

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

**Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 4 від 27.04.2023).**

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

*Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліко-
вані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на
видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.*

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова
установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Ihaneaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

**The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 4 from 27.04.2023).**

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the
professional scientific publication of Ukraine in the field of social
communication. (Order of the Ministry of Education and Science
of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

*You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement
with editorial staff. A reference to publications is necessary.
Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with
point of view of the author.*

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research
Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

<i>ВОРОНЦОВА А., МУЗИЧЕНКО Н.</i> Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2022 року	3
<i>ЖЕЛЕЗНЯК М., ІЩЕНКО О., СТЕПАНЕНКО М.</i> Українські енциклопедичні видання: проблеми формально-змістової взаємодії.....	11
<i>ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.</i> Плагіат сьогодні	18

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

<i>ЯВОРСЬКА Т.</i> Соціальні мережі бібліотек як ефективний інструмент промоції книг і читання.....	21
<i>ГАЛИЦЬКА С.</i> Зв'язок бібліотечних класифікацій з електронним каталогом на сайтах національних бібліотек.....	28
<i>ІВАНЕНКО С.</i> Участь науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона в наукометричних дослідженнях.....	35

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

<i>КОЛОСКОВА Г.</i> Бібліотечно-інформаційний потенціал як складник ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону.....	39
<i>ШИЙКА С.</i> Теоретико-прикладні аспекти формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору	48

CONTENT

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

<i>VORONTSOVA A., MYZUTHENKO N.</i> Book publishing activity in Ukraine following the results of 2022.....	3
<i>ZHELEZNIAK M., ISHCHEENKO O., STEPANENKO M.</i> Ukrainian encyclopedic books: issues of the form and content interaction.....	11
<i>SHVETSOVA-VODKA G.</i> Plagiarism today	18

LIBRARIANSHIP

<i>YAVORSKA T.</i> Social networks of libraries as an effective tool for promotion of books and reading.....	21
<i>HALYTSKA S.</i> Linking library classifications to the electronic catalog on the websites of national libraries.....	28
<i>IVANENKO S.</i> Activity of the scientific and technical library of the E. O. Paton Electric Welding Institute in scientometric research.....	35

INFORMATION ACTIVITIES

<i>KOLOSKOVA G.</i> Library and information potential as a component of the resource potential of the information economy of the region.....	39
<i>SHYJKA S.</i> Theoretical and applied aspects of the formation of the Digital platform of the book industry as a component of the information space.....	48

УДК 655.4/.5:31(477)"2022"(048.83)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).3-11

Анжела Воронцова,завідувач відділу статистичного моніторингу
та аналізу друку Книжкової палати України,

e-mail: stat@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5443-745X>**Наталія Музиченко,**

старший науковий співробітник

відділу статистичного моніторингу

та аналізу друку Книжкової палати України,

e-mail: stat@ukrbook.net

Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2022 року

В аналітичному огляді досліджено стан випуску книг і брошур в Україні у 2022 р., а також подано загальну характеристику книговидання у 2021—2022 рр. Визначено кількісні показники українського книговидання у 2022 р. за асортиментом, накладом, тематикою, цільовим призначенням, мовною та територіальною ознаками.

Наведено статистичні дані щодо випуску книг і брошур провідними вітчизняними видавництвами різної форми власності, у тому числі сфери управління Держкомтелерадіо.

Аналітичний огляд проведено на основі статистичних даних, опублікованих у статистичному збірнику "Друк України (2021)" і зведених статистичних звітах про випуск в Україні неперіодичних видань у 2021 та 2022 рр.

Ключові слова: статистичний облік; видавнича продукція; кількісні показники; аналіз випуску видань; видавництва; видавнича діяльність; книговидання; статистичні дані

Постановка проблеми. З огляду на вагому роль книги та читання в житті суспільства важливим є статистичний облік та аналіз показників випуску друкованої продукції, що дає змогу дослідити стан і перспективи розвитку української книговидавничої галузі.

У статті проаналізовано показники випуску книжкової продукції за 2021—2022 рр. і за результатами порівняння досліджено динаміку розвитку вітчизняного книговидання за окреслений період.

Аналіз досліджень і публікацій. З метою інформування суспільства про тенденції розвитку вітчизняної видавничої галузі в науково-практичному журналі "Вісник Книжкової палати" систематично публікуються статистичні дані щодо випуску друкованих видань [1], які також розміщено на сайті Книжкової палати України в рубриці "Друк України" [2]. Щороку виходить статистичний збірник "Друк України", який містить основні показники випуску вітчизняної друкованої продукції [3]. Питання розвитку книгознавства, книжкової справи, книги та бібліографії розглянуто у працях М. Сенченка [4], О. Афоніна, М. Тимошика.

Одним із провідних українських інтернет-ресурсів, що пропонує аналітику вітчизняного та світового книговидання, огляди книжкового

ринку, висвітлює іноземний досвід у цій галузі, є культурно-видавничий проект "Читомо" [5].

Метою дослідження є аналіз адміністративних даних випуску видавничої продукції суб'єктами видавничої діяльності у 2021—2022 рр. за асортиментом, накладом, тематикою, цільовим призначенням, мовною та територіальною ознаками, що різнобічно характеризує динаміку вітчизняного книговидання за окреслений період. Результати дослідження дають змогу проаналізувати й порівняти статистичні показники випуску книг і брошур та забезпечити галузь і суспільство даними, що характеризують явища й процеси, які відбуваються у книговидавничій сфері України.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали, звіти про випуск неперіодичних видань у 2021 та 2022 рр., статистичний збірник "Друк України (2021)".

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2022 р. у Книжкову палату України надійшла й зареєстрована 9691 назва книг і брошур загальним тиражем 11 704,2 тис. пр., що порівняно з даними 2021 р. менше за назвами на 54,1%, за тиражами — на 73,9%.

Образотворчих видань випущено 858 друк. од. тиражем 2406,3 тис. пр., що у порівнянні з

показниками 2021 р. на 58,5% менше за назвами та на 51,7% — за тиражами, у тому числі книжкових образотворчих видань — 855 друк. од. тиражем 2406 тис. пр., порівняно з даними 2021 р. кількість назв зменшилася на 1186 друк. од., або на 58,1%, тиражі — на 2555,3 тис. пр., або на 51,5%. Різноманіттям позначено випуск дитячих образотворчих видань, кількість назв яких становить 757 друк. од., тираж — 2358,1 тис. пр. (91% загальної кількості назв і 98% загального тиражу), у тому числі: навчальні та методичні видання — 61 друк. од. тиражем 165 тис. пр.; книжки-іграшки — 241 друк. од. тиражем 631,7 тис. пр.; книжки-розмальовки — 392 друк. од. тиражем 1478,3 тис. пр.; комікси — 63 друк. од. тиражем 83,1 тис. пр.

Образотворчих альбомів, каталогів виставок і фотоальбомів видруковано 98 друк. од. тиражем

47,9 тис. пр., порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 112 друк. од., або на 53,3%, тиражі — на 45 тис. пр., або на 48,4%; у тому числі: альбомів — 63 друк. од. тиражем 23 тис. пр.; каталогів виставок — 5 друк. од. тиражем 1,0 тис. пр.; фотоальбомів — 29 друк. од. тиражем 20,9 тис. пр.

Картографічних видань у 2022 р. випущено 65 друк. од. тиражем 60,6 тис. пр., порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 40 друк. од., або на 38,1%, тиражі — на 76,1 тис. пр., або на 55,7%.

Нотних видань надійшло в Книжкову палату України 111 друк. од. тиражем 25,4 тис. пр., порівняно з даними 2021 р. кількість назв зменшилася на 83 друк. од., або на 42,7%, тиражі — на 12,4 тис. пр., або на 32,8%.

Загальні дані про випуск неперіодичних видань у 2022 р. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Загальні дані про випуск неперіодичних видань

Види видань	2021 р.		2022 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2021 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2021 р.
Книги та брошури	21 095	44 753,6	9 691	45,9	11 704,2	26,2
Автореферати дисертацій	4 681	479,9	—	—	—	—
Образотворчі видання	2 065	4 979,6	858	41,5	2 406,3	48,3
Картографічні видання	105	136,7	65	61,9	60,6	44,3
Нотні видання	194	37,8	111	57,2	25,4	67,2

У 2022 р. порівняно з 2021 р. у загальному асортименті книг і брошур спостерігалось зменшення за назвами й тиражами, зокрема: книг — на 9814 друк. од. (55,3%), тиражів — на 21 970,3 тис. пр. (70,6%); брошур — на 1590 друк. од. (47,6%), тиражів — на 11 079,1 тис. пр. (81,3%). Випуск видань у палітурці скоротився на 4908 друк. од. (54,8%), тиражі — на 12 794,9 тис. пр. (68,3%); видань в обкладинці — на 6496 друк. од. (53,5%), тиражі — на 20 254,5 тис. пр. (77,8%); нових видань — на 10 684 друк. од. (53,9%), тиражі — на 28 203,2 тис. пр. (72,8%); перевидань — на 720 друк. од. (57,3%), тиражі — на 4846,2 тис. пр. (80,8%); серійних видань — на 2402 друк. од. (62,6%), тиражі — на 7237,7 тис. пр. (71,3%); перекладних видань — на 1180 друк. од. (33,4%), тиражі — на 2601,5 тис. пр. (42,1%) (табл. 2).

Аналіз видавничої продукції за тематичними розділами (табл. 3) підтверджує, що в загальному масиві домінує література політичної та соціально-економічної тематики — 2195 друк. од. тиражем 1575,6 тис. пр. (22,6% загальної кількості назв і 13,5% загального тиражу), порівняно

з 2021 р. кількість назв зменшилася на 2784 друк. од., або на 55,9%, тиражі — на 1316,7 тис. пр., або на 45,5%. На другій сходинці — художня література: 2047 друк. од. тиражем 1944,9 тис. пр. (21,1 і 16,6%), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 2110 друк. од., або на 50,8%, тиражі — на 1654,8 тис. пр., або на 46%. Література з освіти та культури посідає третє місце — 1377 друк. од. загальним тиражем 4816,5 тис. пр. (14,2% загальної кількості назв і 41,2% загального тиражу), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 3144 друк. од., або на 69,5%, тиражі — на 26 107,9 тис. пр., або на 84,4%. Далі — технічна література: 1342 друк. од., або 13,8% загальної кількості назв тиражем 331,6 тис. пр., порівняно з 2021 р. кількість назв збільшилася на 194 друк. од., або на 16,9%, а тиражі зменшилися на 365,6 тис. пр., або на 52,4%. Літератури для дітей надійшло 1105 друк. од. тиражем 2458,5 тис. пр. (11,4 і 21%), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 1708 друк. од., або на 60,7%, тиражі — на 2754,5 друк. од., або на 52,8%.

Загальна характеристика випуску книг і брошур

Види видань	2021 р.		2022 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2021 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2021 р.
Усього, у т. ч.:	21 095	44 753,6	9 691	45,9	11 704,2	26,2
Книги	17 753	31 128,0	7 939	44,7	9 157,7	29,4
% відношення до кількості назв, тиражу	84,2	69,6	81,9	—	78,2	—
Брошури	3 342	13 625,6	1 752	52,4	2 546,5	18,7
% відношення до кількості назв, тиражу	15,8	30,4	18,1	—	21,8	—
У палітурці	8 954	18 733,2	4 046	45,2	5 938,3	31,7
% відношення до кількості назв, тиражу	42,4	41,9	41,8	—	50,7	—
В обкладинці	12 141	26 020,4	5 645	46,5	5 765,9	22,2
% відношення до кількості назв, тиражу	57,6	58,1	58,2	—	49,3	—
Нові видання	19 839	38 754,7	9 155	46,1	10 551,5	27,2
% відношення до кількості назв, тиражу	94,0	86,6	94,5	—	90,2	—
Перевидання	1 256	5 998,9	536	42,7	1 152,7	19,2
% відношення до кількості назв, тиражу	6,0	13,4	5,5	—	9,8	—
Серійні видання	3 840	10 156,4	1 438	37,4	2 918,7	28,7
% відношення до кількості назв, тиражу	18,2	22,7	14,8	—	24,9	—
Перекладні видання	3 531	6 173,0	2 351	66,6	3 571,5	57,9
% відношення до кількості назв, тиражу	16,7	13,8	24,3	—	30,5	—

Таблиця 3

Випуск книг і брошур за укрупненими тематичними розділами

Тематичні розділи	2021 р.		2022 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2021 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2021 р.
Усього	21 095	44 753,6	9 691	45,9	11 704,2	26,2
Політична і соціально-економічна література	4 979	2 892,3	2 195	44,1	1 575,6	54,5
Природничо-наукова література	1 041	300,7	522	50,1	109,1	36,3
Технічна література	1 148	697,2	1 342	116,9	331,6	47,6
Сільськогосподарська література	320	91,0	184	57,5	104,9	115,3
Медицина. Охорона здоров'я	748	385,9	313	41,8	157,5	40,8
Фізична культура і спорт	122	53,2	49	40,2	14,7	27,6
Література з освіти та культури	4 521	30 924,4	1 377	30,5	4 816,5	15,6
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія	207	33,7	101	48,8	18,5	54,9
Мистецтво. Мистецтвознавство	316	146,8	142	44,9	56,1	38,2
Література з філологічних наук	714	413,0	313	43,8	115,3	27,9
Художня література. Фольклор	4 157	3 599,7	2 047	49,2	1 944,9	54,0
Література для дітей	2 813	5 213,0	1 105	39,3	2 458,5	47,2
Література універсального змісту	9	2,7	1	11,1	1	37,0

В асортименті книжкового потоку за цільовим призначенням (табл. 4), як і раніше, переважають книги соціально значущої тематики.

За назвами й тиражами лідирують видання навчальної та методичної літератури — 2382 друк. од. тиражем 5100,4 тис. пр., що у

відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 24,6% і 43,6% загального тиражу, порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 4191 друк. од., або на 63,8%, тиражі — на 26 539,2 тис. пр., або на 83,9%.

Друге місце належить літературно-художнім виданням, яких у 2022 р. надруковано 2047 друк. од., що на 50,8% менше, ніж у 2021 р., загальний тираж становив 1944,9 тис. пр., що на 46% менше ніж позаминулого року.

Таблиця 4

Випуск книг і брошур за цільовим призначенням

Розділи цільового призначення	2021 р.		2022 р.			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2021 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2021 р.
Усього	21 095	44 753,6	9 691	45,9	11 704,2	26,2
Наукові видання	3 955	853,7	1 782	4,1	371,3	43,5
Науково-популярні видання	1 995	2 012,9	881	44,2	918,0	45,6
Нормативно-практичні видання	442	204,3	149	33,7	76,8	37,6
Офіційні видання	97	46,6	940	969,0	188,0	403,4
Громадсько-політичні видання	142	161,1	80	56,3	81,6	50,7
Навчальні та методичні видання	6 573	31 639,6	2 382	36,2	5 100,4	16,1
Літературно-художні видання	4 157	3 599,7	2 047	49,2	1 944,9	54,0
Видання для дітей та юнацтва	2 813	5 213,0	1 105	39,3	2 458,5	47,2
Довідкові видання	286	260,4	118	41,3	53,9	20,7
Інформаційні видання	20	9,4	5	25,0	1,1	11,7
Видання для видавців і книгорозповсюджувачів	9	3,1	1	11,1	0,2	6,5
Бібліографічні видання	113	14,4	51	45,1	6,8	47,2
Видання для організації дозвілля	106	197,9	44	41,5	85,5	43,2
Рекламні видання	1	1,0	1	100,0	0,1	0,0
Література релігійного змісту	386	536,5	105	27,2	417,1	77,7

Наукові видання посідають третю позицію за кількістю назв — 1782 друк. од., або 18,4% загальної кількості назв, що зменшилася на 2173 друк. од., або на 54,9%, порівняно з 2021 р., і за тиражами — 371,3 тис. пр., або 3,2% загального тиражу, що скоротилися на 482,4 тис. пр., або на 56,5%. Видань для дітей та юнацтва (четверте місце) випущено 1105 друк. од., що на 60,7% менше, ніж у 2021 р., тиражем 2458,5 тис. пр., порівняно з 2021 р. тиражі зменшилися на 2754,5 тис. пр., або на 52,8%. Науково-популярних видань надруковано 881 друк. од. тиражем 918 тис. пр. (9,1 і 7,8%), відносно 2021 р. кількість назв зменшилася на 1114 друк. од., або на 55,8%, тиражі — на 1094,9 тис. пр., або на 54,4%.

У 2022 р. 82,2% загальної кількості назв (7968 друк. од.) і 90,8% загального тиражу (10 623,2 тис. пр.) книг і брошур випущено українською мовою. Кількість назв порівняно з 2021 р. зменшилася на 8238 друк. од. (50,8%), тиражі — на 29 299,6 тис. пр. (73,4%). Мовами національних меншин книг і брошур видруковано 804 друк. од. тиражем 612,4 тис. пр., тобто

8,3% загальної кількості назв і 5,2% загального тиражу, порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 1941 друк. од., або на 70,7%, а тиражі — на 2122 тис. пр., або на 77,6%. Серед книг і брошур, випущених іноземними мовами, найбільше надруковано англійською — 213 друк. од. тиражем 142,1 тис. пр. (2,2 і 1,2%), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 292 друк. од., або на 57,8%, тиражі — на 963,8 тис. пр., або на 87,2% (табл. 5).

В асортименті друкованої продукції 21,1% загальної кількості видань за назвами і 16,6% загального тиражу становить художня література. Українською мовою випущено 1539 друк. од., або 75,2% загальної кількості назв, тиражем 1679,1 тис. пр., або 86,3% загального тиражу, порівняно з 2021 р. кількість назв скоротилася на 1303 друк. од., або на 45,8%, тиражі — на 1055 тис. пр., або на 38,6%; іншими мовами — 508 друк. од., або 24,8%, тиражем 265,8 тис. пр., або 13,7%, порівняно з 2021 р. кількість видань зменшилася на 807 друк. од., або на 61,4%, тиражі — на 599,8 тис. пр., або на 69,3% (табл. 6).

Випуск книг і брошур мовами народів світу

Мова видання	2021 р.		2022 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	21 095	44 753,6	9 691	11 704,2
Англійська	505	1 105,9	213	142,1
Арабська	2	0,5	—	—
Болгарська	4	3,0	1	1
В'єтнамська	3	0,9	—	—
Гагаузька	3	0,5	—	—
Грецька	1	0,3	—	—
Есперанто	—	—	1	—
Іврит	1	0,4	—	—
Іспанська	7	1,9	1	0,3
Італійська	4	1,7	—	—
Кримськотатарська	4	1,6	—	—
Латинська	2	—	1	0,1
Литовська	—	—	1	0,5
Молдовська	10	2,1	—	—
Німецька	24	7,7	12	6,4
Польська	20	15,9	7	13,3
Російська	2 576	2 504,4	762	585,6
Румейська (греків Приазов'я)	1	0,6	—	—
Румунська	73	160,7	5	1,6
Русинська	2	0,7	—	—
Словацька	2	0,8	4	1,4
Турецька	—	—	1	0,4
Угорська	28	37,2	11	2,3
Українська	16 206	39 922,8	7 968	10 623,2
Французька	17	11,0	3	1,3
Чеська	1	0,3	—	—
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	1 599	12 428,2	700	324,7

Таблиця 6

Випуск художньої літератури мовами народів світу

Мова видання	2021 р.		2022 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	4 157	3 599,7	2 047	1 944,9
Англійська	52	53,1	10	3,6
Арабська	1	0,3	1	—
Литовська	—	—	1	0,5
Німецька	6	5,3	1	0,3
Російська	928	706,0	344	221,4
Румунська	3	1,9	1	0,5
Русинська	2	0,7	—	—
Турецька	—	—	1	0,4
Угорська	3	2,9	—	—
Українська	2 842	2 734,1	1 539	1 679,1
Французька	3	3,5	—	—
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	317	91,9	149	39,1

Дитячої літератури у 2022 р. надруковано 1105 друк. од. тиражем 2458,5 тис. пр., що становить 11,4% загальної кількості назв і 21,0% за-

гального тиражу, порівняно з 2021 р. за кількістю назв випуск зменшився на 1708 друк. од., або на 60,7%, тиражі — на 2754,5 тис. пр., або на 52,8%.

Середній тираж дитячої літератури у 2022 р. становив 2,2 тис. пр. (у 2021 — 1,9 тис. пр., у 2020 — 2,3 тис. пр.). Українською мовою випущено 1019 друк. од. тиражем 2320 тис. пр., що становить 92,2% загальної кількості назв і 94,4% загального тиражу. Іншими мовами вийшло 86 друк. од. тиражем 138,5 тис. пр., або 7,8% загальної кількості назв і 5,6% загального тиражу (табл. 7).

Шкільних підручників у 2022 р. випущено 728 друк. од. тиражем 3670,4 тис. пр., що

становить 7,5% загальної кількості назв і 31,3% загального тиражу. У порівнянні з 2021 р. кількість назв зменшилася на 2253 друк. од. (75,6%), тиражі — на 24 946,9 тис. пр. (87,2%). Порівнюючи книговидання шкільних підручників за мовами (табл. 8.), бачимо, що вони виходили 6 мовами народів світу, серед них українською — 651 друк. од. (89,4%) тиражем 3471,8 тис. пр. (94,6%). Іншими мовами надруковано 77 друк. од. (10,6%) тиражем 198,6 тис. пр. (5,4%).

Таблиця 7

Випуск дитячої літератури мовами народів світу

Мова видання	2021 р.		2022 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	2 813	5 213,0	1 105	2 458,5
Англійська	7	7,7	4	1,4
Болгарська	1	1,0	—	—
Німецька	1	—	—	—
Польська	—	—	2	0,5
Російська	449	564,6	55	96,0
Румунська	33	95,0	—	—
Словацька	—	—	1	1,0
Українська	2 288	4 504,3	1 019	2 320,0
Французька	2	2,0	—	—
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	32	38,4	24	39,6

Таблиця 8

Випуск шкільних підручників мовами народів світу

Мова видання	2021 р.		2022 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	2 981	28 617,3	728	3 670,4
Англійська	54	929,9	32	89,2
Арабська	1	0,2	—	—
Болгарська	3	2,0	—	—
Гагаузька	3	0,5	—	—
Іврит	1	0,4	—	—
Іспанська	1	0,6	—	—
Кримськотатарська	2	0,6	—	—
Молдовська	10	2,1	—	—
Німецька	4	—	3	3,6
Новогрецька	1	0,6	—	—
Польська	16	15,0	1	12,0
Ромська	—	—	—	—
Російська	64	327,1	5	11,3
Румунська	21	38,6	—	—
Угорська	20	33,4	—	—
Українська	2 678	27 004,5	651	3 471,8
Французька	1	4,1	1	0,9
Кількома мовами народів світу, у т. ч. видання українською та іншими мовами	101	257,7	35	81,6

Серед лідерів вітчизняного книгодрукування як за назвами, так і за тиражами залишаються Київ (3679 друк. од. тиражем 4308,4 тис. пр.) і

Харківська область (1429 друк. од. тиражем 3747,4 тис. пр.). У загальному випуску книг і брошур ці два регіони надрукували понад

половину зазначених видань (52,7% за назвами та 68,8% за тиражами) (табл. 9).

Видавництвами та видавничими організаціями з державною формою власності у 2022 р. випущено 2534 друк. од. загальним тиражем 1097,8 тис. пр., що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 26,1% і 9,4% загального тиражу (табл. 10), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 812 друк. од. (24,3%), тиражі — на 478,7 тис. пр. (30,4%). У тому числі

видавництвами у сфері управління Держкомтелерадіо надруковано 42 друк. од. (0,4%) тиражем 16,7 тис. пр. (0,1%), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 72 друк. од. (63,2%), тиражі — на 71,3 тис. пр. (81%). Видавництва та видавничі організації з іншими формами власності випустили 7157 друк. од. (73,9%) тиражем 10 606,4 тис. пр. (90,6%), у зіставленні з 2021 р. кількість назв зменшилася на 10 592 друк. од. (59,7%), тиражі — на 32 570,7 тис. пр. (75,4%).

Таблиця 9

Випуск книг і брошур за територіальною ознакою

Випуск видання (область, місто)	2021 р.		2022 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього	21 095	44 753,6	9 691	11 704,2
Вінницька	741	158,7	427	80,9
Волинська	192	116,5	100	26,9
Дніпропетровська	614	144,8	307	58,5
Донецька	121	68,7	11	2,7
Житомирська	120	29,8	55	10,3
Закарпатська	229	128,3	156	48,0
Запорізька	372	84,2	86	20,7
Івано-Франківська	277	74,4	210	50,0
Київська	140	34,2	46	13,7
Кіровоградська	82	23,5	58	12,5
Луганська	46	7,7	13	2,1
Львівська	1 742	1 628,9	1 171	1 391,8
Миколаївська	159	36,8	42	8,0
Одеська	704	173,7	300	65,4
Полтавська	239	76,5	165	84,4
Рівненська	246	106,5	153	44,8
Сумська	376	389,2	200	238,6
Тернопільська	1 032	2 753,7	551	1033,0
Харківська	5 463	20 838,4	1 429	3 747,4
Херсонська	363	89,0	20	2,4
Хмельницька	496	155,4	238	68,0
Черкаська	162	72,7	92	303,1
Чернівецька	155	63,0	41	11,0
Чернігівська	453	334,1	141	71,6
м. Київ	6 571	17 164,9	3 679	4 308,4

Таблиця 10

Випуск книг і брошур видавництвами та видавничими організаціями

Видавництва та видавничі організації	2021 р.		2022 р.	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	21 095	44 753,6	9 691	11 704,2
Видавництва з державною формою власності, у т. ч.:	172	124,0	88	59,3
сфера управління Держкомтелерадіо	114	88,0	42	16,7
сфера управління інших державних установ	58	36,0	46	42,6
Видавництва з іншими формами власності	4 376	13 541,7	2 197	4 640,2
Видавничі організації з державною формою власності	3 174	1 452,5	2 446	1 038,5
Видавничі організації з іншими формами власності	13 373	29 635,4	4 960	5 966,2

Висновки. Проведений аналіз дає підстави для висновків, що у 2022 р. в асортименті книжкового потоку за цільовим призначенням переважали навчальні та методичні видання, художня література для дітей і дорослих, наукова література. Як за назвами, так і за тиражами лідирують видання навчальної та методичної літератури — 2382 друк. од. тиражем 5100,4 тис. пр., що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 24,6% і 43,6% загального тиражу. У межах тематичних розділів домінують книги і брошури політичної та соціально-економічної тематики — 2195 друк. од. тиражем 1575,6 тис. пр., що становить 22,6% загальної кількості назв і 13,5% загального тиражу. Книговидання в Україні здійснюється різними мовами народів світу та мовами національних меншин. У 2022 р. 82,2% загальної кількості назв (7968 друк. од.) і 90,8% загального тиражу (10 623,2 тис. пр.) книг і брошур випущено українською мовою; порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 8238 друк. од. (50,8%), тиражі — на 29 299,6 тис. пр. (73,4%). Мовами національних меншин книг і брошур видруковано 804 друк. од. тиражем 612,4 тис. пр., тобто 8,3% загальної кількості назв і 5,2% загального тиражу; порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 1941 друк. од., або

на 70,7%, а тиражі — на 2122 тис. пр., або на 77,6%. Серед книг і брошур, випущених іноземними мовами, найбільше надруковано англійською — 213 друк. од. тиражем 142,1 тис. пр. (2,2 і 1,2%), порівняно з 2021 р. кількість назв зменшилася на 292 друк. од., або на 57,8%, тиражі — на 963,8 тис. пр., або на 87,2%.

Військова агресія РФ проти України завдала відчутного удару по видавничій справі. Після 24 лютого 2022 р. вітчизняний книговидавничий сектор зіткнувся зі значними проблемами, але поступово оговтується та повертається до роботи. Для подальшого успішного розвитку книговидавничої галузі слід вивчати цільову аудиторію відповідно до специфіки видання, створювати сприятливі умови для авторів, розробляти механізми вдосконалення видавничої справи та популяризації читання. На державному рівні потрібно розв'язати питання системного пільгового кредитування суб'єктів галузі, залучення до її розвитку інвестицій з інших сфер бізнесу на вигідних для партнерів умовах, закріплених у законодавчих актах. Лише після проведення комплексних заходів можна очікувати на динамічне зростання обсягів виробництва та реалізації різножанрової вітчизняної літератури, потреба в якій останнім часом відчутно зростає.

Список бібліографічних посилань

1. Воронцова А. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2021 року. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 8. С. 5—13.
2. Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2022 році. Книжкова палата України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.ukrbook.net>.
3. Друк України (2021) : стат. зб. / уклад. А. Воронцова. Київ : Кн. палата України, 2022. 96 с.
4. Сенченко М. Книга як засіб покращення іміджу України в умовах інформаційних війн. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 9. С. 3—9.
5. Читомо. Портал про культуру читання і мистецтво книговидання : офіційний вебсайт. URL: <https://chytomo.com/>.

Anzhela Vorontsova,
Head of the Statistical Monitoring
and Printing Analysis Department of the Book Chamber of Ukraine

Nataliy Myzuthenko,
Senior Research of the Statistical Monitoring
and Printing Analysis Department of the Book Chamber of Ukraine

Book publishing activity in Ukraine following the results of 2022

The analytical review considers and analyzes the current state of publishing books and brochures in Ukraine in 2022, gives a detailed description of the general characteristics of book publishing in 2021—2022. Quantitative and qualitative indicators have been determined, the state of Ukrainian book publishing in 2022 has been analyzed according to the range of publishing products, its linguistic and territorial features. Statistical data on the issue of books and brochures by leading domestic publishers of various forms of ownership, including the sphere of management of the State Committee for Television and Radio Broadcasting, are presented. The analytical review was conducted on the basis of statistical data published in the statistical collection "Print of Ukraine (2021)" and consolidated statistical reports on the issue of non-periodicals in Ukraine in 2021, 2022.

Keywords: *statistical accounting; publishing products; quantitative indicators; analysis of publishing; publishing houses; publishing activity; book publishing; statistics*

References

1. Voroncova A. (2022). Knigovidavnicna diyalnist v Ukraini za pidsumkami 2021 roku. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 5—13.
2. Operativni dani vipusku knizhkovoyi produkciji u 2021 roci. (2022). Knizhkova palata Ukraini: oficijnij vebсайт. Available at: <http://www.ukrbook.net>.
3. Voroncova A. [uklad.]. (2022). *Druk Ukraini*. (2021); stat. zb. Kyiv: Kn. palata Ukraini.
4. Senchenko M. (2016). Kniga yak zasib pokrashennya imidzhu Ukraini v umovah informacijnih vijn. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 3—9.
5. *Chitomo. Portal pro kulturu chitannya i mistectvo knigovidannya*: oficijnij vebсайт. (2022). Available at: <https://chytomo.com/>.

Надійшла до редакції 4 квітня 2023 року

УДК 801.82:030](477)(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).11-17

Микола Железняк,

кандидат філологічних наук,

директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України,

e-mail: mykola@esu.com.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8290-6345>

Олександр Іщенко,

кандидат філологічних наук,

заступник директора з наукової роботи

Інституту енциклопедичних досліджень НАН України,

e-mail: o.ishenko@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8910-111X>

Микола Степаненко,

доктор філологічних наук,

головний науковий співробітник

Інституту енциклопедичних досліджень НАН України,

e-mail: myk_ivan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Українські енциклопедичні видання: проблеми формально-змістової взаємодії

Історія творення енциклопедичної літератури на теренах України сягає часів Середньовіччя. У статті продемонстровано тяглість енциклопедичної справи в Україні від найперших видань, у назві яких міститься слово "енциклопедія" або його похідні, до сучасних онлайн-ресурсів. Автори зосередили увагу лише на кількох енциклопедіях, наголосивши, однак, що загальна їх кількість досить велика. Згадано найповніші джерела, де зібрано інформацію про здобутки української енциклопедистики, при цьому зауважено, що їхній перелік далеко не повний; ця проблема актуалізує потребу підготовки нової бібліографії енциклопедичних видань. Порушено питання відповідності книжок, у назві яких є слово "енциклопедія" (або похідні) стандартам цього типу видань; для її встановлення потрібна якісна оцінно-нормативна база.

Ключові слова: українські енциклопедії; енциклопедичні словники; енциклопедичні довідники; енциклопедична література; енциклопедичний формат; енциклопедичний стандарт

Постановка проблеми. Пріоритетне місце серед довідкових видань відведено енциклопедіям. Саме вони найвдаліше систематизують, узагальнюють і поширюють інформацію про світову цивілізацію загалом або окрему країну, її природу, історію, славетних представників, здобутки у сфері культури, науки, техніки тощо. З одного боку, енциклопедії віддзеркалюють найкращі традиції книговидавництва, являючи собою солідні його зразки. Як справедливо наголошують дослідники, "ці найавторитетніші довідники

вимагають ґрунтовного редакторського опрацювання та ретельної наукової роботи під час підготовки. Створені в результаті копійкової науково-методичної та редакційно-видавничої роботи, енциклопедичні видання зазвичай слугують упродовж тривалого часу, а тому повинні відповідати суворим вимогам щодо культури видання, забезпечувати читачам зручність користування під час отримання необхідної інформації" [1, с. 252]. З іншого боку, прикметним видається той факт, що нині в Україні вже наявний корпус

енциклопедичної літератури, однак поза увагою лишається питання її відповідності формату й вимогам енциклопедичного видання.

Мета статті: простежити характер розмаїття українських енциклопедичних видань та окреслити проблеми форми й змісту, що постають у зв'язку з їх великим кількісним представленням.

Предмет дослідження: українські енциклопедичні видання (за критерій належності видань до енциклопедичних обрано наявність слова "енциклопедія" або його похідного).

Виклад основного матеріалу дослідження. Енциклопедичні видання — логічний наслідок "прагнення людства до вичерпного та універсального викладу науково-філософського знання в системній і довговічній формі" [2]. Тяжіння до систематизації та відповідного представлення знань задекларовано віддавна: ще в античні часи (Стародавній Єгипет, Стародавній Китай, Стародавня Греція, Стародавній Рим) засвідчено вдалі спроби впорядкування збірок певних знань. Створення комплексних компендіумів у формі книг, що мають чітку структурованість інформації, сягає доби Середньовіччя. Ці студії тоді ще не йменували енциклопедіями, проте за змістом і духом вони вже фактично були ними. Згодом з'явилося і слово "енциклопедія" на позначення відповідної літератури. Щоправда, воно закріпилося та набуло популярності лише з виходом 1751 р. всевітньовідомої праці французьких інтелектуалів доби Просвітництва "Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers" ("Енциклопедія, або Тлумачний словник науки, мистецтва й ремесел"). З появою у 1768 р. "Encyclopædia Britannica" енциклопедія як жанр довідкової літератури в сучасній рецепції утвердилася остаточно, стала найавторитетнішим джерелом достовірної інформації. Прикметно, що найбільшою за кількістю томів працею XVIII ст. була німецька енциклопедія, названа лексиконом, — "Grosses vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Kunst" ("Великий повний універсальний лексикон всіх наук і мистецтв"). Імовірно, саме номінативний аспект послабив рейтинг популярності цього видання: його згадують значно рідше, ніж ті, що схарактеризовано вище.

Розвиток енциклопедистики на землях України, як і у світі, сягає часів Середньовіччя. До перших творів енциклопедичного змісту належать, зокрема, "Ізборники" Святослава (1073, 1076), які, на думку М. Пещак, можна вважати першою слов'янською енциклопедією (принаймні

її предтечею), позаяк вони "складаються з різноманітних оформлених словниково-енциклопедичних статей, упорядкованих не за абеткою, а тематично. Принцип алфавітного впорядкування поширюється тільки на позначення томів. <...> Енциклопедичні статті упорядковано в обох збірниках за семантичною спорідненістю" [3, с. 32—34]. Дослідниця наводить переконливі аргументи, згідно з якими аналізована праця могла б охопити 10—11 томів, однак інші книги або втрачено, або не зреалізовано.

Активна поява в середньовічній Європі лексиконів відобразилася в Україні створенням 1627 р. праці Памви Беринди "Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлъкованіе". Їй, доводить В. Німчук, притаманні "елементи тлумачного, етимологічного й енциклопедичного словника" [4, с. 8]. Окремі науковці розглядають цей найвагоміший здобуток староукраїнського словникарства як "перше українське енциклопедичне видання" [5, с. 21]. Варто наголосити, що "Лексіконъ..." Памви Беринди, на відміну від багатьох західноєвропейських праць, не вирізнявся чіткими методичними маркерами, які б засвідчували його незаперечний енциклопедичний характер.

Щодо першого на українських землях видання з дериватом "енциклопедія", то ним є опублікована в Київському університеті праця Костянтина Неволіна "Энциклопедия законоведения" (1839—1840). У Російській імперії це слово в назвах видань уперше з'явилося трьома роками раніше. Ідеться про "Энциклопедический лексикон" Адольфа Плюшара (1835—1841). Однак тенденція створення енциклопедичних словників та енциклопедій утверджується лише з появою "Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона" (1890—1907), серед авторів якого — й відомі українці: Д. Багалій, М. Василенко, А. Кримський, М. Сумцов, І. Франко та інші.

Важливо наголосити, що українська біографістика ґрунтується на енциклопедичних здобутках і водночас є одним із первнів сучасної¹ української енциклопедистики. Як стверджує О. Бугаєва, "першу спробу підготовки фундаментального Біографічного словника було розпочато В. Антоновичем та групою науковців (Г. Берло, І. Каманін, М. Грушевський, В. Щербина, С. Єфремо в та ін.) ще в 90-х рр. 19 ст.

¹ Сучасною вважаємо енциклопедистику на тому етапі її розвитку, коли довідкові праці побудовані за абетковим чи ідеографічним (систематизованим) принципом і містять у назвах слова "енциклопедія", "енциклопедичний".

Однак через політичні обставини цей словник виявився нездійсненим" [6, с. 360]. З-поміж невідкладних соціогуманітарних проєктів заснованої 1918 р. Української академії наук був і той, що передбачав підготовку біографічного словника. Щоправда, згодом розпочату роботу було припинено через політичні причини — "антирадянський" характер видання. Коріння цієї заборони лежить глибше: російські імперці не могли допустити створення українського академічного видання, що засвідчило б існування потужної інтелектуальної української нації.

Дехто з дослідників до важливих віх становлення сучасної української енциклопедистики уналежнює 14-томну систематизовану "Народную энциклопедию научных и прикладных знаний" (1910—1912), роботу над якою за участю майже 150 науковців, письменників, громадських діячів було розпочато 1906 р. Цю працю, ініціатором і головним редактором якої став Василь Данилевський, впорядковувало Харківське товариство грамотності. Через тодішню мовну політику укладачі "прийняли рішення готувати енциклопедию російською мовою, щоб поширювати не лише в Малоросії, а й по всій імперії, та змогти опублікувати її у Москві" [7, с. 289—290]. Видання подавало системні знання, викладені на основі "научного безпристрастия и правдивости" [8, с. 179], з природничих, точних і гуманітарних наук.

Представлення енциклопедичних знань загальнонаціонального масштабу започатковано 2-томною працею "Украинский народъ въ его прошломъ и настоящемъ" (1914—1916). Саме її найчастіше називають першою українською енциклопедією, хоча було б точніше вважати першою ґрунтовною українознавчою науково-довідковою студією, що подавала енциклопедичні відомості з історії України (редактор М. Грушевський), української антропології та етнографії (редактор Ф. Вовк), географії (редактор С. Рудницький), демографічної статистики (редактори О. Русов, С. Томашівський, В. Охримович), права (редактор П. Єфименко), мови (редактор О. Шахматов).

Знаковим українознавчим набутокм могла б стати "Українська радянська енциклопедія" за редакцією Миколи Скрипника, яку готували на початку 1930-х рр., однак проєкт згорнули через репресії проти представників української науки й культури. Попри тотальну радянізацію, упродовж 1930—1935 рр. на Галичині вийшов друком тринадцятитомник "Українська загальна енциклопедія" за

редакцією Івана Раковського, якій судилося стати першою національною українською енциклопедією загального типу. Невдовзі радянська влада заборонила її, а в середині ХХ ст. після появи "Большой советской энциклопедии" ініціювала підготовку в Академії наук УРСР "Української радянської енциклопедії" (УРЕ) — цензурованої версії енциклопедичних знань для українців. Вихід у світ багатотомної УРЕ під орудою Миколи Бажана був зумовлений не лише потребою поширення ідеологічно наснажених дискурсів Кремля українською мовою, а й реакцією радянської влади на заснування в Науковому товаристві імені Шевченка в Європі проєкту "Енциклопедія українознавства" під керівництвом Володимира Кубійовича. Цю фундаментальну працю створювали українці, які емігрувати за кордон, тікаючи від радянського режиму. Дехто з них уклав навіть власне енциклопедичне видання, як-от Євген Онацький, який самостійно підготував і опублікував "Українську малу енциклопедию" (Аргентина, 1957—1967).

"Енциклопедія українознавства" (ЕУ) стала інноваційним виданням у тому сенсі, що композиційно складалася із загальної (3 томи, 1949—1952) і словникової (11 томів, 1954—1995) частин. Появу цього "невичерпного джерела наукової інформації про матеріальне, культурне й політичне життя українського народу з незапам'ятних часів аж до 60-х років ХХ ст." [9] небезпідставно вважають найбільшим досягненням української діаспори після Другої світової війни. Видання вигідно вирізняє те, що воно охоплює лише українознавчий матеріал, на відміну від "Української загальної енциклопедії" чи "Української радянської енциклопедії". Дотримуючись об'єктивності, використовуючи наукові методи у викладі статейних матеріалів, редакція й автори орієнтувалися на українознавчі концептуальні версії й цим протистояли поглядам науковців інших країн, насамперед радянських, які часто висвітлювали українське минуле, суспільні процеси, культуру тощо з антиукраїнських позицій [10, с. 20]. Аналізоване видання має також англійську версію "Encyclopedia of Ukraine", що від 2001 р. доступна в мережі Інтернет як онлайн-енциклопедія (www.encyclopediaofukraine.com). Утім, дві великі енциклопедії — ЕУ та УРЕ — послугували надійним підмурком подальшого розвитку енциклопедистики в Україні. Доречно навіть говорити про дві енциклопедичні школи з притаманними їм іманентними засадничими положеннями — Кубійовича й Бажана.

За роки радянського поневолення українське соціокультурне, економічне, політичне життя великою мірою деукраїнізувалося. Замість національних цінностей нашому народові прищеплювали чужу ідеологічну доктрину, систему стереотипів та "ущербне уявлення про самих себе" [11, с. 63]. Після відновлення незалежності активізувався процес відродження національної ідентичності, який охопив не тільки духовну царину — культуру, літературу, мистецтво, а й науку та офіційно-ділову сферу. Нагальною стала потреба об'єктивного, базованого на переконливих аргументах висвітлення історичного, культурного минулого українського народу та його сьогодення. З ініціативи фундаторів ЕУ, зокрема Аркадія Жуковського, визріла ідея створення нової національної енциклопедії — "Енциклопедії Сучасної України" (ЕСУ), перший том якої прийшов до читача 2001 р., а від 2016 р. наявна її електронна версія в мережі Інтернет (www.esu.com.ua). ЕСУ спрямована на відновлення історичної справедливості, позаяк повертає в інформаційний простір численні імена, заборонені чи замовчувані в не такій уже й далекій минулощині: "Упорядники багатотомної ЕСУ вміщують до неї інформацію про величезну кількість відомих і менш відомих письменників, науковців, акторів, спортсменів, політичних, громадських і державних діячів, які жили в Україні у 20 ст. або є нашими сучасниками, а також про представників зарубіжного українства; тут можна прочитати про відомих людей діаспори або національних меншин і всіх, хто щось зробив для нашої держави" [12, с. 525]. В ЕСУ домінує антропоцентричний принцип, тобто зацентровано передусім на людині як носієві матеріальних і духовно-культурних цінностей, основній продуктивній силі, що виражає потенціал держави. Після появи перших томів ЕСУ її співредактор Іван Дзюба запропонував ідею створення універсальної енциклопедії, що приділяла б більше уваги загальним поняттям, явищам, термінам, зарубіжним персоналіям і загальносвітовому контентові загалом — український енциклопедичний погляд на світ. Дві енциклопедії мали взаємодоповнювати одна одну й формувати єдиний академічний корпус енциклопедичних знань українською мовою.

У 2016 р. побачив світ перший том "Великої української енциклопедії", що певною мірою дублює ЕСУ. В Україні нині фактично співіснують дві паралельні енциклопедії, натомість енциклопедичний досвід розвинених країн світу

переконує, що інтелектуальні зусилля держави потрібно концентрувати навколо однієї великої сучасної енциклопедії — універсальної, національної (країнознавчої) або універсально-національної (прикладні та опис таких енциклопедій див. [13]). Вона має стати візитною карткою держави, найоб'ємнішим та найнадійнішим джерелом знань про її історію, економіку, політику, культуру, побут, етнонаціональний склад, найвищих представників її народу, власне, про все найбільш значуще на її теренах у всіх сферах людської діяльності.

Окрім універсальних, є енциклопедії, що репрезентують вузькі сфери знань, розвиваючи їхню терміносистему, пропагуючи національні здобутки в них. Такі видання переважають, з-поміж них — не лише енциклопедії, а й енциклопедичні словники та енциклопедичні довідники. Їх часто поділяють на галузеві, регіональні, персональні й дитячі. Цю класифікацію покладено в основу "Корпусу енциклопедичних видань України" [14], що нині налічує 135 регіональних, 255 галузевих, 17 персональних і 13 дитячих видань (більшість із них вийшла друком саме за роки незалежної України). Зібраний у ньому перелік, зрозуміло, не можна вважати повним. За підрахунками С. Лісіної, лише у фонді бібліотеки Національного університету "Львівська політехніка" наявно 298 енциклопедичних видань, опублікованих від 1992 р. [15, с. 19]. За іншими даними, загальна кількість усіх енциклопедичних видань, випущених за роки незалежності, значно більша [16, с. 114]. Ґрунтовний опис основних українських енциклопедій та енциклопедичних словників можна віднайти в розлогій статті "Здобутки української енциклопедистики: коротка характеристика найважливіших видань" [16].

Процес перманентного творення енциклопедій різного рівня — реалії сьогодення. Динаміка, про яку мовиться, заслуговує позитивної оцінки й водночас викликає неабиякі застереження. Посилення енциклопедичної активності демонструє інтелектуалізацію суспільства, його прагнення експансувати пізнавальний потенціал, змінювати довкілля, акумулювати універсальні та галузеві знання, пропагувати набутий індивідуальний і колективний досвід, дбати, щоб усе це ставало доступним різним верствам передусім через енциклопедичні канали. Непокій, однак, те, що опубліковані видання за змістом, наповненням, структурою викладу інформації, системою посилань не відповідають формату енциклопедичного видання, внаслідок

чого поняття *енциклопедія* почало втрачати знаковість і канони класичності, сходити з інтелектуального Олімпу, "обростати" конотаціями буденності, навіть примітивізуватися. Одна справа, коли причиною такого явища є авторські амбіції, аматорство чи дилетантство, а інша — меркантильні інтереси, небажаний вислід яких — активне побутування слова *енциклопедія* в сучасному маркетинговому дискурсі. Воно привертає увагу всіх: фахівців, покупців, споживачів, замовників, колекціонерів та ін. Зокрема, це стосується батьків, які переймаються проблемами виховання та розвитку дітей. Саме на них розраховані мінідискурси з ключовими семантично неузгодженими словами *енциклопедія + купити, придбати*, які спонукають до відповідної дії: *купити енциклопедію для дітей, дитячі енциклопедії: купити книги*. Для реалізації, тобто купівлі-продажу, запропоновано не енциклопедичний контент, а доволіно систематизовані відомості про важливі речі: "*Наука в коміксах*", "*Динозаври: пір'я та скам'янілості*", "*Відчиняємо віконця*", "*Тварини на всі 100%*". Він, зрозуміло, цінний, потрібний, проте не відповідає розумінню енциклопедичної літератури.

Можемо впевнено твердити, що енциклопедичні здобутки держави визначають не лише кількісні показники. Розмаїття енциклопедичної літератури спричиняє небажані проблеми, серед яких — розмивання дефініції "енциклопедія" та девальвація сутності цього поняття. Як свідчить практика, немає реальних критеріїв чіткого розмежування енциклопедичного словника й енциклопедичного довідника, енциклопедії та енциклопедичного словника тощо. Немає також регуляторних механізмів, що дозволяють або забороняють закріплювати за виданням статус енциклопедичного, унаслідок чого з'явилася велика кількість книжок зі словом "енциклопедія" у заголовкові, що своїм змістом дисонують із цим найавторитетнішим носієм системної інформації. Ставити в один ряд з ідентифікувальною рисою "енциклопедія", наприклад, "Енциклопедію українознавства" та книжку "Картопля: практична енциклопедія", недоречно — очевидним є те, що вони контрастують за жанром, а отже, мають різну статусність.

Для вироблення механізму оцінювання видання щодо того, є воно енциклопедичним чи ні, треба сформувати оцінно-нормативну базу, неодмінно зорієнтовану на Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність", згідно з яким енциклопедією названо науково-довідкове ви-

дання, тобто твір наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить науково систематизовані дані чи матеріали, які відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення (ст. 1, п. 18) [17]. Ідеться не про цензуру або забюрократизований процес селекції енциклопедичної продукції, а про врегулювання важливої суспільно-інтелектуальної сфери, випрацювання чітких стандартів щодо номінації енциклопедичних видань, яка пов'язує світ реальності зі світом мови, вимог стосовно їхнього змістового наповнення, дотримання класичних уніфікаційних принципів, гармонійного корелювання з бібліографічними вимогами, які складають не в довільній формі, а згідно з державними стандартами, зрештою, легітимізацію відповідальності авторів і видавців за якість продукції.

Варто зауважити, що з-поміж видів наукової літератури в національному стандарті України ДСТУ 3017:2015 "Видання. Основні види. Терміни та визначення понять" науково-довідкових видань не виокремлено взагалі. У цьому нормативному документі енциклопедії згадано в п. 4.9.5 "Види довідкових і рекламних видань", тобто їх фактично потрактовано як рекламну, а не наукову літературу. Зокрема, енциклопедії кваліфіковано як довідкові видання, що містять узагальнені основні відомості з однієї, кількох чи всіх галузей знань і практичної діяльності, викладені у вигляді статей, розташованих за абеткою їхніх назв чи в систематичному порядку. Тут же окреслено загальні дефініційні рамки енциклопедичного словника (він же, за ДСТУ 3017:2015, — енциклопедичний словник-довідник): це енциклопедія, що містить статті невеликого обсягу, викладені у стислій формі та розташовані за абеткою їхніх назв [18].

Наголосимо, що значний відсоток праць, представлених на книжковому ринку України, не відповідає параметрам ані науково-довідкових (згідно із Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність"), ані довідкових видань (згідно з ДСТУ 3017:2015), отже, їх, попри наявність у заголовках відповідних термінів, не можна вважати енциклопедіями. Потреба вдоско-

налення нормативної бази, яка стосується вимог до енциклопедичних видань та їхніх авторів і видавців, не лише не втрачає актуальності, а й відчутно посилює її та, що особливо важливо, вимагає державної опіки.

Висновки. Дослідження засвідчує значну кількість створених в Україні енциклопедичних видань. Історія їх появи сягає часів Середньовіччя, хоча праці, у назві яких є слово "енциклопедія" чи його похідні ("енциклопедичний"), на українських землях з'явилися лише в середині XIX ст. Особливо активно цю літературу почали друкувати від 1990-х рр., коли Україна відновила

незалежність. Разом зі збагаченням енциклопедичних знань книжкова сфера отримала й певні проблеми: енциклопедіями почали називати продукцію, що не відповідає канонам цього типу видань. Це зумовлює потребу стандартизації енциклопедій та енциклопедичних словників (довідників), установлення їхніх чітких критеріїв. Наголошено, що у чинній нормативній базі України немає узгодження з цього питання, а отже, є потреба її врегулювання, позаяк хаотичне найменування будь-якої пізнавальної літератури енциклопедичною негативно впливає на власне енциклопедичну галузь.

Список бібліографічних посилань

1. Харлан А. Особливості редакційного опрацювання енциклопедичного видання. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. Вип. 4. С. 252—260.
2. Концепція "Української електронної енциклопедії освіти" / уклад.: В. Биков, О. Буров, Л. Лупаренко, О. Пінчук, А. Яцишин Київ : Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2022. 12 с.
3. Пешак М. Перша східнослов'янська енциклопедія. *Бібліотечний вісник*. 1996. № 2. С. 32—34.
4. Німчук В. Памво Беринда і його "Лексіконъ о словъхъ и мнѣнь Тлъкованіе". Лексикон словенороський Памви Беринди. Київ, 1961. С. 1—40.
5. Черниш Н. Нариси з історії української енциклопедичної справи. Львів : Піраміда, 2018. 350 с.
6. Бугаєва О. Створення Українського біографічного словника як етап відродження національної пам'яті українського народу. *Українознавство*. 2003. Вип. 4 (9). С. 360—362.
7. Борчук С. Розвиток української енциклопедистики у другій половині XIX — на початку XX ст. Проблеми історії України XIX — поч. XX ст. 2014. Вип. 23. С. 287—296.
8. Боровик А. Історія створення середньої школи в Російській імперії на сторінках "Народной енциклопедии". *Сіверянський літопис*. 2020. № 2. С. 178—185.
9. Гель І. Декілька слів до Львівського видання Енциклопедії Українознавства: в 11 т.: перевидання в Україні. Львів : Молоде Життя, 1993. Т. 1. С. 5—9.
10. З лабораторії творення "Енциклопедії українознавства" / відп. ред. М. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. 352 с. DOI: <https://doi.org/10.37068/b/9789660286665>.
11. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності — Історичні причини та політичні наслідки. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
12. Муріна С. Порівняльна характеристика кількісних параметрів персоналій "Української радянської енциклопедії", "Енциклопедії Сучасної України" та бази даних електронного "Українського національного біографічного архіву". *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2012. Вип. 34. С. 523—531.
13. Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі / за ред. І. Дзюби. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. DOI: <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>.
14. Корпус енциклопедичних видань України : бібліографічний онлайн-покажчик / уклад.: М. Железняк, О. Іщенко. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. DOI: <https://doi.org/10.37068/b/cuebi>.
15. Лісіна С. Інформаційний ресурс енциклопедичних видань науково-технічної бібліотеки Національного університету "Львівська політехніка". *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 9. С. 17—24. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9\(314\).17-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9(314).17-24).
16. Березюк Т., Іщенко О., Пилипчук Р., Савченко О., Фещенко Н., Шушківський А. Здобутки української енциклопедистики: коротка характеристика найважливіших видань. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2015. Вип. 12. С. 9—114.
17. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2016. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
18. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [На заміну ДСТУ 3017-95; чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : ДП УкрНДНЦ, 2016. 42 с.

Mykola Zhelezniak,
PhD in Philology, Director, Institute of Encyclopedic Research,
National Academy of Sciences of Ukraine
Oleksandr Ishchenko,
PhD in Philology, Associate Director for Research, Institute
of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine
Mykola Stepanenko,
Doctor in Philology, Chief Scientific Officer, Institute
of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine

Ukrainian encyclopedic books: issues of the form and content interaction

The history of encyclopedias on the territory of Ukraine dates back to the Middle Ages. This article shows the timeline of the Ukrainian encyclopedic practice, from the earliest books with the word "encyclopedia" or its derivatives in titles to modern online resources. The authors have been focused their attention on only a few encyclopedias, although the total number of encyclopedias is quite large. The most complete sources with index of Ukrainian encyclopedic books have been mentioned, while noted that their list is far from complete; this fact actualizes the need to assemble a new bibliography of encyclopedic literature. Issues of compliance of books with "encyclopedia" (or derived words) in the title to the standards of this type of publication have been raised. To solve these ones, a high-quality evaluation and normative base is needed.

Keywords: *Ukrainian encyclopedias; encyclopedic dictionaries; encyclopedic reference books; encyclopedic literature; encyclopedia format; encyclopedia standard*

References

1. Harlan A. (2010). Osoblivosti redakciynogo opracyuvannya enciklopedichnogo vidannya. *Tehnologiya i tehnika drukarstva*, 4, pp. 252—260.
2. Bikov V., Burov O., Luparenko L., Pinchuk O. & Yacishin A. [uklad.]. (2022). *Koncepciya "Ukrayinskoyi elektronnoyi enciklopediyi osviti"*. Kyiv: Institut cifrovizaciyi osviti NAPN Ukrayini.
3. Peshak M. (1996). Persha shidnoslov'yanska enciklopediya. *Bibliotechnij visnik*, 2, pp. 32—34.
4. Nimchuk V. (1961). *Pamvo Berinda i jogo "Leksikon slavenorwsskiy i imen Tlkovanyiye"*. *Leksikon slovenoroskiy Pamvi Berindi*. Kyiv.
5. Chernish N. (2018). *Narisi z istoriyi ukrayinskoyi enciklopedichnoyi spravi*. Lviv: Piramida.
6. Bugayeva O. (2003). Stvorennya Ukrayinskogo biografichnogo slovnika yak etap vidrodzhennya nacionalnoyi pam'yati ukrayinskogo narodu. *Ukrayinoznavstvo*, 4 (9), pp. 360—362.
7. Borchuk S. (2014). Rozvitok ukrayinskoyi enciklopedistiki u drugij polovini XIX — na pochatku XX st. *Problemi istoriyi Ukrayini XIX — poch. XX st.*, 23, pp. 289—290.
8. Borovik A. (2020). Istorija stvorennya serednoyi shkoli v Rosijskij imperiyi na storinkah "Narodnoj enciklopedii". *Siveryanskij litopis*, 2, p. 179.
9. Gel I. (1993). *Dekilka sliv do Lvivskogo vidannya Enciklopediyi Ukrayinoznavstva: v 11 t.: perevidannya v Ukrayini*. Lviv: Molode Zhittya. T. 1, pp. 5—9.
10. Zheleznyak M. [vidp. red.]. (2018). *Z laboratoriyi tvorennya "Enciklopediyi ukrayinoznavstva"*. Kyiv: Institut enciklopedichnih doslidzhen NAN Ukrayini.
11. Ryabchuk M. (2019). *Dolannya ambivalentnosti. Dihotomiya ukrayinskoyi nacionalnoyi identichnosti — Istorichni prichini ta politichni naslidki*. Kyiv: Institut politichnih i etnonacionalnih doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrayini.
12. Murina S. (2012). Porivnyalna charakteristika kil'kisnih parametriv personalij "Ukrayinskoyi radyanskoyi enciklopediyi", "Enciklopediyi Suchasnoyi Ukrayini" ta bazi danih elektronnoho "Ukrayinskogo nacionalnogo biografichnogo arhivu". *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteki Ukrayini imeni V. I. Vernadskogo*, 34, p. 525.
13. Dzyuba I. [za red.]. (2021). *Ukrayinska elektronna enciklopedistika v sociogumanitarnomu vimiri*. Kyiv: Institut enciklopedichnih doslidzhen NAN Ukrayini. doi: <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>.
14. Zheleznyak M. & Ishenko O. [uklad.]. (2023). *Korpus enciklopedichnih vidan Ukrayini : bibliografichnij onlajn-pokazhchik*. Kyiv: Institut enciklopedichnih doslidzhen NAN Ukrayini. doi: <https://doi.org/10.37068/b/cuebi>.
15. Lisina S. (2022). Informacijnij resurs enciklopedichnih vidan naukovo-tehnicnoyi biblioteki Nacionalnogo universitetu "Lvivska politehnika". *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 17—24. doi: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9\(314\).17-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9(314).17-24).
16. Berezyuk T., Ishenko O., Pilipchuk R., Savchenko O., Feshenko N. & Shushkivskij A. (2015). Zdobutki ukrayinskoyi enciklopedistiki: korotka charakteristika najvazhlivishih vidan. *Nauka Ukrayini u svitovomu informacijnomu prostori*, 12, pp. 9—114.
17. *Pro naukovu i naukovo-tehnicnu diyalnist : Zakon Ukrayini vid 26 listopada 2015 roku № 848-VIII*. (2015). Verhovna Rada Ukrayini : oficijnij veb-sajt. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
18. *DSTU 3017:2015. Vidannya. Osnovni vidi. Termini ta viznachennya ponyat*. [Na zaminu DSTU 3017-95; chinnij vid 2016-07-01]. (2016). Kyiv: DP UkrNDNC.

Надійшла до редакції 18 квітня 2023 року

УДК 378.091.32:001.891.3]:[82:177.9]](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).18-20

Галина Швецова-Водка,
докторка історичних наук, професорка кафедри
документальних комунікацій і бібліотечної справи
Рівненського державного гуманітарного університету,
e-mail: shvetsova1943@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9842-6581>

Плагіат сьогодні

Розглянуто вияви плагіату в університетській освіті, переважно зі спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа", з погляду боротьби за академічну доброчесність. Метод, що використовується: понятійний аналіз, визначення найпоширенішого виду плагіату. Результатом статті є характеристика проблеми використання плагіату в студентських і наукових роботах, пропозиції щодо посилення й удосконалення методів боротьби за академічну доброчесність. Галузь застосування — вища освіта. Висновки: слід розробити чіткі вимоги до автоматизованих систем, що виявляють ознаки плагіату; підвищити відповідальність осіб, які оцінюють твори загалом; унеможливити замовчування фактів плагіату в наукових працях.

Ключові слова: плагіат; університетська освіта; академічна доброчесність; плагіат у наукових працях; самоплагіат

Постановка проблеми. Проблема плагіату в книговидавничій справі, журналістиці, освіті та науці останнім часом дедалі частіше порушується на сторінках спеціальних видань.

За визначенням, наведеним у Вікіпедії, "плагіат (від лат. *plagiarius* — викрадач) — привласнення авторства на чужий твір або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора" (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Плагіат>). Стаття в інтернет-енциклопедії лаконічна, дуже виразна, з елементами наукового підходу та прикладами з українських джерел, але, на жаль, без вказівки автора, що загалом характерно для зазначеного ресурсу. Подано доволі виразний термін-синонім плагіату: літературні крадіжки.

Вважаємо запропоновану до розгляду проблему надзвичайно актуальною, насамперед у контексті університетської освіти та академічної доброчесності.

Мета статті — розглянути вияви плагіату в університетській освіті, переважно зі спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа", з погляду боротьби за академічну доброчесність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне тлумачення плагіату зазвичай пов'язує факт його наявності з конкретним твором. Найбільш доказовим фактом плагіату є текстовий збіг аналізованого твору з опублікованим раніше.

Водночас є ще й інший підхід: плагіатом вважають крадіжку ідеї, задуму певного винаходу або документального (літературного, образотворчого, музичного чи іншого) твору.

У цьому разі є небезпека необґрунтованого звинувачення, оскільки, як кажуть, певні ідеї "носяться в повітрі", одночасно з'являються в різних дослідників. Відомо чимало фактів, коли точна дата та ім'я винахідника залишалися дискусійними.

У художній літературі також є цікава історія, що стосується так званих бродячих сюжетів. Хто і в кого запозичив ідею, головних героїв, сюжетні лінії — невідомо. Найчастіше джерелом таких сюжетів вважають Біблію, однак є й інші твори, відомі як за однаковими, так і за іншими назвами. Наприклад, трагікомедія "Дон Жуан, або Кам'яний гість" має понад 160 драматичних, поетичних і музичних версій.

Боротьба з плагіатом сьогодні стала нагальною проблемою для студентства та науковців. Привласнення є однією з граней академічної недоброчесності, виявом непорядності у використанні чужих ідей, слів, теорій, ілюстрацій чи графічних матеріалів, думок чи фактів без згадки першоджерела. Найпоширеніші випадки плагіату — це використання чужого твору без посилання на автора.

Ніхто не скаже, що плагіат — це добре, проте як його уникнути, коли наявні електронні тексти, а отже безглуздо працювати з ними "вручну", тобто конспектувати, робити виписки, позначати головні думки, що зазвичай роблять під час роботи з літературою. Студенти обирають шлях найменшого спротиву, через що маємо курсові та дипломні роботи начебто з якісним і ґрунтовним вмістом, але без ознак індивідуального осмислення. Ситуацію погіршує ще й той факт, що в електронних публікаціях на

сайтах, призначених для студентів, не зазначають імен авторів, а часто й назв уміщених творів. Отже, робити посилання нема на кого й навіть на що, крім електронної адреси знайденого матеріалу, що вважається недостатнім для бібліографічного опису конкретного документа.

Викладачі вимагають від студентів осмислення матеріалу у власних висновках, однак автоматизовану систему перевірки на антиплагіат такий підхід не влаштовує, у неї свої, цілком формальні критерії (збіг слів, речень, абзаців у аналізованій праці з іншими, опублікованими раніше, з урахуванням кількості слів). Наприклад, у первинному звіті про наявність плагіату як запозичення були зараховані:

1) фактичні дані з оформлення будь-якої праці в університеті: назва університету, підзаголовкові дані, оформлення титульної сторінки, змісту та розділів;

2) бібліографічні описи праць, зазначених у списку використаних джерел і підрядкових примітках;

3) тексти з визначеннями (дефініціями) понять і термінів, загальновідомими знаннями та фактами, витяги з офіційних документів (законів, стандартів).

Отже, первинна перевірка на антиплагіат може закінчитися незаслуженою негативною оцінкою. Як змінити такий підхід? Потрібно сформулювати чіткі вимоги як до студентів, так і до розробників чи операторів автоматизованих систем перевірки на плагіат.

Наразі керівним документом Міністерства освіти і науки України є Аналітична записка "Запобігання окремих проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності" від 20.05.2020, в якій наголошено, що "висновки про наявність чи відсутність академічного плагіату мають робити кваліфіковані експерти" (<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ec/672/d11/5ec672d11cc7d603376447.pdf>), тобто перевірка тексту машиною ще не надає кінцевого результату.

Для викладачів найбільшою проблемою є визначення самоплагіату як різновиду плагіату, що до нього належить. З одного боку, в Записці зазначено, що "наявність посилання на попередню публікацію наукового результату **повністю знімає питання про можливу наявність самоплагіату**". Крім того, "провідні наукові видання світу **не вимагають оформлення текстових збігів з попередніми публікаціями автора, що не стосуються наукових результатів, як цитат**". З іншого боку, багато дослідників про-

дуктивності наукової діяльності обстоюють ідею скасування чи значного скорочення посилань від автора на свої попередні праці, адже вони штучно підвищують кількість посилань на публікації вченого в автоматизованих наукометричних системах і, відповідно, його науковий рейтинг.

Публікація наукових статей за результатами доповідей на наукових конференціях та інших заходах, які передбачали попереднє видання збірників тез або матеріалів цих заходів, також **не є самоплагіатом**.

Що ж можна вважати самоплагіатом? В Аналітичній записці зазначено: "Найбільш типовими прикладами самоплагіату є: дублювання публікацій (одні й ті самі наукові результати публікуються в різних виданнях **для підвищення показників публікаційної активності**); некоректна звітність за науковими проектами (одні й ті самі результати використовуються **у звітах за різними науковими проектами**)". Отже, визначення певної праці самоплагіатом залежить від мети, з якою її створюють, повторно публікуючи одні й ті самі результати. Нібито все ясно, але не для машини, що перевіряє документи на наявність плагіату й має власні формальні критерії, а визначити мету опублікування не в змозі.

Час від часу у вітчизняному академічному просторі з'являються приватні розслідування випадків застосування плагіату в наукових працях. Таким можна було б вважати і виступ Т. Гранчак на популярному інтернет-каналі, однак авторка забажала вжити адміністративних заходів до цілих колективів, тому вважаємо за потрібне розглянути висунуті звинувачення.

Основний зміст стосується двох серіальних видань: "Вісник Книжкової палати" та "Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського". Розглянемо спочатку "Наукові праці...". Це продовжуване видання, орієнтоване на публікацію суто наукових статей. Застосовуючи певну методологію, можна було б зробити й подати хоча б статистичний аналіз: скільки статей опубліковано за певний період, скільки з них мають ознаки плагіату (з конкретною вказівкою авторів і назв). Без цього не варто говорити про цінність видання загалом і обвинувачувати всіх, хто публікував у ньому свої праці. Якщо переважатимуть плагіаторські статті, то варто запропонувати перебудову структури редколегії та редакції, оптимізацію способу керування збірником із боку адміністрації НБУВ, не закликаючи до найскорішого закриття видання, поважного й авторитетного у своїй галузі.

Дещо іншого підходу потребує "Вісник Книжкової палати". Це не тільки науковий, а й практичний журнал, із ширшим колом завдань, видання, що виходить із визначеною періодичністю. Формат часопису передбачає, що в ньому можуть і повинні публікуватися не тільки наукові статті. Певну частину журналу присвячено публіцистичним матеріалам, до яких, зокрема, належать вступні статті шеф-редактора. До публіцистики ставляться зовсім інші вимоги, ніж до наукових статей. Її жанри доволі різноманітні, у тому числі є й есе, публікація якого аж ніяк не є недоліком журналу. Не можна звинувачувати публіцистику в тому, що вона не наука чи кваліфікувати її як псевдонауку. Зауважимо також, що в журналі можуть публікуватися й публікуються матеріали, що належать до інших жанрів публіцистичної та масово-інформаційної літератури: статті, кореспонденції, замітки, розширена інформація, ювілейний портрет тощо. Деякі публікації мають ознаки науково-популярної літератури, що ознайомлює читачів із фактами з історії книги, життям і діяльністю письменників, видавців. Звичайно, наукові публікації потрібно оцінювати за їхніми власними критеріями, так само як і в "Наукових працях НБУВ".

У попередніх абзацах пропонованої статті використано повний текст повідомлення-виступу авторки на сайті фейсбуку у зв'язку з публікацією Т. Гранчак, але цей матеріал не можна вважати самоплагіатом, виходячи з критеріїв, схарактеризованих вище. Подану статтю авторка вважає публіцистичною (як виступ щодо актуальних питань сучасності), вона не оснащена науковою методологією, аналізом опублікованих з обраної теми праць, статистичними показниками тощо, але повинна привернути увагу сучасників до порушеної проблеми.

Наостанок варто поставити ще одне важливе питання: про відповідальність авторів праць, у яких виявлено плагіат. Найбільш чітко і, можливо, надто суворо вирішується ця проблема стосовно студентів. Роботу, у якій виявлено ознаки плагіату, знімають із розгляду й пропонують написати іншу, не використовуючи попередню. Іноді пропонують написати нову роботу на зовсім іншу тему. Враховуючи той факт, що термін виконання не змінюється, нове завдання може виявитися провальним, особливо у випадку з дипломною роботою. Здобувач освіти може закінчити навчання не з дипломом, а з довідкою.

Інша ситуація спостерігається у викладачів і науковців. Якщо факт плагіату доведено, науковець має два варіанти реагування: 1) визнати провину; 2) заперечувати наявність плагіату, наводячи власні аргументи. При цьому в обох випадках праці залишаються доступними для будь-якого користувача, і не кожний із них знатиме, що стикнувся з плагіатом. Більше того, плагіаторську працю можуть сприйняти як оригінальну, а її джерело — як плагіат. Щоб уникнути таких випадків, слід організувати постійний моніторинг досліджень з ознаками плагіату та інформувати про них у спеціальних бібліографічних списках, які потрібно публікувати в доступних джерелах — від друкованих періодичних видань до популярних інтернет-каналів.

Висновки. Боротьба з плагіатом є вкрай важливою частиною наукового життя. Слід припинити незаслужене позитивне оцінювання "літературних крадіжок" як серед студентів, так і серед науковців-викладачів; розробити чіткі вимоги для автоматизованої системи, що виявляє ознаки плагіату; підвищити відповідальність осіб, які оцінюють твори загалом.

*Galina Shvetsova-Vodka,
Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department
Documentary Communications and Library Affairs
of the Rivne State Humanitarian University*

Plagiarism today

Manifestations of plagiarism in university education are considered, mainly from the specialty 029 "Information, library and archival work" from the point of view of the struggle for academic integrity. The method used: conceptual analysis, definition of the most common type of plagiarism. The result of the article is a description of the current state of the use of plagiarism in student and scientific works, suggestions for improving the state of the struggle for academic integrity. The field of application is higher education. Conclusions: it is necessary to develop clear requirements for a machine that detects signs of plagiarism, to increase the responsibility of people who evaluate works in general, to make it impossible to silence the facts of plagiarism in scientific works.

Keywords: plagiarism; university education; academic integrity; plagiarism in scientific works; self-plagiarism

Надійшла до редакції 20 квітня 2023 року

УДК 028:004.77](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).21-27

Тетяна Яворська,

кандидатка педагогічних наук,

старша викладачка кафедри інформаційних систем управління

Донецького національного університету імені Василя Стуса,

e-mail: t.yavorska@donnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6070-7425>

Соціальні мережі бібліотек як ефективний інструмент промоції книг і читання

Актуальність теми зумовлено загальносвітовою тенденцією до зниження інтересу до читання, що спричиняє низку супутніх проблем. Водночас бібліотеки є одними з найважливіших соціокультурних інститутів, здатних розв'язувати завдання просування книги та читання в суспільстві. **Метою** статті є аналіз ефективності використання соціальних мереж у діяльності бібліотек як інструменту промоції книг та читання, з акцентом на важливості створення відповідного контенту для підтримання тренду на читання в суспільстві завдяки застосуванню ефективних методик і практик. **Наукова новизна** полягає у визначенні системного підходу в діяльності бібліотек щодо просування читання та підвищення читацької грамотності за допомогою соціальних мереж. Використання сучасних маркетингових інструментів для створення контенту, що наповнений соціально значущим змістом, сприяє реалізації завдання бібліотек із промоції книг і читання в суспільстві. **Висновки.** Результати проведеного дослідження підтвердили актуалізацію дискурсу популяризації читання як тренду в цифровому суспільстві. У цьому контексті констатовано важливість використання бібліотеками соціальних мереж як ефективного засобу промоції книг та читання, підвищення читацької грамотності. Увагу зосереджено на підготовці й використанні відеоконтенту, що є сучасним дієвим інструментом ефективного вирішення завдань із просування книг і читання.

Ключові слова: бібліотеки; соціальні мережі; промоція книги та читання; відеоконтент

Постановка проблеми. Інформатизація та цифровізація майже всіх галузей діяльності є глобальною тенденцією світового розвитку. Інформаційно-комунікаційні технології розвиваються експоненціальними темпами й призводять до правових перетворень, політичних, економічних і соціальних реформ, поступової модифікації соціально-культурних парадигм.

Сучасне цифрове середовище зумовлює зміни інформаційних і культурних потреб користувачів. Гостро постала проблема витіснення такого феномена культури, як читання, що нині є не таким популярним, як кілька десятиків років тому. Суцільна інтернетизація спричиняє низку проблем, зокрема батьки скаржаться на неспроможність привчити дитину до книжки та регулярного читання. В епоху домінування "кліпового мислення", функціональної неграмотності, тяжіння до стислих форм викладу інформації надзвичайно важливим є дискурс популяризації читання як тренду [1].

Дослідження цифрової культури та її впливу на сучасну людину свідчать, що читання як соціально-культурна цінність еволюціонує разом із соціумом і вже неодноразово змінювало модальність. Так, наприкінці ХХ ст. через розпов-

сюдження текстів на електронних носіях масова культура читання зазнала втрат, адже так званий спосіб читання "по діагоналі", притаманний інтернет-користувачам, шкодить вдумливому сприйняттю текстів і перешкоджає сприйманню інформації, у тому числі й на друкованих носіях. Читання для задоволення та розвитку як життєва практика поступається споживанню "швидкої" інформації з інтернет-простору, доступному відеоконтенту й телебаченню.

Розвиток цифрового простору стимулював зростання й удосконалення наявних методик та інструментів проведення сучасних досліджень, одним з об'єктів яких є соціальні мережі.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблематику взаємодії українських бібліотек і соціальних медіа розкрито за багатьма напрямками, зокрема в контексті опрацювання таких питань, як використання в діяльності книгозбірень сучасних інформаційних технологій, ролі соціальних медіа у формуванні громадянського суспільства тощо. На зазначених питаннях зосереджували увагу вітчизняні науковці О. Онищенко, В. Попик, В. Горовий, Ю. Половинчак, О. Мар'їна та інші.

Різномасштабні проблеми бібліотечного представництва в соціальних медіа, особливості окремих напрямів просування бібліотечних установ в інтерактивному медіасередовищі, специфіку їх функціонування в соціальних медіа, якісні зміни бібліотечно-інформаційної сфери досліджували вітчизняні та закордонні науковці, поміж яких О. Мар'їна, В. Струнгар, А. Пурнік, А. Каплан, Д. Кінг, С. Кунц, Л. Мон, В. Степанов, М. Хенлейн та інші.

Мета статті — проаналізувати ефективність використання соціальних мереж у діяльності бібліотек як інструменту промоції книг і читання з акцентом на важливості створення відповідного контенту щодо популяризації читання як тренду завдяки застосуванню інноваційних методик та практик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ситуація з читанням як соціально-культурною цінністю та життєво важливою практикою в Україні є особливо гострою, адже нині показники кількості виданих книжок на душу населення, а також громадян, які читають, стрімко знижуються. Згідно з опитуванням компанії Research & Branding Group від 2019 р., майже 57% жителів України не читають книжок. Регулярно читають 43% українців, серед них: 14% — майже щодня, 27% — кілька разів на тиждень, 21% — кілька разів на рік, 4% — рідше, ніж раз на рік [9]. Після 24 лютого 2022 р. 42% опитаних українців прочитали до 5 книжок, 16% — від 5 до 10, 10% — від 10 до 20, 9% — понад 20 видань, а 23% не прочитали жодної книжки, про що свідчать результати опитування Українського інституту майбутнього "Практики читання під час війни" [10].

Окрім того, за даними дослідження Українського інституту книги, регулярних читачів у нашій країні — 27%. Для порівняння, в Німеччині цей показник становить 50%, а в Італії — 56%. У 2020 р. 66% українців не придбали жодної книги, а 38% — жодної не прочитали; читання книжок посідало 9-те місце серед щоденного дозвілля (8%) після перегляду телебачення (48%), проведення часу в соціальних мережах (40%), прослуховування радіо (22%) та хобі (10%) [11], що свідчить про зниження інтересу до читання в нашій країні.

Враховуючи ці негативні тенденції, уряд України схвалив Стратегію розвитку читання на 2023—2032 роки "Читання як життєва стратегія", розроблену Міністерством культури та інформаційної політики. Її реалізація має створити умови не тільки для формування звички й

потреби у читанні всіх українців, а і є складником гуманітарної безпеки держави.

Розроблення Стратегії зумовлено потребою кардинально змінити підходи до промоції читання, що має стати свідомо обраною формою дозвілля, освітньою практикою та способом самоосвіти українців. Ці заходи спрямовані на всебічний і гармонійний розвиток особистості та її критичного мислення. "Читання має об'єднувати українців, виконувати завдання національної консолідації, модернізації та розвитку української культури, зміцнення й розвитку нашого потенціалу. Також ми маємо підтримувати наших видавців, авторів, перекладачів, створювати сприятливі економічні умови для розвитку бізнесу у сфері книговидавництва та книгорозповсюдження", — зазначив міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко [2].

Реалізація Стратегії відбуватиметься у три етапи за двома напрямками:

1. "Підтримка та розвиток книжкової екосистеми", в межах якого читачі матимуть доступ до якісної різножанрової книги, насамперед українськомовної, у різних форматах відповідно до широкого спектра потреб.

2. "Формування звички і потреби в читанні", завдяки якому люди обиратимуть читання як свідому й регулярну практику для дозвілля, навчання та розвитку.

Моніторинг та оцінювання результативності реалізації Стратегії здійснюватиме Міністерство культури та інформаційної політики України із залученням представників органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань і наукових установ.

Природно, що проблема читання в сучасному суспільстві становить значний інтерес для працівників бібліотечної сфери, соціологів, психологів, культурологів, книговидавців тощо. Нині важливим напрямом для зацікавлених фахівців є вивчення читацьких переваг, способів заохочення до читання, специфіки читацької діяльності в інтернет-просторі, використання цифрових технологій для популяризації читання й залучення нових користувачів.

Бібліотеки як один із базових елементів суспільного розвитку відіграють головну роль у реалізації заходів із промоції книг і читання, що передбачають організацію тематичних книжкових виставок; проведення лекцій і презентацій літературних новинок, онлайн-читань; надання вільного доступу до електронних книг, а також використання з цією метою соцмереж. Лише активні промоційні заходи, спрямовані на під-

тримку й розвиток читання на національному рівні, дають змогу утримати наявну кількість читачів і розширити коло користувачів, які мають критичне мислення та навички, визначені ключовими для 2025 р. [3].

Як свідчать результати досліджень, проведених у США, найефективніше завдання з промоції читання виконують саме бібліотеки. За даними Американської бібліотечної асоціації, понад 95% книгозбірень пропонують програми для дітей, які мають стимулювати інтерес до читання та сприяти підвищенню читацької грамотності.

Непередбачуваність ситуації в період пандемії COVID-19 та реалії сьогодення поставили бібліотеки світу та України перед потребою активного розвитку й модернізації онлайн-сервісів. Щоб ефективно працювати в нових умовах, конкурувати з цифровим інформаційним простором, бібліотеки мають стати місцем, де людина будь-якого віку матиме змогу читати, навчатися, спілкуватися та розвиватися [4, с. 245].

Соціальні мережі — це сучасний потужний інструмент у діяльності бібліотек, що дає змогу піднести справу популяризації книг і читання на новий рівень, розвивати бібліотечні комунікації та формувати думки в найактивнішій частині цільової аудиторії. Це один зі способів налагодження зв'язків із громадськістю та прямого маркетингу для створення й підтримки привабливого іміджу бібліотек, залучення нових користувачів, формування груп, об'єднаних спільними інтересами, для спілкування та обміну думками. Завдання бібліотек полягає в тому, щоб із допомогою соцмереж налагоджувати інтерактивну взаємодію з аудиторією, стимулювати читацьку активність, наповнити інтернет-простір соціально значущим змістом, допомагати читачам орієнтуватися в літературному потоці, прищепити любов до книги тощо.

Представництво бібліотек в медіапросторі нині має масовий характер, зокрема станом на 2019 р. 61,5% бібліотечних установ України створили акаунти в соціальних мережах. Найпопулярнішими є мережі Facebook, де особисті сторінки мають 55,5% бібліотек, та Instagram — 43,3%; Twitter використовують 17% книгозбірень. Водночас спостерігаємо сфокусованість досліджень на соцмережі Facebook, що можна пояснити більшою релевантністю цільової аудиторії для бібліотек, які використовують цей ресурс [5, с. 126].

Присутність книгозбірень в інтерактивному середовищі мас-медіа постійно інтенсифікується:

йдеться як про зростання кількості установ, зареєстрованих у соціальних медіа, у тому числі тих, що мають по кілька сторінок в одній чи різних мережах, так і про активізацію онлайн-діяльності — збільшення обсягу генерованого контенту, розширення його видів (публікації, опитування, створення форумів тощо) [6, с. 91].

Оскільки світ стає віртуально-мультимедійним, техніки промоції читання також мають змінюватися та відповідати новим запитам аудиторії. Зокрема, у діяльність бібліотек слід впроваджувати сучасні інструменти маркетингу в соціальних мережах. Комплексом заходів щодо використання соціальних медіа як каналів просування бібліотечних кампаній і вирішення пов'язаних із цим завдань є Social Media Marketing (SMM). Нині книгозбірні розробляють стратегії розвитку комунікацій у соціальних мережах, вкладають кошти у SMM-просування, залучають до співпраці відомих авторів, блогерів, співпрацюють із комерційними та некомерційними організаціями.

Маркетинг у соцмережах дає змогу вирішити низку завдань, серед яких:

- позиціонування акаунту бібліотеки як окремого майданчика, що допомагає формувати її імідж, розкривати напрями діяльності, заохочувати аудиторію до спілкування тощо;

- виявлення відкритості, довіри до користувачів, які позитивно сприймають такий формат взаємодії;

- налагодження комунікації з аудиторією, як-то зворотний зв'язок, можливість ділитися думками щодо прочитаної літератури, залишати відгуки та коментарі.

Сучасний користувач обирає соцмережі здебільшого для спілкування, самовираження та пошуку потрібної інформації. Оскільки взаємодія є головною мотивацією, завдання бібліотеки полягає у створенні на своєму ресурсі комфортних умов для комунікації між користувачами, а насамперед — користувачів із власником ресурсу. Соціальні мережі — це своєрідний інтерактивний майданчик для спілкування бібліотек і читачів, ефективний інструмент досліджень інтересів і запитів аудиторії, що є неодмінною умовою оптимізації бібліотечної діяльності. Безперечною перевагою проведення таких досліджень є заощадження ресурсів, великий обсяг вибірки, швидкість опитувань, можливість оперативного реагування, широта охоплення, релевантність, високий рівень довіри тощо.

Досягнення мети ефективного інтерактивного зв'язку з відвідувачами ресурсу, що дасть

змогу успішно реалізовувати заходи з промоції книг і читання, передбачає такі кроки:

— визначення аудиторії, створення портрета підписника, адже відомо, що молодь, насамперед студенти, віддають перевагу сторінкам в Instagram, тоді як старше покоління обирає Facebook;

— таргетування — виділення з аудиторії цільових груп і робота з ними. Необхідно розуміти, в якому форматі подавати інформацію, яку саме інформацію та для яких груп; з'ясувати, хто є користувачем сторінки в соціальній мережі;

— формування контент-плану — графіку розміщення публікацій, мета якого полягає в економії часу та регулярному постингу [7].

Слід враховувати, що соціальні мережі здебільшого містять мультиформатний контент — текстовий, візуальний, аудіо та відео. Зокрема, мультиформатний контент репрезентовано у Facebook, Twitter, Google+, LinkedIn, Tumblr та інших платформах, а візуальний та відеоконтент — у YouTube, Flickr, SlideShare, Pinterest, Instagram.

Одним із критеріїв ефективності комунікацій у соцмережах є кількість друзів/підписників бібліотеки, тому в роботі потрібно планувати такі заходи:

— спостереження за реакцією на пости та коригування контент-плану;

— тестування та регулювання часу публікації;

— заохочення соціальних дій підписників (конкурси, розіграші тощо);

— своєчасне реагування в обговореннях на звернення й коментарі;

— використання заголовків і текстів, що закликають до дії: "дізнайся", "відкрий", "знайди", "отримай", "прочитай", "зароби", "відвідай", "приєднуйся", "замов" тощо [7].

З огляду на тему пропонованого дослідження маємо зосередити увагу на діяльності бібліотек у соціальних мережах щодо промоції книг та читання. У цьому контексті книгозбірні здебільшого публікують інформацію про ювілейні дати авторів чи видань, звіти про проведені літературні заходи, реалізують творчі проекти, проводять тематичні заходи, ведуть окремі рубрики, блоги тощо. Передусім варто виокремити буктрейлери на книги, флешбуки, інтерактивний контент, як-от конкурси, вікторини, опитування. "Саме соціальні мережі надають віртуальний майданчик для обговорення прочитаного, ініціюючи діалог; блоги є одним із затребуваних та ефективних інструментів орієнтації в літературному процесі та розвитку книжкової комунікації; блогосфера змінює

ракурс сприйняття книжкової культури та культури читання в цілому, пропонує нестандартні підходи до її осмислення" [1]. Як зауважує В. Стунгар, "серед вітчизняних бібліотек лідером поліпредставленості в блогах виступають ОУНБ" [8]. Наприклад, активно розвивають блогосферу бібліотечної системи (https://www.cbs.km.ua/index.php?dep=1&dep_up=71&dep_cur=182); Вінницької міської централізованої бібліотечної системи (http://www.vinbiblio.com.ua/blogy-bibliotek); бібліотеки для дітей (https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=5821); бібліотеки Тернопільщини (http://olenaprociv.blogspot.com/p/blog-page_9207.html) та інші. Найповніший список українських блогів подає "Бібліоміст" [8].

Нині популярними серед користувачів є конкурси на кшталт "Селфі з книгою", BookFace та інші, що мають візуальний вплив на читацьку активність. Наприклад, зусиллями бібліотечних працівників Вінницької міської централізованої бібліотечної системи, що має сторінку у Facebook (https://www.facebook.com/groups/325706481261798?locale=uk_UA), у межах IX щорічного фестивалю VinBookFest було організовано та проведено фотоконкурс BookFace. Учасники мали зробити світліну з книгою так, щоб логічно доповнити її обкладинку, створивши єдину композицію. Фотографію потрібно було залишити на Facebook-сторінці VinBookFest. За результатами проведеного конкурсу найбільшу кількість вподобань отримало фото М. Шеремети з м. Дубна.

Останніми роками активно розвивається український BookTube. Дедалі більше бібліотек обирають YouTube як майданчик для промоції читання, висловлення думок і вияву любові до книги. Зокрема, на YouTube-каналі Рівненської обласної бібліотеки для дітей можна ознайомитися з проектами щодо промоції книги та читання, як-от "Літературні сніданки з цікавими книгами", "Екочитання", "Книжкові скарби" тощо (https://www.youtube.com/@user-mq5hi6qt4s). Учасники обговорюють сюжетні лінії та героїв популярних книг, рекламуючи в такий спосіб найкращі твори української й зарубіжної літератури та заохочуючи глядачів до їх прочитання.

Такі проекти формують певне ком'юніті, що спільно транслює меседж про важливість читання, сприяють активізації взаємодії аудиторії з контентом, розширюють коло зацікавлених у книзі читачів.

Корисним є досвід щодо промоції книг та читання на YouTube Вінницької міської централізованої бібліотечної системи. Це спільний проект

Видавничого дому "Моя Вінниччина" та Вінницької міської централізованої бібліотечної системи "Вінницька звукова книга" (<https://www.youtube.com/@vinnytska-zvukova-knyha>). Ресурс дає змогу прослухати сторінки найкращих книг, написаних уродженцями Вінниччини, серед яких: А. Жарук, І. Нісіна (Австралія), І. Волошенюк, В. Прилипко, М. Каменюк, А. Гасанов (Азербайджан—Німеччина), О. Герасименко, П. Наніїв, Л. Любацька, Т. Елленбергер (Німеччина), В. Піддубняк та інші. Цей проєкт має своїх шанувальників, серед яких — бібліотекарі міста, педагоги, творча молодь, літератори.

Важливим критерієм, за яким можна оцінити, наскільки активно бібліотека використовує соцмережі, є кількість відгуків відвідувачів (лайків). Інтенсивність зворотного зв'язку, зокрема коментарі, — вагомий показник діяльності бібліотечної установи в соціальних медіа. Значущим параметром також є оперативність реагування адміністратора бібліотечного представництва на коментарі, що вказує на високий рівень комунікації з користувачами [6, с. 148].

Популярним явищем у соцмережах є так званий вірусний контент, покликаний не лише донести до аудиторії потрібну інформацію, а й спричинити блискавичну емоційну реакцію, що миттєво поширюється серед великої кількості користувачів.

Креативний підхід до створення вірусного контенту допомагає формувати новий цільовий трафік, впливає на результативність у досягненні поставлених цілей, допомагає підвищити пізнаваність сторінки бібліотеки, розширити аудиторію.

Користувачі найохочіше діляться такими типами постів:

— питання та опитування (є одним із найкращих способів взаємодії з цільовою аудиторією);

— вікторини та тести, що відволікають користувачів від буденних проблем і спонукають поділитися цим контентом із друзями;

— мотиваційні повідомлення з реальними прикладами та емоціями, що базуються на психологічних особливостях людей;

— інфографіка, де перевагою є наочність контенту, що спрошує сприйняття;

— конкурси на словесну вправність користувачів;

— відео, якісні оригінальні зображення [7].

Який би тип контенту не обрали бібліотекарі, варто пам'ятати, що користувачі насам-

перед ділитимуться публікаціями, що викликають емоції: радість, захват, страх, гнів тощо.

Окремо зупинимось на відео, що нині є одним із найпопулярніших типів вірусного контенту та одним із найефективніших способів комунікації з аудиторією. Останніми роками попит на відеоконтент значно зріс, адже за даними компанії CISCO, у 2022 р. на цей формат інформації припадало 82% споживчого інтернет-трафіку. Частково це пов'язано зі зростанням обсягів використання сервісів потокового відео, зокрема YouTube і Netflix. Окрім того, SMM-фахівці та маркетологи вважають, що увага до відеороликів підвищилася завдяки розвитку відеореклами в соціальних мережах. Наприклад, у Facebook та Instagram додано нові функції, пов'язані з відео, як-от можливість запуску прямих трансляцій, що вкрай важливо для налагодження прямої діалогу бібліотеки з читачем, а отже й ефективнішої промоції читання. Розміщення роликів у стрічках новин користувачів сприяє тому, що рекламу бачать не лише підписники спільноти чи облікового запису, а цільова аудиторія загалом. При цьому можна налаштувати точний таргетинг, щоб демонструвати матеріали конкретному сегментові. Функція автозапуску відео сприяє розширенню аудиторії відеоконтенту.

Соціальні мережі заохочують до публікації відеоконтенту додатковим охопленням — наприклад, Facebook вище ранжує пости з відео, а це означає, що їх бачить більше відвідувачів. Користувачі охоче переглядають ролики та створюють власні відеоматеріали, які викладають у соціальні мережі. Можна стверджувати, що відеоконтент став трендом 2022 р., а отже найближчими роками попит на інформацію у відеоформаті лише зростатиме. Тож наповнення сторінок соцмереж відео та використання його як маркетингового інструменту є ефективним способом залучити якнайширше коло відвідувачів до заходів із промоції книг та читання.

Щоб відеоматеріал став корисним, сподобався аудиторії, а отже досяг поставленої бібліотекою мети, варто зосередити увагу на певних нюансах: використання інфографіки, звукового супроводу (динамічна мелодія, зміна ритму в кадрі), певного часового інтервалу (до 1 хв у Instagram і до 3 хв у Facebook).

Відеомаркетинг є інструментом, що ефективно працюватиме на розв'язання завдань із просування книг та читання, розкриваючи світ літератури, спонукаючи до вивчення шедеврів красного письменства. Користувачі соціальних

мереж, ймовірно, найкраще сприйматимуть і поширюватимуть контент саме у відеоформаті.

Отже, соціальні мережі для бібліотеки — це додатковий ресурс; платформа для реалізації різноманітних проєктів, зокрема з промоції книг та читання; можливість заявити про себе, безпосередньо спілкуватися з колегами, читачами, дізнаватися про їхні думки, побажання, зауваження, інформувати про діяльність та оперативно розміщувати найсвіжішу інформацію: новинки у фонді, оголошення про заплановані заходи, зміни графіку роботи, професійні досягнення, звіти, корисні посилання; ефективний інструмент маркетингових досліджень [12].

Висновки. В умовах цифровізації більшість бібліотек налагоджує спілкування з читачами на сторінках соціальних мережах, створюючи додатко-

вий ефект присутності у віртуальному просторі. Представництво бібліотек в соцмережах дає змогу створити повноцінний образ сучасної соціокультурної установи, здатної активно функціонувати в цифровому середовищі, комунікувати із сучасним читачем, розвиваючи та підтримуючи тренд на читання.

Нині одним із найдієвіших способів комунікації з цільовою аудиторією є відеоконтент, оскільки з його допомогою забезпечується високий ступінь утримання наявних підписників і залучення нових. Робота зі створення бібліотеками якісного відеоконтенту й розміщення його у соцмережах здатна вплинути на загальне охоплення аудиторії, підвищити відвідуваність та сприяти зростанню уваги до бібліотечних установ, книг і читання, виводячи завдання їх промови на новий рівень.

Список бібліографічних посилань

1. Ковпак В. А., Політова О. О. Українські буктьюб та букстаграм: дискурси культури читання української книги та національної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32. (71) № 6. Ч. 3. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/22.pdf (дата звернення: 14.03.2023).
2. "Читання як життєва стратегія": Уряд схвалив план дій на 2023—2032 роки. Міністерство культури та інформаційної політики. URL: <https://mkp.gov.ua/news/8729.html>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія" та затвердження операційного плану її реалізації на 2023—2025 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3.03.23 № 190-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323>.
4. Yavorska T., Prihunov O., Syerov Yu. Libraries in Social Networks: Opportunities and Presentations. *COAPSN-2019 International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks*. 2019. P. 242—251. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-2392/>.
5. Davydova I., Marina O., Slianyk A., Syerov Yu. Social Networks in Developing the Internet Strategy for Libraries in Ukraine. *COAPSN-2019 International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks*. 2019. P. 122—133. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj /https://ceur-ws.org/Vol-2392/paper10.pdf.
6. Струганар В. В. Бібліотечна складова в системі суспільного використання соціальних медіа : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 250 с.
7. Читачі в мережі: використання бібліотеками ресурсів інтернет для популяризації книги та читання: інформаційно-методичні матеріали / Управління культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка ; ред.-уклад. М. М. Самойлова. Харків : ХОУНБ, 2018. 20 с.
8. Струнгар В. Особливості представленості бібліотек у блогосфері : тези доповіді. *Міжнародна наукова конференція "Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху"*, м. Київ, 8—10 жовтня 2019 р. Київ, 2019. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/799>.
9. 57% українців не читають книжок. *Читомо*. 4.01.2020. URL: <https://chytomo.com/57-ukrainsiv-ne-chytaiut-knyzhok/>.
10. 42% українців прочитали менше 5 книжок від 24 лютого минулого року. *Читомо*. 26.04.2023. URL: <https://chytomo.com/42-ukrainsiv-prochytaly-menshe-5-knyzhok-za-period-vid-24-liutoho-2022-roku/>.
11. Мамонова Г. До 2025 року зросте кількість українців, які читають щодня: дослідження Інституту книги та МКІП. *Суспільне Культура*. 31.03.2021. URL: <https://suspilne.media/118373-do-2025-roku-zroste-kilkist-ukrainsiv-aki-citaut-sodna-doslidzenna-institutu-knigi-ta-mkip/>.
12. Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс : матеріали круглого столу. Харків, 31 жовтня 2017 року / редкол.: І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва ; Харківський національний медичний університет. Харків : ХНМУ, 2017. 100 с.

Tetiana Yavorska,

PhD of Pedagogical Sciences

Senior Lecturer of the Department of Management Information Systems

Vasyl' Stus Donetsk National University

Social networks of libraries as an effective tool for promotion of books and reading

Actuality of the topic is due to the global trend towards a certain decrease in interest in reading and problems related to it, instead, libraries are one of the most important socio-cultural institutions capable of solving the task of promoting books and reading in society. **The purpose** of the article is to analyze the effectiveness of social networks in the activities of libraries as a tool for the promotion of books and reading, with a special emphasis on the importance of creating appropriate content to popularize the trend of reading in society through the use of effective methods and practices. **The scientific novelty** consists in defining a systematic approach in the activities of libraries to promote the trend of reading and increase reading literacy with the help of corporate social networks. The use of modern marketing tools to create such content in social networks of libraries, which is filled with socially valuable content, fulfills the task of promoting books and reading in society. **Conclusions.** The results of the conducted research confirmed the actualization of the discourse of the popularization of the reading trend in the digital society. In this context, the importance of libraries' use of social networks as an effective tool for promoting books and reading, improving reading literacy. Attention is focused on the preparation and use of video content, which is a modern and effective tool that will work effectively to solve the tasks of promoting books and reading.

Keywords: libraries; social networks; promotion of books and reading; video content

References

1. Kovpak V. A. & Politova O. O. (2021). Ukrainski buktyub ta bukstahram: dyskursy kultury chytannia ukrainskoi knyhy ta natsionalnoi bezpeky [Ukrainian booktubes and bookstagram: discourses of Ukrainian book reading culture and national security]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*. T. 32 (71), № 6, Ch. 3. Available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/22.pdf [In Ukrainian].
2. "Chytannia yak zhyttieva stratehiia": Uriad skhvalyv plan dii na 2023—2032 roky. URL: https://mkip.gov.ua/news/8729.html [In Ukrainian].
3. *Stratehiia rozvytku chytannia na period do 2032 roku "Chytannia yak zhyttieva stratehiia"* : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2023 r. № 190-r. Available at: https://www.kmu.gov.ua/npas/proskhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323 [In Ukrainian].
4. Yavorska T., Prihunov O. & Syerov Yu. (2019). Libraries in Social Networks: Opportunities and Presentations. COAPSN-2019 International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks. P. 242—251. Available at: https://ceur-ws.org/Vol-2392/ [In English].
5. Davydova I., Marina O., Slianyk A. & Syerov Yu. (2019). Social Networks in Developing the Internet Strategy for Libraries in Ukraine. COAPSN-2019 International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks. P. 122—133 Available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ceur-ws.org/Vol-2392/paper10.pdf/ [In English].
6. Struhanar V. V. (2018). *Bibliotechna skladova v systemi suspilnoho vykorystannia sotsialnykh media*. [Library component in the system of public use of social media]. Candidate's thesis. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv. [In Ukrainian].
7. *Chitachi v merezhi: vikoristannya bibliotekami resursiv internet dlya populyarizaciyi knigi ta chitannya: informacijno-metodichni materialii*. (2018). Harkiv: HOUNB.
8. Strungar V. (2019). Osoblivosti predstavlenosti bibliotek u blogosferi : tezi dopovidi. *Mizhnarodna naukova konferenciya "Biblioteka. Nauka. Komunikaciya: aktualni tendenciyi u cifrovu epohu"*, m. Kiyiv, 8—10 zhovtnya 2019 r. Kyiv, 2019. Available at: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/799.
9. *57% ukrajiniv ne chitayut knizhok*. Chitomo. (2020). Available at: https://chytomo.com/57-ukraintsiv-ne-chytaiut-knyzhok/.
10. *42% ukrajiniv prochitali menshe 5 knizhok vid 24 lyutogo minulogo roku*. Chitomo. (2023). Available at: https://chytomo.com/42-ukraintsiv-prochitaly-menshe-5-knyzhok-za-period-vid-24-liutoho-2022-roku/.
11. Mamonova G. (2021). *Do 2025 roku zroste kilkist ukrajiniv, yaki chitayut shodnya: doslidzhennya Institutu knigi ta MKIP*. Suspilne Kultura. Available at: https://suspilne.media/118373-do-2025-roku-zroste-kilkist-ukrajiniv-akicitaut-sodna-doslidzenna-institutu-knigi-ta-mkip/.
12. Kirichok I. V., Pavlenko T. B. & Gayeva N. D. [redkol.]. (2017). *Socialni media dlya bibliotek: seredovishe, resurs, servis : materialii kruglogo stolu*. Harkiv, 31 zhovtnya 2017 roku. Harkiv: HNMMU.

Надійшла до редакції 10 квітня 2023 року

УДК 027.054:[025.34:025.4]:004]](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).28-35

Світлана Галицька,
наукова співробітниця
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7902-858>

Зв'язок бібліотечних класифікацій з електронним каталогом на сайтах національних бібліотек

У статті висвітлено досвід національних бібліотек із використання власних і міжнародних бібліотечних класифікацій як важливих складників лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем. Зазначено, що сайти бібліотек надають можливість ознайомитися зі структурою застосованих класифікаційних систем, які є вагомими елементами комплексних інформаційно-пошукових сервісів. Наголошено на важливості фіксації зв'язків між незалежними класифікаціями в бібліографічних записах документів. Зазначено, що зв'язок класифікацій з електронним каталогом забезпечує автоматичне формування переліків бібліографічних записів документів і зумовлює якість функціонування пошукової системи бібліотеки, у тому числі релевантність результатів інтелектуального пошуку. Проаналізовано принципи організації навігації та пошуку в електронних каталогах, зокрема за бібліотечними класифікаціями. Розглянуто особливості застосування класифікаційних індексів, що є активними елементами бібліографічних записів як пошукових засобів. З'ясовано, що використання класифікаційного індексу під час інтелектуального пошуку надає читачеві можливість обмежити пошук певною тематичною галуззю й гарантовано отримати повний і точний результат. Зауважено, що забезпечення якісного, багатоаспектного тематичного пошуку в електронних каталогах, організованих на основі бібліотечних ієрархій, дає змогу національним бібліотекам світу успішно виконувати одне із своїх головних завдань — надання читачам можливості ефективно використовувати великі структуровані масиви інформаційних ресурсів.

Ключові слова: національні бібліотеки; електронний каталог; тематичний пошук; бібліотечні класифікації; класифікаційні індекси; система відповідності

Постановка проблеми. На сучасному етапі бібліотеки мають не лише надавати широкий доступ до документованих наукових знань, що створюють підґрунтя для всебічного розвитку суспільства, а й формувати в користувачів вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, забезпечувати зручний доступ до інформаційних ресурсів власної генерації та із зовнішніх інформаційних систем за допомогою інноваційних методів і засобів, які дають змогу ідентифікувати, локалізувати й використовувати інформацію, що відповідає навчальним, професійним та особистісним потребам аудиторії. Бібліотеки намагаються забезпечити виконання широкого спектра інформаційних запитів користувачів і у будь-якій галузі знань надавати повну інформацію — від базової до останніх досягнень науки та практичної діяльності [7, с. 53]. Користувач повинен мати можливість ефективно застосовувати весь комплекс наданих засобів для пошуку необхідних документів за змістом, результатом якого є, зокрема, отримання переліку бібліографічних записів документів певної тематики.

Сучасні бібліотеки пропонують онлайн-доступ до інформаційних ресурсів за допомогою вебсайтів, які відрізняються один від одного за технічними характеристиками, як-от дизайн, структура, організація, наповнення. Водночас спільним

завданням бібліотечних вебсторінок є забезпечення доступу до електронного каталогу, різноманітних колекцій і баз даних, а також надання відповідних навігаційних і пошукових засобів.

Бібліотечні установи активно працюють над удосконаленням інформаційно-пошукових систем, від якості яких залежить результативність пошуку й ефективність використання інформаційних ресурсів, тому актуальним є дослідження специфіки формування ресурсів за класифікаційним принципом індексування, організації навігації та пошуку в електронних каталогах книгозбірень за бібліотечними ієрархіями.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про важливість проблеми оптимізації інформаційно-пошукових систем бібліотек, зокрема забезпечення інтелектуального пошуку за класифікаційною ознакою документа. Питання організації електронних бібліотечних ресурсів, застосування класифікаційних систем у бібліотечній технології, структурування масивів інформації згідно з бібліотечною ієрархією досліджували українські науковці К. Лобузін, І. Лобузін, І. Перенесієнко, Н. Самохіна. Проблеми структурування масивів інформаційних джерел, актуалізації пошукових засобів для досягнення повних і точних результатів тематичного пошуку розглянуто в колективній монографії

наукових співробітників НБУВ "Семантичні технології у науковій бібліотеці" [6].

Основними напрямками досліджень є питання організації інформаційних ресурсів, оптимізації навігаційних і пошукових засобів інформаційно-пошукових систем бібліотек для надання доступу до значних масивів документних ресурсів, нагромаджених бібліотеками.

Мета статті — проаналізувати досвід використання бібліотечних класифікацій як важливих складників лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем національних бібліотек; довести важливість фіксації зв'язків між класифікацією та електронним каталогом для тематичного пошуку; визначити можливість застосування класифікаційних індексів як пошукових елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для організації та ведення систематичного каталогу, а також забезпечення пошуку за певною темою або галуззю під час наукового опрацювання документів бібліотеки застосовують різноманітні інструменти: тезауруси, предметні рубрики, системи класифікації (Десяткова класифікація М. Дьюї (ДДК), Універсальна десяткова класифікація (УДК), власні рубрикатори тощо).

Від якості ретельного наукового опрацювання надходжень залежить рівень повноти й точності електронного каталогу бібліотеки, який є загальним масивом бібліографічних записів документів, що безпосередньо впливає на ефективність і зручність тематичного пошуку, допомагає користувачу знаходити, ідентифікувати й відбирати інформаційні ресурси [3; 4].

Умовою успішного інтелектуального пошуку є розміщення на сайті бібліотеки власної класифікаційної ієрархії у формі інтерактивного ієрархічного тематичного дерева знань, завдяки якій забезпечуються орієнтування у структурі фондів, тематичний пошук і, як результат, ефективне використання великих масивів інформаційних ресурсів. Варто зазначити, що завдяки особливостям нотації та структури класифікаційної інформаційно-пошукової мови в електронному середовищі набувають унікальних пошукових можливостей, які не може забезпечити жодна вербальна пошукова мова. Безумовно, результат пошуку залежить від рівня деталізації поданої бібліотечної ієрархії.

Важливим є визначення та фіксація зв'язків між класифікаційними системами, особливо для паралельного опрацювання документів за двома класифікаціями. Система відповідності між ієрархічними структурами підвищує ефективність багатаспектного інтелектуального пошуку, зумовлює можливість керування ним і, за потреби, зміну його напрямку.

Розглянемо досвід використання бібліотечних ієрархій та їхніх зв'язків з електронними каталогами в тематичному пошуку на сайтах окремих національних бібліотек.

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

(Київ, Україна; <http://www.nbuv.gov.ua>)

Для індексації змісту документів Національна бібліотека імені В. І. Вернадського (НБУВ) застосовує Рубрикатор НБУВ і УДК.

На сайті наведено тематичний навігатор, що охоплює всі розділи знань (рис. 1), уможливує ефективну навігацію в електронному каталозі бібліотеки та наочно демонструє нові форми взаємодії традиційних засобів упорядкування знань і нових семантичних інструментів [5, с. 46]. Навігатор дає змогу здійснювати пошук одночасно в електронному каталозі НБУВ (книжкові та періодичні видання) та реферативній базі даних.

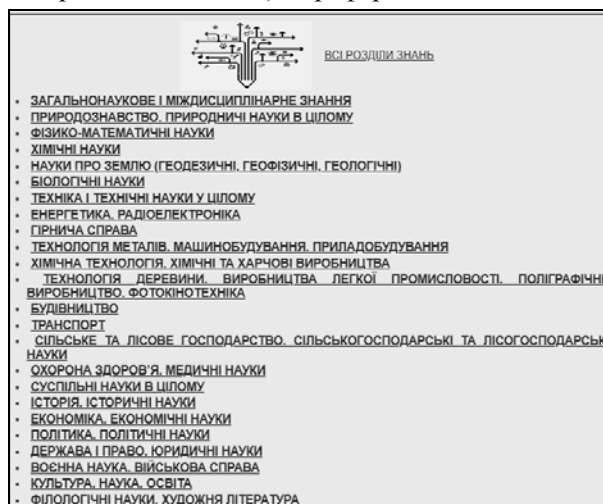

Рис. 1. Структура тематичного навігатора НБУВ

Сторінки навігатора містять статистичні дані щодо наявності ресурсів для кожної рубрики. Ці дані є активними елементами описів рубрик, що забезпечують перехід до електронного каталогу або реферативної бази даних і формування переліків бібліографічних записів документів. Подальший пошук можна здійснювати за індексами Рубрикатора НБУВ (а також за тематичними рубриками), зазначеними в бібліографічних записах.

Кожна рубрика тематичного навігатора містить відповідні рубрики УДК, що забезпечує взаємозв'язок між різними класифікаційними системами, оптимізацію й уніфікацію процесу наукового опрацювання документів, а також раціональну організацію інформаційного ресурсу бібліотеки, що "гарантує можливості конкретизації запиту і отримання точного, релевантного результату пошуку за тематичним навігатором НБУВ" [1, с. 6].

Оскільки якість інформаційно-пошукової системи залежить від розгалуженості поданої на сайті бібліотеки структури фондів, здійснюється деталізація розділів тематичного навігатора НБУВ з орієнтуванням на повну версію Рубрикатора НБУВ та обов'язковою фіксацією в описах рубрик відповідних рубрик УДК.

Національна бібліотека Естонії
Eesti Rahvusraamatukogu
(Таллінн, Естонія; <https://www.nlib.ee>)

Для систематизації документів і предметного пошуку Національна бібліотека Естонії використовує УДК і предметні рубрики.

На сторінці естонської національної бібліографії (Estonian national bibliography) наведено статистичні дані щодо типу зібраних документів, року й місця видання, мови тощо (рис. 2). Опція Topics ("Теми") надає дані щодо обсягу документів, зібраних під певними розділами або рубриками УДК (загальний обсяг і кількість документів за типом видання) [2, с. 17].

Статистичні дані є активними елементами, що забезпечують перехід до електронного каталогу та формування переліків бібліографічних записів. Відсортований за індексами перелік розділів/рубрик дає змогу ознайомитися зі структурою УДК, хоча містить лише рубрики, які використовують під час наукового опрацювання документів (за обраний період). Узагальнений перелік за всі роки фіксу-

вання статистичних даних практично відповідає структурі фондів бібліотеки, побудованій за УДК, хоча певні розділи/рубрики потребують деталізації з огляду на значний обсяг зібраних документів.

Як пошуковий елемент в усіх видах пошуку в електронному каталозі бібліотеки можна застосовувати класифікаційний індекс (у простому пошуку індекс працює як ключове слово) [2, с. 17].

Варто зазначити, що результатом пошуку за індексом УДК є перелік підпорядкованих йому індексів, наданих наявним у каталозі ресурсам, із зазначенням кількості документів для кожного індексу. Наприклад, для рубрики "94(474.2) Історія Естонії" перелік охоплює індекси, за якими можна уточнити запит і продовжити пошук в електронному каталозі бібліотеки, зокрема:

94(474.2)(544)
94(474.2)(051) (1)
94(474.2)-053.6(082) (1)
94(474.2):025.43 (2)
94(474.2):061.75 (1)
94(474.2)".../185" (075.3) (1)
94(474.2)".../1941" (1)

Індекси УДК є активними елементами бібліографічних записів документів, забезпечують зв'язок з електронним каталогом бібліотеки та дають змогу автоматично формувати нові переліки записів [2, с. 17—18].

Topics (2010-2021)	UDC	Total	Book	Periodical	Map	Sheet Music	Video Recording	Sound Recording	Multimedia	Graphical Material
Fundamentals of knowledge and science	0	63	29	34						
Knowledge, Science	001	226	153	51			1		1	20
Information sciences. The book	002	28	22	2						4
Writing systems. Signs and symbols	003	30	29							1
Computer science	004	401	363	36						2
Management.	005	289	260	28				1		
Standardization. Standards. Metrology	006	15	11	4						
Civilization. Culture	008	294	189	41			1			63
Bibliography	01	16	11	5						
Librarianship	02	83	44	19			2			18
General reference works	030	75	72	3						
Calendars	050.9	15	1	8						6
Organizations. Associations. Museums	06	271	191	57			2			21
Journalism. The press	070	88	82	6						
Manuscripts. Rare books. Bibliophily. Book plates	09	24	22							2

Рис. 2. Статистичні дані на сайті Національної бібліотеки Естонії

Німецька національна бібліотека
Deutsche Nationalbibliothek (DNB)
(Берлін, Лейпциг, Франкфурт-на-Майні, Німеччина; <https://www.d-nb.de>)

Для індексації змісту документів і тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотека застосовує Десяткову класифікацію М. Дьюї.

Розпочинати пошук можна одразу за бібліотечною ієрархією (Каталоги — Browsen (DDC)), але спочатку варто скористатися ключовим словом, обрати аспект розгляду предмета, а

відтак перейти до потрібної рубрики класифікації, що спрощує використання бібліотечної ієрархії для читачів, не обізнаних зі структурою класифікації та принципами впорядкування каталогу [3, с. 51].

Browsen (DDC) надає відомості щодо наявності ресурсів конкретної тематики з позначкою певної бібліотеки. Статистичні дані є активними елементами, за якими можна перейти до електронного каталогу з формуванням переліку бібліографічних записів документів (рис. 3).

Notation	Thema	Titel in dieser Klasse	Titel in dieser Klasse und Unterklassen	Weitere Titel
	Haupttafeln			
900	Geschichte & Geografie	0 (DNB)	142367 (DNB)	0 (DNB)
930-990	Geschichte einzelner Kontinente, Länder, Ortschaften; außereuropäischer Welten	0 (DNB)	79170 (DNB)	0 (DNB)
940-990	Geschichte einzelner Kontinente, Länder, Ortschaften der Neuzeit; Geschichte außereuropäischer Welten	0 (DNB)	71403 (DNB)	0 (DNB)
940	Geschichte Europas	0 (DNB)	65686 (DNB)	0 (DNB)
947	Russland und benachbarte osteuropäische Länder	77 (DNB)	2742 (DNB)	22 (DNB)
947.5-947.9	Europäische Teil der ehemaligen Sowjetunion außer Russland; russisches Kaukasusgebiet	74 (DNB)	896 (DNB)	17 (DNB)
947.7	Ukraine	31 (DNB)	259 (DNB)	10 (DNB)
947.708	Ukraine-1855-...	2 (DNB)	118 (DNB)	0 (DNB)
947.7084	Ukraine-1917-1953-...	39 (DNB)	57 (DNB)	0 (DNB)
947.7085	Ukraine-1953-1991-...	0 (DNB)	1 (DNB)	0 (DNB)
947.7086	Ukraine-1991-...	50 (DNB)	57 (DNB)	2 (DNB)

DNB = Deutsche Nationalbibliothek | GSV = Gemeinsamer Bibliotheksverbund | HeBIS = HeBIS Verbundkatalog | SUB = SUB Göttingen | SWB = Südwestdeutscher Bibliotheksverbund | FUB = FU Berlin

Рис. 3. Структура каталогу Німецької національної бібліотеки (розділ 900 "Історія та географія")

Як пошуковий елемент у всіх видах пошуку (простому, розширеному, по каталогах, за бібліотечною ієрархією) доцільно використовувати класифікаційний індекс. У бібліографічному записі документа індекс не є активним елементом, за яким автоматично формують нові переліки записів, але його можна застосовувати як пошуковий елемент для продовження тематичного пошуку [3, с. 51].

Національна й університетська бібліотека Загреб

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (Загреб, Хорватія; <https://www.nsk.hr/>)

Для індексації змісту документів і тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотека Загреб застосовує УДК і предметні рубрики.

З класифікаційною ієрархією УДК можна ознайомитися на порталі "Нормативна база УДК" (рис. 4).

Ресурс містить деталізовані структури кожного розділу та приклади утворення індексів УДК, що дає змогу застосовувати класифікацію

під час наукового опрацювання документів. Безпосереднього зв'язку з електронним каталогом немає, але на порталі можна обрати індекс УДК для використання його як пошукового елемента.

Варто зазначити, що результатом пошуку за УДК (простий пошук) є впорядкований перелік індексів, наданих наявним у каталозі документам, із зазначенням кількості документів для кожного індексу. Індекс, вказаний у запиті, може бути компонентом складного індексу, наприклад, для рубрики "746.3 Вишивання":

- 1 746.3:004.42(043.2)
- 1 746.3:39(497.13-17)(064)(085)
- 1 746.3:39(497.1)
- 6 746.3:39(497.5)
- 1 746.3:39(497.5-3Moslavina)
- 1 746.3:39(497.5-3Posavina)
- 1 746.3:39(497.7)
- 4 746.3(035)
- 1 746.3(497.5Korčula)"15"
- 1 746.3(497.5Stablina)"18"

UDK	
OPĆE POMOĆNE TABLICE	
+ Nabranjanje, Dodavanje	
- / Uzastopno proširenje	
: Odnos	
[ ] Grupiranje	
* Zvezdica	
A/Ž Izravno abecedno označivanje	
=... Tablica 1c - Opće pomoćne oznake za jezik	
(0...) Tablica 1d - Opće pomoćne oznake za oblik	
(1/9) Tablica 1e - Opće pomoćne oznake za mjesto	
"..." Tablica 1g - Opće pomoćne oznake za vrijeme	
-0... Tablica 1k - Opće pomoćne oznake za opća obilježja	
GLAVNE TABLICE	
0 ZNANOST I ZNANJE, ORGANIZACIJA, RAČUNALNA ZNANOST, INFORMACIJE, DOKUMENTACIJA, KNJIŽNIČARSTVO	
00 Prolegomena, Temeljni znanja i kulture, Propedeutika	
01 Bibliografija i bibliografije, Katalogi	
02 Knjižničarstvo / bibliotekarstvo	
030 Opća referentna djela (kao tema), Enciklopedika / enciklopedistika	
050 Serijske publikacije, Periodika	
06 Organizacije općenito, Udruge, Muzeji	
070 Novine, Tisak, Novinstvo, Novinarstvo	
08 Poligrafije, Zbornici	
09 Rukopisi, Riječke i posebno značajna djela	
1 FILOZOFIJA, PSIHOLOGIJA	
2 RELIGIJA, TEOLOGIJA	
3 DRUŠTVENE ZNANOSTI	
5 MATEMATIKA, PRIRODNE ZNANOSTI	
6 PRIMIJENJENE ZNANOSTI, MEDICINA, TEHNIKA I TEHNOLOGIJA	
7 UMJETNOSTI, RAZONODA, SPORT	
8 JEZICI, LINGVISTIKA, KNJIŽEVNOST	
9 GEOGRAFIJA, BIOGRAFIJA, POVIJEST	

Рис. 4. Портал "Нормативна база УДК" Національної й університетської бібліотеки Загреб

Індекси УДК (предметні рубрики також) та статистичні дані є активними елементами бібліографічних записів документів, забезпечують зв'язок з електронним каталогом бібліотеки та дають змогу автоматично формувати нові переліки записів.

**Національна центральна
бібліотека Флоренції**
Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze
(Флоренція, Італія;
<https://www.bncf.firenze.sbn.it/>)

Для індексації змісту документів і тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотека застосовує Десяткову класифікацію М. Дьюї та предметні рубрики. Зручний пошук за навігатором Дьюї гарантує точність результатів інтелектуального пошуку (рис. 5).

Sezione	Descrizione	Notizie
0..	Opere Generali	24184
1..	Filosofia e Psicologia	39303
2..	Religione	57639
3..	Scienze Sociali	224708
4..	Linguaggio	16920
5..	Scienze naturali e Matematica	58560
6..	Tecnologia	116837
7..	Le arti	153170
8..	Letteratura	176890
9..	Geografia e storia	98098

Рис. 5. Навігатор Дьюї на сторінці Національної центральної бібліотеки Флоренції

Навігатор Дьюї містить відомості щодо кількості наявних документів за певним класом (розділом). Він дає змогу переглянути бібліотечну ієрархію — перелік поділів таблиць класифікації, застосованих у бібліотеці, обрати необхідний поділ і перейти до нього. Зазначені статистичні дані щодо обсягу наявних ресурсів забезпечують зв'язок з електронним каталогом для формування переліків бібліографічних записів документів.

Обрані за навігатором Дьюї класифікаційні індекси можна використовувати як пошукові елементи в електронному каталозі.

Інформаційно-пошукова система дає змогу ознайомитися зі схемою Десяткової класифікації М. Дьюї, яка містить відомості щодо кількості наявних документів за певним класифікаційним індексом (рис. 6).

Бібліографічний запис документа складається з активних елементів, за якими можна продовжувати інтелектуальний пошук: тематичні рубрики, індекс і заголовок рубрики ДДК.

Serie: Musica			
Fascicolo: Gennaio-Giugno 2019			
SCHEMA DI CLASSIFICAZIONE			
700 LE ARTI	780	MUSICA	(3)
BELLE ARTI	781.2	ELEMENTI DELLA MUSICA	(1)
E ARTI	782.1	FORME VOCALI DRAMMATICHE	(4)
DECORATIVE		OPERE	
	782.23	FORME VOCALI NON DRAMMATICHE	(2)
		ORATORI	
	782.32	MUSICA VOCALE PER FUNZIONI RELIGIOSE CRISTIANE	(7)
	782.5	MUSICA VOCALE VOCI MISTE	(3)
	783.1	VOCI SINGOLE IN COMBINAZIONE	(9)
	783.2	VOCE SOLISTA	(4)

Рис. 6. Класифікація М. Дьюї на сторінці Національної центральної бібліотеки Флоренції

Бібліотека Конгресу
Library of Congress (LOC)
(Вашингтон, США;
<https://www.loc.gov/>)

Для організації фондів, наукового опрацювання документів і тематичного доступу національна бібліотека США паралельно використовує власну систему класифікації (Library of Congress Classification, LCC), власні Предметні рубрики та Десяткову класифікацію М. Дьюї. На вебсайті надано доступ до таблиць класів (файли у форматі PDF), а також до відповідної навчальної та методичної документації.

База даних "Класифікаційний Web" (<https://classweb.org/>) містить таблиці LCC, а також кореляції з Предметними рубриками Бібліотеки Конгресу (LCSH), Десятковою класифікацією М. Дьюї, системою класифікації Національної медичної бібліотеки (рис. 7).

ClassWeb		LC
Main Menu		
LC Classification	Browse Search	
	Standard browser Enhanced browser	
	Hierarchy browser	
	Outline Subsets Bookmarks	
LC Subject Headings	Browse Search	
LC Genre/Form Terms	Browse Search	
LC Demographic Group Terms	Browse Search	
LC Children's Subject Headings	Browse Search	
LC Medium of Performance Thesaurus	Browse Search	
LC Name Authority File	Browse Search	
LC Bibliographic File	Browse Search	
Bibliographic Correlations	Browse Menu	

Рис. 7. База даних "Класифікаційний Web" Бібліотеки Конгресу

Класифікаційний індекс стабільно забезпечує точність результатів пошуку, але через нестачу безпосереднього зв'язку класифікаційної

схеми з електронним каталогом індекс потрібно знати напевно чи обирати його за таблицями класифікації.

Бібліографічний запис певного документа містить наданий індекс LCC, проте для продовження пошуку можна використовувати лише скорочений індекс, окремо зазначений у записі. Наприклад, для видання "Твори Тараса Шевченка" у бібліографічному записі вказано індекс *LCC PG3948.S5*, а по дальший по шук можна здійснити за ширшим індексом *PG3948*.

Отже, завдяки використанню інноваційних технологій національні бібліотеки створюють на своїх сайтах підґрунтя для якісного наукового опрацювання інформаційних ресурсів, що зумовлює релевантність тематичного пошуку. Крім таблиць класифікації, вони надають доступ до таблиць відповідності між різними класифікаційними схемами. Наприклад, як зазначалося, БД "Класифікаційний Web" (Бібліотека Конгресу) містить таблиці LCC, а також кореляції (20 таблиць) із різними системами організації знань: Предметними рубриками Бібліотеки Конгресу (LCSH), Десятьковою класифікацією М. Дьюї, системою класифікації Національної медичної бібліотеки. Відповідність між позначеннями LCC і класифікації Дьюї наведено в таблицях: "Мапа LC (LCC) до класифікації Дьюї (DDC)", "Карта класифікації Дьюї (DDC) до LC (LCC)".

Взасмозв'язок між різними класифікаційними системами, неузгодженими між собою системами тематичного опису знань зумовлює можливість переходу від однієї інформаційно-пошукової мови (ППМ) до іншої та використання індексів і рубрикаційних заголовків одних систем у межах систем з іншими мовами. Отже, створюється узагальнена класифікаційна система, що на загальних принципах інтегрує окремі ППМ та є основою ефективної навігації інформаційними ресурсами [6, с. 237].

Варто зауважити, що застосування в тематичному пошуку будь-якої класифікації потребує певних навичок. Необізнаному користувачеві важко розібратися в матеріалах для наукового опрацювання документів, які надають бібліотеки на своїх сайтах. Потрібно надати можливість доступу до бібліотечної ієрархії, орієнтованої на читача, що наочно демонструє особливості тематичного наповнення фондів бібліотеки, зрозумілої та зручної у користуванні, здатної допомогти "зорієнтуватися у системі понять певної галузі знань, надати необхідні підказки щодо подальшого напрямку пошуку і переходу від ширшої теми до вузкої та навпаки" [6, с. 240]. Бібліо-

течна ієрархія має допомагати читачу обрати власну стратегію пошуку, застосовувати зв'язки класифікації та електронного каталогу, відповідність між класифікаційними схемами, групувати бібліографічні записи документів певної тематики відповідно до пошукового запиту з уникненням небажаного "інформаційного шуму". Крім того, у разі потреби бібліотечна ієрархія допоможе зорієнтуватися у структурі певної галузі знань та уточнити тему дослідження. Національні бібліотеки організують власні сайти, враховуючи потреби й запити користувачів, активно працюють над наповненням вебсторінок, удосконалюють пошукову технологію, зокрема забезпечують доступ до інформаційних ресурсів через наукову систему знань.

Висновки. Сучасні національні бібліотеки як центри культури, осередки зберігання значних масивів документних ресурсів — культурного та знаннєвого надбання людства — застосовують для наукового опрацювання документів і тематичного пошуку як власні, так і міжнародні класифікації (УДК, ДДК). На сайтах книгозбірень можна ознайомитися зі структурою застосованої класифікації. Інформаційно-пошукові системи національних бібліотек України, Італії, Іспанії, Німеччини, Естонії, Чехії, Японії забезпечують перехід до електронного каталогу з автоматичним формуванням переліків бібліографічних записів документів, згрупованих відповідно до пошукового запиту [6, с. 252—273]. Зв'язок класифікації з електронним каталогом бібліотеки є важливим чинником, який забезпечує повноту й точність тематичного пошуку, зручність і швидкість функціонування автоматизованої пошукової системи бібліотеки [3, с. 51].

Візуалізація структури та змісту бібліотечних фондів на сайтах національних бібліотек є важливою і для фахівця, який опрацьовує документи, і для користувача, котрий намагається самостійно відшукати необхідну релевантну інформацію. Варто зауважити про наочність репрезентації на сторінках тематичного навігатора НБУВ бібліотечної ієрархії, побудованої з урахуванням особливостей наповнення фондів бібліотеки, чітку організацію сторінок рубрик, фіксування зв'язків з УДК не тільки для заголовків рубрик, а й для термінів алфавітно-предметного покажчика, що уточнюють зміст рубрики. Ці чинники сприяють оптимізації процесу опрацювання документів за різними класифікаціями, а також створенню додаткового інструменту повноцінного інтелектуального пошуку.

Класифікаційний індекс зазвичай доцільно використовувати в електронних каталогах національних бібліотек як пошуковий елемент у всіх видах пошуку (простому, розширеному, по каталогах, за бібліотечною ієрархією). Як результат користувач може отримати не тільки записи документів, індекси яких точно відповідають запиту, а й переліки підпорядкованих, комбінованих індексів із зазначенням кількості наявних документів (національні бібліотеки Загреб, Естонії). Ці індекси можна застосовувати для уточнення й продовження пошуку. Класифікаційні індекси забезпечують тематичний доступ навіть у випадку, якщо користувач не має необ-

хідних знань із певної тематики, а також дають змогу отримати вищі результати порівняно з іншими видами пошуку (наприклад, за ключовими словами) [7, с. 55].

Отже, забезпечення якісного, зручного та зрозумілого багатоаспектного тематичного пошуку за класифікацією в електронних каталогах, організованих на основі бібліотечних ієрархій, гарантує високу якість результатів і дає змогу національним бібліотекам світу успішно виконувати одну зі своїх головних функцій — надання читачам можливості ефективно використовувати великі структуровані масиви інформаційних ресурсів.

Список бібліографічних посилань

1. Галицька С. В., Орешина Н. В. Актуалізація рубрик тематичного навігатора НБУВ. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 4. С. 3—8.
2. Галицька С. В. Тематичний пошук у каталогах національних бібліотек: досвід країн Балтії. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 5. С. 14—20.
3. Галицька С. В., Устинова Т. П. Німецька національна бібліотека: пошук за класифікацією М. Дьюї. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 9. С. 48—52.
4. Сяошуан Ж., На Н. Разрыв между пользователями и каталогизацией. *Всемирный библиотечный и информационный конгресс: 78-я Генеральная конференция и Ассамблея ИФЛА. Хельсинки, 2012*. URL: <https://www.ifla.org/past-wlic/2012/80-zhai-ru.pdf>. (дата звернення: 17.07.21).
5. Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності. Київ, 2012. 375 с.
6. Семантичні технології у науковій бібліотеці / [Лобузін К. В. та ін.]. Київ : НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2019. 312 с.
7. Национальная библиография в электронную эру: руководство и новые направления развития. *Серия публикаций ИФЛА по библиографическому учету*. Том 39. Мюнхен : К. Г. Заур, 2009. 132 с.

Svitlana Halytska,

Researcher of The Vernadsky National Library of Ukraine

Linking library classifications to the electronic catalog on the websites of national libraries

The article considers the experience of national libraries in using their own and international library classifications as important components of linguistic support of information retrieval systems. It is noted that on their websites libraries provide an opportunity to get acquainted with the structure of applied classification systems, which are important components of comprehensive information retrieval services. The importance of fixing the links between independent classifications in bibliographic records of documents is determined. It is noted that the connection of classification with the electronic catalog provides automatic formation of lists of bibliographic records of documents and determines the quality of the library search system, including the relevance of the results of intelligent search. The principles of navigation and search organization in electronic catalogs, in particular, according to library classifications, are analyzed. The use of classification indexes, which are active elements of bibliographic records as search elements, is considered. It has been found that the use of a classification index in intelligent search allows the user to limit the search to a specific subject area and is guaranteed to get a complete and accurate result. It is emphasized that providing high-quality, multifaceted thematic search in electronic catalogs organized on the basis of library hierarchies allows national libraries around the world to perform one of their main tasks — giving users the opportunity to effectively use huge structured arrays of information resources.

Keywords: national libraries; electronic catalog; thematic search; library classifications; classification indices; correspondence system

References

1. Halytska S. V. & Orieshyna N. V. (2020). Aktualizatsiya rubryk tematychnoho navihatora NBUV [Update of headings thematic navigator of the VNLU]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, pp. 3—8. [In Ukrainian].
2. Halytska S. V. Tematychnyy poshuk u katalohakh natsional'nykh bibliotek: dosvid krayin Baltiyi [Thematic search in the catalogs of national libraries: the experience of the Baltic States]. *Bibliotechnyi visnyk*, 5, pp. 14—20. [In Ukrainian].

3. Halytska S. V. & Ustinova T. P. (2020). Nimefka natsional'na bibl ioteka: poshuk za klasyfikatsiyeyu M. Dyuui [German National Library: a search by M. Dewey's classification]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty*, 9, pp. 48—52. [In Ukrainian].
4. Xiaoshuang Zhai & Na Nie. (2012). Razryv mezhdu pol'zovatelyami i katalogizatsiyey [The gap between users and cataloging]. *Vsemirnyy bibliotchnyy i informatsionnyy kongress: 78-ya General'naya konferentsiya i Assambleya IFLA*. Helsinki, Finland. Available at: <https://www.ifla.org/past-wlic/2012/80-zhai-ru.pdf> [Accessed 17.07.2021]. [In Russian].
5. Lobuzina K. V. (2012). *Tekhnologii orhanizatsii znannievuykh resursiv u bibliotchno-informatsiinii diialnosti* [Technologies of organizing knowledge resources in library and information activities]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. *Semantychni tekhnolohiyi u naukoviy bibliotetsi* (2019). [Semantic technologies in the scientific library]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. *Natsional'naya bibliografiya v elektronnyy eru: rukovodstvo i novyye napravleniya razvitiya*. (2009). [National bibliography in the electronic age: leadership and new directions]. Seriya publikatsiy IFLA po bibliograficheskomu uchetu, 39. München, Deutschland. [In Russian].

Надійшла до редакції 13 березня 2023 року

УДК 027.021НТБ_ІЕЗ:[311:519.23](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).35-39

Світлана Іваненко,
завідувачка науково-технічної бібліотеки
Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона
Національної академії наук України,
e-mail: sv_88@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8756-0892>

Участь науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона в наукометричних дослідженнях

У статті висвітлено питання участі науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона Національної академії наук України в наукометричних дослідженнях.

Наголошено, що через стрімкий розвиток інформаційних технологій і появу нових методів оцінювання наукової діяльності важливого значення в роботі бібліотек набуває наукометрія (бібліометрія).

Доведено, що тенденції розвитку наукометричних досліджень сприяють закріпленню позицій академічних бібліотек як науково-інформаційних центрів.

Ключові слова: академічна бібліотека; наукометрія; бібліометрія; індекс Гірша; метрики; цитування; наукометричні бази даних; мобільний застосунок; науково-технічна бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона

Постановка проблеми. Зростання присутності науки у глобальному інформаційному просторі й підвищення її впливу на світові процеси зумовлює потребу зміщення акцентів у діяльності академічної бібліотеки, організації бібліотечно-інформаційного обслуговування науковців на якісно новому рівні, впровадження інноваційних технологій у весь спектр послуг книгозбірні, підтримки фахової комунікації, інтеграції результатів досліджень до світового інформаційного простору, формування позитивного іміджу наукової установи в Україні та світі.

У діяльності сучасної академічної бібліотеки набуває актуальності проблема використання наукометричних показників для оцінювання результативності наукової роботи вченого. Нагальним є питання адміністрування профілю наукової установи, розв'язання якого частково покладено

на бібліотекарів цих інституцій. Наукометрія перетворюється на новий перспективний напрям роботи бібліотек наукових установ Національної академії наук України (НАН України).

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасному науковому обігу наявний широкий спектр праць, присвячених розробленню та аналізу систем оцінювання академічної діяльності дослідників та їхньої публікаційної активності. Зокрема, проблематику цитування, а отже наукової продуктивності вченого, і бібліометрії вивчали Ю. Гарфілд, Г. Добров, О. Гузь та інші [1].

Особливого значення для усвідомлення важливості наукометричних досліджень в Україні та бібліометричного аналізу документних потоків, відображення наукових публікацій у структурі сучасних соціальних комунікацій набувають праці вітчизняних бібліотекознавців. Питанням

упровадження методів вимірювання та ролі бібліотеки у цьому процесі присвячено численні дослідження, цю тему активно обговорюють на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, широко висвітлюють на сторінках фахової періодики. Окремі аспекти порушеної проблематики розглядали О. Бруй, Т. Колесникова, В. Копанєва, Л. Костенко, М. Назаровець, Т. Симоненко, Т. Ярошенко та інші.

Мета статті — схарактеризувати наукометричні дослідження як перспективний напрям діяльності науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона; проаналізувати особливості застосування бібліографічного та небібліографічного підходів оцінювання ефективності наукової діяльності окремих науковців, авторських колективів, науково-технічних журналів і наукових установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-технічна бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України (далі — НТБ ІЕЗ ім. Є. О. Патона) — це самостійний допоміжний підрозділ, заснований на підставі статуту ІЕЗ з метою здійснення бібліотечно-інформаційного супроводу наукових досліджень цієї науково-дослідної установи.

НТБ ІЕЗ розпочала активну діяльність від перших днів створення. У 1934 р. науковий доробок засновника Інституту Є. Патона був покладений в основу формування фонду науково-технічної бібліотеки (понад 400 друкованих праць).

У 1933 р., ще до реорганізації Електрозварувальної лабораторії в Інститут електрозварювання Всеукраїнської академії наук, при кафедрі інженерних споруд функціонувало дві бібліотеки: електрозварювання та інженерних споруд. 2 січня 1934 р., після ухвалення Радою народних комісарів УРСР рішення про організацію Науково-дослідного інституту електрозварювання, відбулося об'єднання книгозбірень і започатковано науково-технічну бібліотеку Інституту.

Під час Другої світової війни Інститут електрозварювання був евакуйований із Києва до Нижнього Тагіла. 20 серпня 1941 р. частина вагонів потрапила під бомбардування біля Ніжина, багато обладнання Інституту й, зокрема, науково-технічну бібліотеку було знищено. У 1945 р. Інститут повернувся з евакуації до звільненого Києва, а о бік пер ших книг у й о науко в-технічній бібліотеці було розпочато від 1946 р.

У 1974 р. із введенням в експлуатацію 18-поверхового інженерного корпусу по вул. Боженка, 11 (нині — вул. Малевича) бібліотеці було надано приміщення загальною площею 840 м², замість 206 м², у якому вона доти розташовувалася [2].

У 2011 р. НТБ ІЕЗ було відокремлено від науково-організаційного відділу Інституту в самостійний підрозділ задля підвищення якості забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, ефективного використання документів, що зберігаються у бібліотечному фонді, а також відповідно до засад Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — ХХІ".

Сьогодні НТБ ІЕЗ — одна з найбільших установ бібліотечної мережі НАН України з ретельно укомплектованим галузевим фондом.

ІЕЗ ім. Є. О. Патона НАН України має потужний науковий склад. Станом на початок 2023 р. в установі працює 591 науковець, серед них — 11 дійсних членів і членів-кореспондентів НАН України (із них 10 — читачі НТБ ІЕЗ), 59 докторів наук (48 — читачі бібліотеки), 178 докторів філософії, тобто кандидатів наук (155 — читачі бібліотеки), 18 професорів (14 — читачі бібліотеки), 98 старших наукових співробітників (89 — читачі бібліотеки), 14 старших дослідників (13 — читачі бібліотеки), 6 доцентів (4 — читачі бібліотеки) та 56 молодих учених (37 — читачі бібліотеки) [3].

У р вні ро ми ко р итувачами НТБ ІЕЗ були відомі науковці — представники патонівської науково-інженерної школи в галузі зварювання та споріднених процесів. До прикладу, всесвітньовідомий український учений у галузі зварювання, матеріалознавства, металургії та технології матеріалів, академік НАН України, професор, доктор технічних наук, багаторічний президент Національної академії наук України та директор ІЕЗ ім. Є. О. Патона Борис Євгенович Патон (1918—2020). Сферою його наукових інтересів були дослідження процесів автоматичного зварювання під флюсом; дугове зварювання; системи управління зварними процесами, у тому числі кібернетичними приладами; створення роботів для зварювання; спеціальна електрометалургія; трубопроводи та багато іншого. Крім того, Б. Патон є головним ініціатором створення революційної технології електрозварювання м'яких тканин під час хірургічного втручання. Сьогодні важко переоцінити значення цієї особистості для української та світової науки.

Серед користувачів НТБ ІЕЗ також був яскравий представник патонівської школи — доктор технічних наук, професор, академік НАН України Сергій Іванович Кучук-Яценко (1930—2021), значним внеском у науку якого стало створення технології та обладнання для контактного стикового зварювання оплавленням трубо-

проводів різного призначення, з'єднання рейок та інших виробів. Розробки за участю С. Кучука-Яценка мають попит на світовому ринку і є предметом експорту ліцензій та обладнання до багатьох країн світу.

Костянтин Андрійович Ющенко (1935—2023) — доктор технічних наук, професор, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, основна діяльність якого була пов'язана з розробленням наукових основ зварювання високолегованих сталей і сплавів в агресивних середовищах, створенням нових конструкційних зварних сталей і сплавів для криогенної техніки, також був багаторічним читачем НТБ ІЕЗ.

Серед відомих академіків НАН України послугами науково-технічної бібліотеки сьогодні користуються: академік НАН України, професор, доктор технічних наук та директор ІЕЗ ім. Є. О. Патона Ігор Віталійович Кривцун. Широке визнання здобули його праці, присвячені гібридним лазерно-дуговим і лазерно-плазмовим процесам зварювання та обробки металів; академік НАН України, професор, доктор технічних наук і заступник директора з наукової роботи ІЕЗ ім. Є. О. Патона Леонід Михайлович Лобанов. Завдяки дослідженням науковця та його учнів сформовано новий науковий напрям — бездеформаційне зварювання конструкцій. Цей метод було використано під час створення комплексу "Енергія-Бурани" та інших ракетно-космічних систем; член-кореспондент НАН України, професор, доктор технічних наук, заступник директора з наукової роботи ІЕЗ ім. Є. О. Патона Віктор Олександрович Шаповалов, який зробив значний внесок у розвиток теорії та створення технологій і обладнання для вирощування монокристалів тугоплавких металів [4, с. 27—41; 110—115; 124—126; 135—137; 354].

Зі стрімким розвитком інформаційних технологій і впровадженням сучасних методів оцінювання академічної діяльності окремих вчених, наукових колективів та установ, особливого значення набуває наукометрія як перспективний напрям роботи науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона.

Нині фахівці НТБ ІЕЗ використовують бібліометричний і небібліометричний підходи. Бібліометричний базується на показниках кількості цитувань публікації в інших наукових напрацюваннях дослідника. Небібліометричний підхід полягає у визначенні кількості замовлень електронних копій певної публікації.

У межах традиційного бібліометричного підходу оцінювання наукових публікацій бібліотека

використовує загальновідомі міжнародні бази даних Web of Science (США), Scopus (США), Google Scholar (США) та, як агрегатора попередніх трьох, інформаційно-аналітичну систему "Бібліометрика української науки" (Україна). Критерієм оцінювання наукових публікацій окремого вченого є значення h-index та g-index; метрики окремого журналу — h-index, impact-factor тощо. Бібліотекарі здійснюють оцінювання наукових публікацій дослідників на запит адміністрації установи під час перевірки виконання звітів наукових відділів ІЕЗ ім. Є. О. Патона, підготовки квартальної та річної звітності установи, на запит вищих організацій, міністерств і відомств тощо.

ІЕЗ ім. Є. О. Патона випускає чотири назви наукових журналів: "The Paton Welding Journal" (від 2000 р.), "Автоматичне зварювання" (від 1948 р.), "Сучасна електрометалургія" (від 1985 р.), "Технічна діагностика і неруйнівний контроль" (від 1989 р.). На запит редакційного відділу працівники бібліотеки проводять оцінювання наукових публікацій зазначених журналів.

Першочерговим завданням НТБ ІЕЗ є комплекс заходів, пов'язаних з організацією доступу до міжнародних електронних баз даних, пролонгування передплати на них, документний супровід, налагодження технічної можливості для науковців установи користуватися базами даних у читальній залі бібліотеки, на робочих місцях і віддалено.

Наступним завданням бібліотекарів є створення й адміністрування профілів установи та допомога в розробленні й корегуванні авторських профілів науковців Інституту, зокрема:

- виявлення кількох профілів одного ученого;
- об'єднання авторських профілів;
- приєднання до кабінету науковця ORCID;
- використання науковцями Publons.

Web of Science — перша міждисциплінарна наукометрична база даних, що надає послуги пошуку й аналізу наукових даних і показників цитувань наукових публікацій [1, с. 75]. На початок березня 2023 р. у профілі установи Paton Electric Welding Institute of NASU міститься інформація про 300 науковців ІЕЗ ім. Є. О. Патона та 1989 їхніх публікацій, оприлюднених упродовж 1970—2023 рр., а h-index Інституту сягнув позначки 23.

Scopus сьогодні є найбільшою мультидисциплінарною базою даних наукової літератури та якісних онлайн-джерел із резюме та цитуванням, призначеною для пошуку наукової інформації та відстеження цитованості статей. На березень 2023 р. профіль ІЕЗ ім. Є. О. Патона Paton Electric

Welding Institute of NASU містить 1367 публікацій (1960—2023) 739 авторів, а h-index установи дорівнює 22.

Система оповіщення баз даних Scopus і Web of Science дає змогу налаштувати відстеження публікацій організації та отримувати на корпоративну пошту бібліотеки щомісячний звіт стосовно публікацій науковців ІЕЗ ім. Є. О. Патона, а також систематизувати та аналізувати ці дані. У НТБ ІЕЗ створено акаунти вільного ліцензійного доступу до цих передплатних баз даних.

Google Scholar — безоплатний пошуковик, призначений для простого пошуку наукових публікацій. Особливістю системи є те, що вона не має власної бази даних, а містить посилання на місце зберігання публікації. На нашу думку, система не досконала, оскільки іноді не точно розпізнає науковий контент і завищує показники цитування, але реєстрація здобутків дослідника в якнайбільшій кількості баз даних допомагає повніше розкрити й репрезентувати в міжнародному науковому просторі його науковий доробок.

Окрім допомоги у створенні авторських профілів у Google Scholar, працівники бібліотеки здійснюють підтвердження адреси електронної пошти науковців через корпоративну пошту бібліотеки в системі Microsoft Outlook Express. Цю найпростішу програму ІЕЗ ім. Є. О. Патона також використовує для корпоративного спілкування, що надає можливість авторам підтвердити афіліацію та стати більш помітними в науковій спільноті.

Ресурс "Бібліометрика української науки", започаткований фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, дає змогу проаналізувати значення показників h-index окремого вченого за трьома наукометричними базами даних: Google Scholar, Scopus та Web of Science. Сьогодні НТБ ІЕЗ представляє 242 науковці ІЕЗ ім. Є. О. Патона на цьому ресурсі. Варто зазначити, що в основу системи "Бібліометрика української науки" покладено дані Google Scholar (h-index у цій базі, галузь науки за рубрикаторм Google Scholar).

Слід згадати базу даних Microsoft Academic Search (США). Це доступна пошукова система вільного доступу для наукових публікацій англійською мовою, що містить інформацію про кількість статей, їх цитування та авторів, які їх процитували; індекси Гірша та Егге; галузь науки; співавторів; перелік публікацій [1, с. 23]. НТБ ІЕЗ активно не використовує цю базу через достатній масив даних наведених вище баз наукового цитування.

Новим еволюційним етапом розвитку наукометричних баз даних наукової інформації стало

розроблення мобільних застосунків для роботи над науковими дослідженнями, започаткованих із метою ефективного наукового пошуку, що дає змогу переглядати новини з обраної сфери дослідження або останні Open Access-матеріали безпосередньо у смартфоні. Наприклад, Web of Science My Research Assistant (Web of Science MyRA) — мобільний застосунок для пошуку за матеріалами бази даних Web of Science, розроблений компанією Clarivate у середині 2022 р.; Funding Institutional — FundMe — застосунок для смартфонів для використання інформації щодо програм фінансування наукових досліджень переважно з наукометричної бази даних Scopus за наявності ліцензійного доступу.

При небібліометричному підході оцінювання наукових публікацій НТБ ІЕЗ використовує щорічну інформацію міжнародного видавництва Springer щодо кількості замовлень електронних копій статей (Requests Number) із журналів видавництва за рік. На жаль, безоплатний доступ до ресурсу не надається науковим установам із року в рік, то му цю роботу бібліотекарі здійснюють несистематично. Відповідно науковці ІЕЗ ім. Є. О. Патона не мають змоги здобути дані, щоб друкуватись у журналах видавництва Springer. Нині це авторитетне міжнародне видавництво не перекладає англійською мовою та не випускає періодичні видання ІЕЗ ім. Є. О. Патона.

Висновки. Використання бібліометричної статистики для оцінювання наукових досліджень набуло глобального характеру. Проаналізовані бази даних є джерелом інформації щодо публікаційної активності науковців, кількості опублікованих установою статей, рейтингу організації, якості публікацій у розрізі світової академічної спільноти в певній предметній галузі та напрямів розвитку міжнародної науки загалом. Ресурси дають змогу оцінити результативність наукової діяльності та продуктивність окремого вченого й установи загалом.

Перспективи подальших досліджень. Сьогодні зростає попит на використання бібліометричних показників як дієвого інструменту оцінювання публікаційної активності. На наше переконання, мобільні застосунки потребують розширення функціональних можливостей, що дасть змогу автоматизувати певні етапи академічної діяльності, підвищити ефективність наукових пошуків, зробити програми зручнішими у використанні. З огляду на ці чинники потребують подальших досліджень функціоналу наукометричних продуктів та можливості їх застосування в діяльності академічної бібліотеки.

Список бібліографічних посилань

1. Гузь А. Н., Рушицкий Я. Я. Анализ систем оценок научных публикаций : монографія. Киев : Ин-т механики им. С. П. Тимошенко НАН Украины, 2013. 280 с.
2. Іваненко С. Бібліотеці Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України — 85. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 6. С. 47—50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2019_6_9.
3. Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона Національної академії наук України. Наукові кадри. *Національна академія наук України : офіційний вебсайт*. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Staff/Pages/default.aspx?OrgID=0000261>.
4. Патонівська школа / [ред. кол.: С. І. Кучук-Яценко та ін.]. Київ : Наукова думка, 2010. 438 с.

Svitlana Ivanenko,

Head of the Scientific and Technical Library
of the E. O. Paton Electric Welding Institute
of the National Academy of Sciences of Ukraine

**Activity of the scientific and technical library
of the E. O. Paton Electric Welding Institute in scientometric research**

The role of the scientific and technical library in the scientometric research of the E. O. Paton Electric Welding Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine was established in this article.

It is noted that scientometrics (bibliometrics) is becoming important in the work of libraries due to the rapid development of the latest information technologies and the emergence of new methods for assessing scientific activity. It is proved that the trends in the development of scientometric research contribute to the consolidation of the positions of academic libraries as scientific information centers.

Keywords: academic library; scientometrics; bibliometrics; Hirsch index; metrics; citation; scientometric databases; mobile application; scientific and technical library of the E. O. Paton Institute of Electric Welding; National Academy of Sciences of Ukraine

References

1. Guz A. N. & Rushickij Ya. Ya. (2013). *Analiz sistem ocenok nauchnyh publikacij : monografiya*. Kiev: In-t mehaniki im. S. P. Timoshenko NAN Ukrainy.
2. Ivanenko S. (2019). Biblioteci Institutu elektrozvaryuvannya im. Ye. O. Patona NAN Ukrayini — 85. *Biblioteknij visnik*, 6, pp. 47—50. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2019_6_9.
3. *Institut elektrozvaryuvannya im. Ye. O. Patona Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukrayini. Naukovi kadri*. (2023). Nacionalna akademiya nauk Ukrayini. Available at: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Staff/Pages/default.aspx?OrgID=0000261>.
4. Kuchuk-Yacenko S. I. [ta in.] [red. kol.]. (2010). *Patonivska shkola*. Kyiv: Naukova dumka.

Надійшла до редакції 20 березня 2023 року

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 025.7/9:[005.922.52:004.932](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).39-47

Галина Колоскова,

докторка філософії, провідна бібліотекарка
КЗК "Дніпровські міські публічні бібліотеки",
e-mail: romantik_@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5311-7518>

Бібліотечно-інформаційний потенціал як складник ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону

У статті наголошено, що в контексті цифровізації регіону інформаційна економіка функціонує та розвивається як економіка нового типу, позитивно впливаючи на формування інтелектуального потенціалу. Останній є стратегічним інформаційним ресурсом, що сприяє структурно-динамічному перетворенню соціально-економічної системи певної території. Зауважено, що в умовах поступової цифрової трансформації всіх галузей економіки інформаційну економіку доцільно розглядати як комплекс економічних і соціальних комунікацій між різними структурами, які здійснюють із метою створення та застосування інформаційних продуктів і сервісів, необхідних для забезпечення інформаційних потреб різних категорій користувачів та

ефективного функціонування економіки регіону. Розглянуто ресурсний потенціал інформаційної економіки регіону як складну, відкриту й взаємозалежну систему. Зазначено, що в умовах цифровізації та переходу більшості державних і приватних структур до цифрових технологій особливого значення набувають процеси створення цифрових інформаційних продуктів і сервісів, що забезпечують функціонування різних галузей економіки регіону. Проаналізовано бібліотечно-інформаційний потенціал як складову частину системи ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону. Визначено його сучасний стан, перспективи та роль у формуванні, функціонуванні й розвитку регіональної економіки.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційний потенціал; інформаційні ресурси; ресурсний потенціал; інформаційна економіка; регіон

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану підвищується роль інформації та знань як ключових ресурсів для забезпечення успішної діяльності державних і приватних структур, підприємств, організацій, що представляють більшість галузей економіки регіону. Саме тому увагу дослідників привертає такий феномен, як інформаційна економіка, що є результатом упродовження комплексу економічних заходів з опрацювання, систематизації, застосування інформації та знань як важливого ресурсу для забезпечення процесів виробництва матеріального та інтелектуального капіталів людства [14].

В умовах інформатизації та переходу державних і приватних структур до цифрових технологій особливого значення набувають процеси створення інформаційних продуктів та сервісів, що забезпечують функціонування різних галузей економіки регіону. У цьому контексті обласні універсальні наукові бібліотеки, наукові бібліотеки закладів вищої освіти, спеціалізовані бібліотеки, бібліотеки архівних і музейних установ, які мають значний інформаційний потенціал відповідно до профілю діяльності, доцільно розглядати як такі, що здійснюють виробництво інформаційних ресурсів, необхідних для забезпечення інформаційних потреб основних категорій користувачів і представників провідних галузей економіки.

Отже, актуальність дослідження бібліотечно-інформаційного потенціалу як складника потенціалу інформаційної економіки зумовлено тим, що наявність інформаційних ресурсів є одним зі значущих чинників економічного розвитку регіону та інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчив, що теоретичним аспектам розвитку електронних ресурсів бібліотек у сучасному інформаційному просторі, питанням термінології, дослідженню методів і засобів зберігання інформації у традиційній та електронній формах, трансформації бібліотечних функцій і сервісів відповідно до інформаційних потреб різних категорій користувачів, діяльності сучасних документно-інформаційних структур та стратегічним напрямом їхньої

роботи в цифровому суспільстві, сприянню та налагодженню міжкультурних комунікацій, вільному доступові до глобальних ресурсів присвячено праці провідних українських науковців: О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Горового, Т. Гранчак, І. Давидової, В. Ільганаєвої, О. Кобелєва, Т. Колесникової, Н. Кунанець, К. Лобузіної, О. Мар'їної, О. Онищенко, В. Попика, М. Слободяника, Г. Шемаєвої, С. Шемаєва, О. А. Зінченко, П. Даріюш та Д. С. Зінченка.

Мета статті — розглянути бібліотечно-інформаційний потенціал як складник ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону; визначити його сучасний стан, перспективи та значення у формуванні, функціонуванні й розвитку регіональної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал, зокрема й інформаційний, відіграє значну роль у діяльності установ, підприємств та організацій, оскільки є засобом максимізації прибутку й підвищення рівня конкурентоспроможності [3]. У контексті цифровізації регіону інформаційна економіка функціонує як економіка нового типу й забезпечує формування інтелектуального потенціалу [1; 8; 12; 25]. Останній є стратегічним інформаційним ресурсом, що сприяє структурно-динамічному перетворенню соціально-економічної системи регіону.

Під впливом процесів глобалізації інформаційна економіка стає новою галуззю регіональної економіки та управління, що вивчає економічні закони та закономірності у сфері виробництва, генерування науково-технічної інформації та наукових знань [27]. Основними напрямками її функціонування є розвиток інформаційного потенціалу завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, взаємодії мережевих структур і перетворенню інформації на головний ресурс для організації виробництва.

В умовах поступової цифрової трансформації всіх галузей економіки інформаційну економіку доцільно розглядати як комплекс економічних і соціальних комунікацій між різними структурами, які здійснюються з метою створення та

застосування (обміну) інформаційних продуктів і сервісів, потрібних для забезпечення інформаційних потреб різних категорій користувачів та ефективного функціонування економіки регіону.

Важливою умовою успішного розвитку інформаційної економіки є наявність відповідного ресурсного потенціалу, який є складною, відкритою, взаємозалежною системою (схема 1).

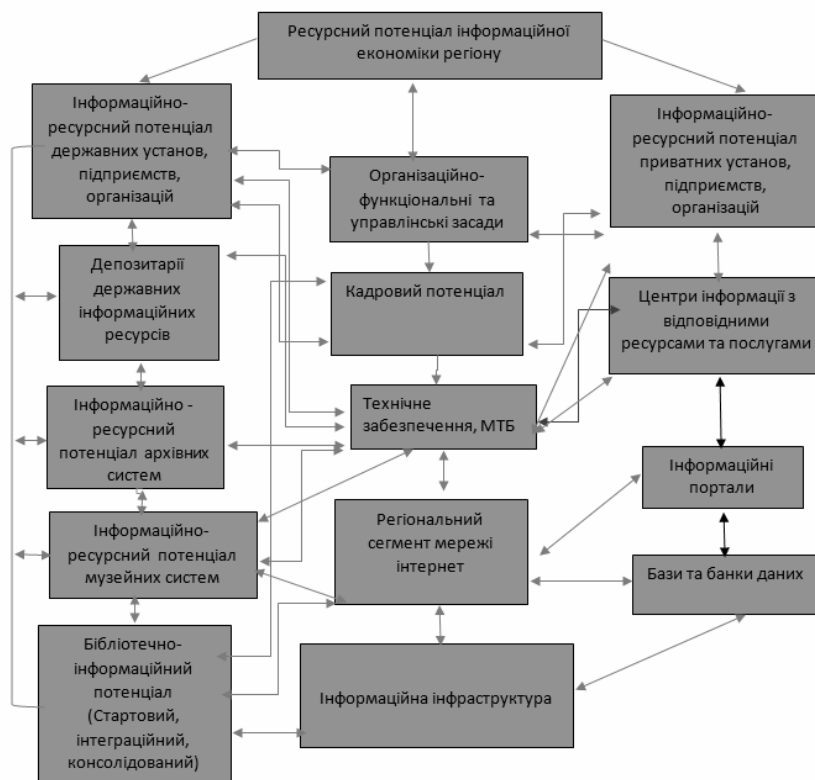

Схема 1. Система ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону

Ресурсний потенціал інформаційної економіки — це складна система, що функціонує в соціальних, правових та економічних умовах. Вона є відритою, оскільки перебуває у стані постійної взаємодії або обміну (інформацією, капіталом, матеріалами, енергією, людськими ресурсами) із зовнішнім середовищем, і взаємозалежною, адже між її елементами постійно відбуваються різноманітні комунікації: інформаційні, виробничі, ресурсні та маркетингові.

Системними складниками ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону є інформаційно-ресурсний потенціал державних і приватних установ, підприємств, організацій, архівних та музейних систем, депозитарії інформаційних ресурсів, бібліотечно-інформаційний потенціал (стартовий, інтеграційний і консолідований), центри інформації з відповідними сервісами й послугами, інформаційні портали, бази та банки даних, організаційно-функціональні й управлінські засади, кадровий потенціал, технічне забезпечення, інформаційна інфраструктура та регіональний сегмент інтернету, системи масової інформації, засобів зв'язку, інформатизації, телекомунікації.

Аналізуючи взаємозалежність елементів зазначеної системи, варто зауважити, що інформаційно-ресурсний потенціал державних і приватних документно-інформаційних структур, зокрема й бібліотечно-інформаційний потенціал (стартовий та інтеграційний), центри інформації з відповідними сервісами й послугами, інформаційні портали, бази та банки даних утворюють регіональний інтелектуальний ресурс; кадровий потенціал забезпечує виконання основної місії та завдань бібліотечних установ; функції управлінської діяльності, планування, контролю й звітності регулюють основні процеси в межах однієї бібліотеки, мережі бібліотечних установ або їх взаємодії з іншими структурами; наявність відповідної матеріально-технічної бази гарантує комп'ютерне та програмне забезпечення, технічну підтримку, за допомогою яких створюють і позиціонують електронні ресурси й продукти, надають дистанційні послуги; інформаційна інфраструктура є сучасним каналом, за допомогою якого відбуваються процеси міжбібліотечної взаємодії та взаємодії з іншими документно-інформаційними структурами.

Нині в інформаційному просторі регіону зростає роль системного подання інформації та

знань державними й приватними соціальними структурами, що опікуються акумуляцією, зберіганням і поширенням соціально значущої інформації, — бібліотеками, архівами, музеями, органами НТІ, інформаційними агенціями, порталами, медіа, видавництвами. Одночасно відбуваються процеси масового перенесення документів і знань в інформаційне середовище регіону, формуються передумови для створення нових інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів.

У процесі інформаційного виробництва головна роль належить інформації та знанням, які створюють, позиціонують і надають усі види документно-інформаційних структур у форматі власних і консолідованих інформаційних ресурсів, продуктів, сервісів для різноманітних категорій користувачів.

З огляду на актуалізацію інформаційних процесів суспільство дедалі більше усвідомлює потребу створення та функціонування соціальних інформаційних центрів для концентрування, структурування й підготовки до використання інформації. Відповідно до вимог та інформаційних потреб сучасних користувачів, бібліотеки трансформуються з традиційного місця зберігання книжкової продукції в науково-інформаційні центри й посідають одне з найважливіших місць у соціокомунікативній діяльності. Бібліотечні установи спрямовують зусилля на систематизацію, використання й надання інтегрованих знань, створення інформаційних послуг і продуктів, що є результатом аналізу та впорядкування інформації [4]; стають базовими соціально-комунікативними структурами, які концентрують комунікативну культуру суспільства й забезпечують комунікаційні процеси з використанням документів, інформації, знань [5].

На нинішньому етапі обласні універсальні наукові бібліотеки, наукові бібліотеки, спеціалізовані бібліотечні установи, наукові бібліотеки закладів вищої освіти мають значний інформаційно-ресурсний потенціал, необхідний для забезпечення інформаційних потреб представників більшості галузей регіональної економіки. Вважаємо, що цей бібліотечно-інформаційний потенціал (стартовий та інтеграційний), а також результати взаємодії бібліотечних установ з іншими документно-інформаційними структурами (тобто консолідовані ресурси, продукти та сервіси) слід розглядати як вагомий складник системи ресурсного потенціалу інформаційної (цифрової) економіки регіону.

У попередніх працях авторки зазначалося, що термін "бібліотечно-інформаційний потен-

ціал" позначає комплекс задіяних бібліотечно-інформаційних ресурсів в єдності з управлінськими, техніко-технологічними та соціальними засобами, методами, структурами й умовами, що дають змогу бібліотекам сприяти відтворенню та розвитку інфосфери, підвищенню інформаційної культури й інтелектуального потенціалу суспільства [14—18].

На думку О. Кобелева, нині інформаційно-аналітична діяльність є одним із головних чинників функціонування та розвитку сучасної бібліотеки. Тому важливим напрямом інформаційного обслуговування віддалених користувачів є орієнтація на впровадження послуг власного інформаційного-аналітичного виробництва з метою створення продуктів і сервісів, що сприяють ефективному доведенню потрібної інформації до аудиторії, розкриттю та популяризації наявного бібліотечно-інформаційного потенціалу [10; 11].

У цьому сенсі слід розглядати можливість розроблення нової стратегії діяльності інформаційно-бібліографічних відділів в обласних універсальних наукових бібліотеках (ОУНБ), централізованих бібліотечних системах (ЦБС), наукових бібліотеках закладів вищої освіти, а також створення бібліотечних центрів інформаційно-аналітичної діяльності для формування спільного з іншими структурами ресурсного потенціалу, орієнтованого на забезпечення інформаційних потреб представників науки, освіти, культури, економіки та бізнесу регіону [10].

Відповідно до інформаційних потреб сучасних користувачів підвищується роль і значення інтелектуальної праці висококваліфікованих інформаційних аналітиків. З огляду на це обласним універсальним науковим бібліотекам, науковим бібліотекам закладів вищої освіти, спеціалізованим бібліотекам і центральним міським бібліотекам потрібно розширювати спектр інноваційної діяльності, організовувати взаємодію з іншими структурами, розробляти та впроваджувати нові стратегії створення й розвитку інформаційних ресурсів, продуктів, сервісів, орієнтуючись на закордонний досвід бібліотечно-інформаційної діяльності та регіональні програми цифровізації.

Диджиталізація діяльності установ та підприємств регіонів є одним із головних напрямів, задекларованих у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 рр. [6]. Це стосується всіх галузей економіки регіонів України, не стала винятком і бібліотечна. Основними документами, що регламентують реалізацію за-

ходів із цифрової трансформації, є постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2000 № 644 "Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проєкту інформатизації" [22], регіональна програма інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 рр. [23], Цифрова стратегія для громади, Концепція розвитку цифрових компетентностей до 2025 року [19], Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" [24].

Відповідно до засад регіональної програми інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 рр. [23], основною місією бібліотечної діяльності є інноваційний розвиток інформаційних ресурсів, продуктів і сервісів, а також забезпечення на належному рівні інформаційних потреб різноманітних категорій користувачів. З огляду на ці завдання у пропонованому дослідженні бібліотечно-інформаційний потенціал проаналізовано як вагомий складник ресурсного потенціалу інформаційної (цифрової) економіки Дніпропетровського регіону. Сьогодні він посідає центральне місце в українській економіці, політиці, науці, культурі й освіті та є одним із найбільших сучасних ІТ-хабів країни.

Провідними центрами інтеграції інформаційних ресурсів регіону є Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека (ДОНБ) та наукові бібліотеки закладів вищої освіти. Пріоритетними категоріями читачів для ДОНБ є фахівці різних галузей економіки, культури, освіти та науки, тому розкриття наукового потенціалу, донесення до суспільства та держави інформації щодо здобутків вітчизняних дослідників є одним з основних напрямів діяльності установи. Бібліотека активно інформує користувачів про інновації в науці, популяризує здобутки українських учених і проводить безоплатні консультації патентного повіреного України в межах соціокультурного проєкту "Інформаційно-правовий центр "Інтелектуальна власність". ДОНБ також постійно продовжує плідну співпрацю з громадською організацією "Товариство виробників Дніпропетровщини" в межах інформаційного проєкту "Бібліотека. Винахідництво. Дніпропетровщина — Ізраїль: реалії та перспективи" з пошуку патентів винахідників, які емігрували до Ізраїлю [9].

В умовах цифровізації регіону у формуванні консолідованих інформаційних ресурсів першорядна роль належить інформаційно-аналітичній

діяльності, що суттєво впливає на трансформацію методів, засобів й умов збирання та опрацювання інформації, створення й позиціонування інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв та інших структур [20].

Прикладом консолідованого краєзнавчого інформаційного ресурсу на регіональному рівні є портал ДОНБ "ДніпроКультура". Він виконує важливу роль у наповненні інтернет-ресурсів унікальними краєзнавчими матеріалами й засвідчує ефективність корпоративної роботи та співпраці бібліотек Дніпропетровської області, представників закладів культури, громадських організацій, творчих об'єднань та інших структур, науковців, журналістів, письменників, краєзнавців, активних користувачів.

На порталі "ДніпроКультура" розміщено відомості про цікаві культурно-мистецькі події Дніпропетровщини й видатних діячів творчих професій, нариси з історії міст і сіл регіону, матеріали про пам'ятки культури та природи, театри, музеї, бібліотеки, народні традиції та обряди, огляди мистецького й літературного життя, а також додаткові покликання на друковані джерела та вебресурси з інформацією про культуру краю. Користувачі порталу мають змогу переглядати світлини видатних діячів, пам'яток архітектури, виробів майстрів народних промислів, ознайомлюватися з творами місцевих письменників і мультимедійними ресурсами, що репрезентують культурне надбання Дніпропетровської області [7].

На сучасному етапі провідними напрямами діяльності наукових бібліотек є розвиток ресурсної бази, співпраця та взаємодія з науково-інформаційними установами, впровадження корпоративних науково-інформаційних і науково-організаційних проєктів із метою створення спільних ресурсів, продуктів, організації комплексного якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування [16, с. 36].

Як приклад використання інтегрованого консолідованого наукового бібліотечно-інформаційного потенціалу (наукових електронних інформаційних ресурсів закладів вищої освіти та наукових електронних бібліотек) доцільно розглядати діяльність Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі "УРАН" у м. Дніпрі, яка виконує подвійну функцію. Цей ресурс одночасно є корпоративною телекомунікаційною мережею, яка забезпечує мережеві сервіси та пов'язує заклади науки, освіти й культури України між собою та через пан'європейську науково-освітню телекомунікаційну мережу EANT, й

мережею доступу до інтернету, що забезпечує подання користувачам трафіку сторонніх інтернет-провайдерів з одного з наявних шлюзів

"УРАН" у всесвітній мережі. Українську науково-освітню телекомунікаційну мережу "УРАН" у м. Дніпрі подано на рис. 1 [21].

Рис. 1. Мережа "УРАН" у м. Дніпрі

Основною місією ресурсу "УРАН" є координація дій та об'єднання зусиль її членів для сприяння створенню, розвитку та використанню єдиної національної науково-освітньої телекомунікаційної мережі України, для підвищення рівня освіти та науки, формування засад інформаційного суспільства, повноправного входження нашої держави у глобальний інформаційний простір і представництва інтересів учасників в органах державної влади, українських і міжнародних організаціях.

У сучасних умовах основними критеріями міжбібліотечної взаємодії, а також взаємодії з іншими структурами мають бути: доступність інформаційних ресурсів, орієнтованість на користувача, дослідження інформаційних потреб, системність, координація та кооперація, довіра й комплексність.

Іншим прикладом консолідованого інформаційного ресурсу на міжрегіональному рівні є проект LIBRARIA компанії "Архівні інформаційні системи" (AIC), що реалізується у співпраці з бібліотеками, архівами та науковими інституціями в Україні та поза її межами. Метою проекту є оцифрування та надання онлайн-доступу до великого масиву української історичної періодики [2].

Зауважимо, що бібліотеки можуть співпрацювати з архівами та музеями на основі краєзнавчої діяльності, створення електронних

колекцій, інтерактивних виставок, екскурсій; з електронними видавництвами України, близького та далекого зарубіжжя, надаючи онлайн-користувачам послуги електронного абонементу, а також у процесі оцифрування видань із власних фондів. Відповідно до замовлень читачів бібліотеки можуть надавати послуги електронного міжбібліотечного та міжрегіонального абонементів; співпрацювати з інформаційними агенціями й порталами на корпоративній основі, надаючи приватним та юридичним особам інформаційно-аналітичні послуги, тематичні й бібліографічні довідки на комерційній основі.

Аналізуючи життя сучасного регіону, можемо стверджувати, що воно будується на основі численних інформаційних комунікацій між економічними й соціальними інститутами та окремими громадянами. Відповідно до цього як перспективу ефективного функціонування бібліотечно-інформаційного потенціалу в системі ресурсів інформаційної економіки регіону доцільно запропонувати застосування нового напрямку у формуванні та розвитку інформаційних ресурсів регіону, що полягає у створенні інформаційного простору для представників науки, культури, освіти та бізнесу з використанням кластера [13]. У цьому контексті насамперед слід розглядати співпрацю бібліотечних установ з архівами, музеями й іншими структурами для формування єдиного консолідованого інформа-

ційного ресурсу, розкриття та використання наявного стартового (внутрішнього) та інтеграційного (зовнішнього) бібліотечно-інформаційного потенціалу регіону [26]. Вважаємо, що для його посилення й розвитку доцільно запропонувати модель на основі кластерного підходу, проаналізовану в попередніх публікаціях авторки [15; 16]. Основним засобом взаємодії та обміну інформаційними ресурсами є інформаційна інфраструктура. Стартовий та інтеграційний бібліотечно-інформаційний потенціал — це значущий ресурс, який позиціонують, розкривають і застосовують з метою формування нових продуктів і послуг для забезпечення інформаційних потреб різних категорій користувачів. Одночасно кластерний підхід слід розглядати як форму взаємодії різних структур. Результатом упровадження моделі бібліотечно-інформаційного потенціалу стане створення єдиного регіонального консолідованого інформаційного ресурсу з уніфікованим форматом подання даних на базі сучасних цифрових платформ, а також підвищення рівня розвитку та використання бібліотечно-інформаційного потенціалу в системі ресурсного потенціалу інформаційної економіки загалом [15, с. 38].

Підсумовуючи, зауважимо, що формування інформаційного простору та забезпечення інформаційних потреб різних категорій користувачів базується на використанні великої кількості наявних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв, інтернету, а також створенні нових ресурсів, продуктів і послуг за принципом "інформація на базі інформації".

Висновки. За результатами аналізу законностей функціонування системи ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону встановлено, що сьогодні одними з головних центрів інтеграції інформаційних ресурсів області є Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека та наукові бібліотеки закладів вищої освіти. Умовами ефективного використання бібліотечно-інформаційного потенціалу в системі ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону є організація бібліотечно-інформаційної діяльності з огляду на соціальні, політичні, економічні чинники, наявність розвиненої інфраструктури, матеріально-технічної бази, комп'ютерного та програмного забезпечення, кадрового потенціалу із сучасною інформаційно-бібліотечною освітою, співпраця з різними документно-інформаційними структурами, створення та втілення нової стратегії бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до регіональних програм цифровізації, розвитку та підтримки науки, культури, бізнесу, орієнтація на результати досліджень інформаційних потреб сучасних користувачів. Як перспективу підвищення ролі та значення бібліотечно-інформаційного потенціалу у формуванні, функціонуванні та розвитку економіки регіону пропонуємо застосування моделі бібліотечно-інформаційного потенціалу на основі кластерного підходу з використанням сучасних цифрових платформ.

Основним напрямом подальшого дослідження стане пошук і вивчення нових форм та методів бібліотечно-інформаційної діяльності, пов'язаних із функціонуванням і розвитком економіки регіону.

Список бібліографічних посилань

1. Алексанян А. Г. Інформаційна економіка: вплив на можливості людського розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика : збірник наукових праць*. Київ : КНЕУ. 2018. № 1. С. 397—403.
2. Архів української періодики он-лайн LIBRARIA. URL: <https://libraria.ua/about>.
3. Богацька Н. М. Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/24.pdf.
4. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз суспільства. Київ : НБУВ, 2005. 300 с.
5. Давидова І. О. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 8—12.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021—2027 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>.
7. Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія : офіційний вебсайт. URL: <https://www.libr.dp.ua/>.
8. Зінченко О. А., Даріюш П., Зінченко Д. С. Інформаційна економіка: концепція, сутність, розвиток. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. 2019. № 16. С. 3—13. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/181353/181299>.
9. Інформаційно-аналітичний звіт ДООУНБ. 2021. / упорядн.: Т. О. Абраїмова, О. В. Шевченко, Ю. М. Зюлева. Дніпро : ДООУНБ, 2021.
10. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія. Харків : ХДАК, 2012. 246 с.
11. Кобелев О. М. Соціальна інформатика : конспект лекцій. Харків : ХДАК, 2007. 80 с.

12. Котькалова-Литвин І. В. Інформаційна економіка: нова парадигма управління підприємством. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки та практики*. 2019. № 4. С. 77—82.
13. Колесникова Т. О. Кластер як нова регіональна модель інтеграції бібліотек ВНЗ України: концептуальні характеристики та умови реалізації. *Освіта регіону*. 2010. № 3. С. 181—188.
14. Колоскова Г. В. Бібліотечно-інформаційний потенціал в системі ресурсного потенціалу цифрової економіки регіону. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : матеріали П'ятої міжнарод. наук. конф. 23—24 черв. 2022 р.* Київ : КНУКіМ, 2022. С. 64—65.
15. Колоскова Г. В., Кобелев О. М. Бібліотечно-інформаційний потенціал в умовах цифровізації. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 5. С. 33—40.
16. Колоскова Г. В. Бібліотечно-інформаційний потенціал регіону: організаційно-функціональний аспект : дис. ... д-ра філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. ХДАК, 2021. 222 с. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/Koloskova/disKoloskova.pdf.
17. Колоскова Г. В., Кобелев О. М. Бібліотечно-інформаційний потенціал м. Дніпро: сучасний стан та перспективи розвитку. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2021. № 3 (31). URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss/30092021/767.
18. Колоскова Г. В. Бібліотечно-інформаційний потенціал як складова цифрової економіки регіону. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22—23 трав. 2022 р.* Харків : ХДАК, 2022. С. 174—176.
19. Концепція розвитку цифрових компетентностей до 2025 року. URL: <https://everlegal.ua/kontseptsiya-rozvytku-tsyfrovykh-kompetentnostey-do-2025-roku-ta-yuyi-znachennya>.
20. Кунанець Н., Липак Г., Пасічник В. Формування консолідованого інформаційного ресурсу розумного міста: бібліотечний аспект. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 2. С. 3—8.
21. Мережа Уран. Дніпро. URL: <http://www.urau.ua/~ukr/man-dnipro.htm>.
22. Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації : постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 644. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=07B10B3220>.
23. Регіональна програма інформатизації "Дніпропетровщина: цифрова трансформація" на 2023—2025 рр. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Foblrada.dp.gov.ua%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2022%2F10%2FD0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.docx>.
24. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KR160219?ed=2016_03_23.
25. Цифрова економіка : підручник / Т. І. Олешко [та ін.]. Київ : НАУ, 2022. 200 с.
26. Шемаєв С. О. Співробітництво бібліотек, архівів, музеїв в сучасних умовах. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 36. С. 166—174.
27. Шкарлет С. М. Інформаційна економіка як основа соціально-економічної регенерації України. *Економіка України*. 2014. № 11 (636). С. 51—60.

Galina Koloskova,

*Doctor of Philosophy in Information, Library and Archival Affairs,
Leading Librarian of the CPC "Dnieper City Public Libraries"*

Library and information potential as a component of the resource potential of the information economy of the region

The article notes that in the context of digitalization of the region, the information economy functions and develops as a new type of economy that ensures the formation of intellectual potential. At the same time, the latter is a strategic information resource that contributes to the structural and dynamic transformation of the socio-economic system of the specified territory. It is emphasized that in the conditions of gradual digital transformation of all branches of the economy, it is advisable to consider the information economy as a complex of economic and social communications between various structures. Which are carried out in order to create and use information products and services necessary to ensure the information needs of various categories of users and the effective functioning of the economy of the region. The resource potential of the information economy of the region is considered as a complex, open, interdependent system. It is noted that in the conditions of digitization and the transition of most state and private structures to digital technologies, the processes of creating information products and services that ensure the functioning of various branches of the region's economy are of particular importance. The library and information potential is analyzed as a component of the resource potential of the information economy of the region. Its current state, prospects and significance in the formation, functioning and development of the regional economy are determined.

Keywords: *library and information potential; information resources; resource potential; information economy; region*

References

1. Aleksanyan A. G. (2018). Informacijna ekonomika: vpliv na mozhlivosti lyudskogo rozvitku. *Socialno-trudovi vidnosini: teoriya ta praktika : zb. nauk. pr.*, 1, pp. 397—403.
2. Arhiv ukrayinskoyi periodiki on-lajn LIBRARIA. (2023). Available at: <https://libraria.ua/about>.
3. Bogacka N. M. (2023). *Suchasnij pidhid do ocinki sutnosti resursnogo potencialu pidpriyemstva*. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/24.pdf.
4. Gorovij V. M. (2005). *Osoblivosti rozvitku socialnih informacijnih baz suspilstva*. Kyiv: NBUV.
5. Davidova I. O. (2014). Socialno-komunikacijna teoriya bibliotechnoyi diyalnosti: stanovlennya ta shlyahi rozvitku. *Bibliotechnij visnik*, 6, pp. 8—12.
6. *Derzhavna strategiya regionalnogo rozvitku na 2021—2027 roki*. (2020). URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>.
7. *Dnipropetrovska OUNB im. Pervouchiteliv slov'yanskih Kirila ta Mefodiya : oficijnij vebsajt*. (2023). Available at: <https://www.libr.dp.ua/>.
8. Zinchenko O. A., Dariyush P. & Zinchenko D. C. Informacijna ekonomika: koncepciya, sutnist, rozvitok. (2019). *Ekonomichnij visnik NTUU "KPI"*, 16, pp. 3—13. Available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/181353/181299>.
9. Abrayimova T. O., Shevchenko O. V. & Zyuleva Yu. M. [upor.]. (2021). *Informacijno-analitichnij zvit DOUNB. 2021*. Dnipro: DOUNB.
10. Kobyelyev O. M. (2012). *Informacijna analitika v strukturi bibliotechnoyi diyalnosti v Ukrayini : monografiya*. Harkiv: HDAK.
11. Kobyelyev O. M. (2007). *Socialna informatika : konspekt lekcij*. Harkiv: HDAK.
12. Kotkalova-Litvin I. V. (2019). Informacijna ekonomika: nova paradigma upravlinnya pidpriyemstvom. *Ekonomika. Finansi. Menedzhment: aktualni pitannya nauki ta praktiki*, 4, pp. 77—82.
13. Kolesnikova T. O. (2010). Klaster yak nova regionalna model integraciyi bibliotek VNZ Ukrayini: konceptualni charakteristiki ta umovi realizaciyi. *Osvita regionu*, 3, pp. 181—188.
14. Koloskova G. V. (2022). Bibliotechno-informacijnij potencial v sistemni resursnogo potencialu cifrovoyi ekonomiki regionu. *Informaciya, komunikaciya ta upravlinnya znannyami v globalizovanomu sviti : materiali P'yatoyi mizhnarod. nauk. konf. 23—24 cherv. 2022 r.* Kyiv: KNUKiM, pp. 64—65.
15. Koloskova G. V. & Kobyelyev O. M. (2022). Bibliotechno-informacijnij potencial v umovah cifrovizaciyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 33—40.
16. Koloskova G. V. (2021). *Bibliotechno-informacijnij potencial regionu: organizacijno-funkcionalnij aspekt*. PhD. HDAK. Available at: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/specrada/specrada/Koloskova/disKoloskova.pdf.
17. Koloskova G. V. & Kobyelyev O. M. (2021). Bibliotechno-informacijnij potencial m. Dnipro: suchasnij stan ta perspektivi rozvitku. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 3 (31). Available at: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092021/767.
18. Koloskova G. V. (2022). Bibliotechno-informacijnij potencial yak skladova cifrovoyi ekonomiki regionu. *Kultura ta informacijne suspilstvo XXI stolittya : materiali Vseukr. nauk.-teoret. konf. molodih uchenih, 22—23 trav. 2022 r.* Harkiv: HDAK, pp. 174—176.
19. *Koncepciya rozvitku cifrovih kompetentnostej do 2025 roku*. (2021). Available at: <https://everlegal.ua/kontsepsiya-rozvytku-tsyfrovyykh-kompetentnostey-do-2025-roku-ta-yiyi-znachennya>.
20. Kunanec N., Lipak G. & Pasichnik V. (2017). Formuvannya konsolidovanogo informacijnogo resursu rozumnogo mista: bibliotechnij aspekt. *Bibliotechnij visnik*, 2, pp. 3—8.
21. *Merezha Uran. Dnipro*. (2023). Available at: <http://www.uran.ua/~ukr/man-dnipro.htm>.
22. *Pro zatverdzhennya Poryadku formuvannya ta vikonannya regionalnoyi programi i proektu informatizaciyi : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 12 kvitnya 2000 r. № 644*. (2000). Available at: <http://consultant.parus.ua/?doc=07BI0B3220>.
23. *Regionalna programa informatizaciyi "Dnipropetrovshina: cifrova transformaciya" na 2023—2025 rr.* (2022). Available at: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Foblrada.dp.gov.ua%202Fwpcontent%202Fuploads%2022%2F10%2F%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.docx>.
24. *Pro shvalennya Strategiyi rozvitku bibliotechnoyi spravi na period do 2025 roku "Yakisni zmini bibliotek dlya zabezpechennya stalogo rozvitku Ukrayini" : rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 23 bereznya 2016 r. № 219-r*. (2016). Available at: https://ips.ligazakon.net/document/view/KR160219?ed=2016_03_23.
25. Oleshko T. I. [ta in.]. (2022). *Cifrova ekonomika : pidruchnik*. Kyiv: NAU.
26. Shemayev S. O. (2012). Spivrobotnictvo bibliotek, arhiviv, muzeyiv v suchasnih umovah. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 36, pp. 166—174.
27. Shkarlet S. M. (2014). Informacijna ekonomika yak osnova socialno-ekonomichnoyi regeneraciyi Ukrayini. *Ekonomika Ukrayini*, 11 (636), pp. 51—60.

Надійшла до редакції 24 березня 2023 року

УДК 025.3/4:[005.922.52:004.932](477)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).48-52

Світлана Шийка,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики та українознавства
Національного університету водного господарства та природокористування,
e-mail: svitlanashyyka@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8138-7205>

Теоретико-прикладні аспекти формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору

Статтю присвячено розгляду теоретико-прикладних аспектів формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору. Дослідження проведено в рамках проекту формування Цифрової платформи книжкової індустрії, започаткованого професором М. Сенченком на сторінках журналу "Вісник Книжкової палати". Актуальність наукової розвідки викликана потребою забезпечення оперативного доступу до інформації, що стосується книжкової галузі.

З позиції узагальненого підходу інформаційний простір означено як певну модель структурованої системи перманентних станів і процесів семантичного відображення об'єктивної дійсності та результатів людського мислення щодо цього, складником якого є видовий або цільовий інформаційний підпростір книжкової індустрії, що охоплює Цифрову платформу книжкової індустрії. До структурних компонентів останньої віднесено: засадничі нормативно-правові документи, інформаційне поле, інформаційну інфраструктуру, суб'єкти інформаційної взаємодії, інформаційне середовище, інформаційну діяльність, репрезентацію та ринок динамічного спектра книжкової індустрії.

Зосереджено увагу на основних інфраструктурних інформаційних об'єктах Цифрової платформи книжкової індустрії: електронних бібліотеках, інформаційних вебсайтах, цифрових репозиторіях, продуктивних формах сучасної кодифікації та каталогізації, як-от: бібліографічні покажчики, довідники й путівники, колекції оцифрованих документів, тематичні інформаційні кейси, електронні тематичні портфоліо, віртуальні виставки тощо.

Визначено перспективи подальших досліджень, пов'язані з оцифровуванням друкованої спадщини, удосконаленням методики доступу й відбору інформації, розробленням, репрезентацією та поширенням перспективних прикладних форм систематизації й кодифікації джерельної бази книжкової індустрії.

Ключові слова: бібліографія; інформаційний простір; каталогізація; книжкова індустрія; кодифікація, оцифровування; теоретико-прикладні аспекти; цифрова платформа

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси сучасного суспільного поступу характеризуються мінливістю реалій людського буття — швидкою зміною інформації, ідей, знань, технологій і засобів, системною інтеграцією галузевих, територіальних, мережових та інших структур. Об'єднавчою компонентою, що покликана допомогти людині осягнути процеси динамічного розвитку новітнього інформаційного загалу та оперувати ним, є європейський інформаційний простір — "реальний і віртуальний феномен, що є однією з основних сфер європейської інтеграції, який складається з національних інформаційних просторів європейських країн і транс'європейського інформаційного простору" [13, с. 24]. Водночас у світовій доповіді ЮНЕСКО "Назустріч суспільствам знань" зазначено, що сучасний соціум розвивається в напрямі "від інформаційного суспільства до суспільства знань" [25]. Основу останнього становить доступ до інформації для всіх загалом і кожного зокрема. Інформація, що циркулює, створює умови для попов-

нення й нагромадження знань. Вирішальним чинником знаннєвого суспільства, поряд з інформаційним складником, є сучасна людина, яка навчається впродовж життя й використовує здобуті знання у практичній діяльності. Тобто, іншою характеристикою сучасності, на противагу глобалізації та об'єднанню, є сингулярність.

З огляду на зазначені проблеми, актуальним і затребуваним є проект формування Цифрової платформи книжкової індустрії як засобу забезпечення доступу до інформації та навігації, започаткований професором М. Сенченком на сторінках журналу "Вісник Книжкової палати" [10]. Еволюційним розвитком поняття, на нашу думку, має стати його розгляд у загальній структурі єдиного інформаційного простору й визначення основних напрямів прикладної спрямованості.

Аналіз досліджень і публікацій. Мотиваційними працями дослідження слугували наукові статті М. Сенченка "Цифрова платформа книжкової індустрії" [10], "Центр державної бібліографії в цифрову епоху" [9] і дописи в колонці шеф-

редактора журналу "Вісник Книжкової палати". Проблеми теорії інформації й інформаційного простору як родової категорії порушено в наукових узагальненнях М. Бакленда [19], В. Бикова та В. Кременя [4], Й. Масуди [22], Г. Ньюбі [23], А. Рогала-Левицького [24], Є. Тихомирової [13] та інших. Прикладним питанням формування цільових інформаційних просторів присвячено дослідження Н. Сенченко [11], Г. Солоіденко [12], С. Шийки [17; 18] та інших. Водночас проблему вироблення й осмислення єдиних підходів до формування Цифрової платформи книжкової індустрії як частини загального інформаційного простору повністю не розв'язано.

Мета статті полягає в дослідженні теоретико-прикладних аспектів формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес розроблення наукової теорії інформаційного простору ще далекий від завершення. Трактуння родового поняття "інформаційний простір" залежить від видового означального слова ("сфера", "простір", "сукупність" тощо) або релевантної ознаки, покладеної в основу дефініції. З лінгвістичного погляду поняття "інформаційний простір" можна розглядати як синтаксичну конструкцію двох загальних назв: "простір" (від лат. *spatium* — область, інтервал простору) — "безмежна тривимірна протяжність" [21] та "інформаційний" ("інформація", від лат. *informatio* — тлумачення, роз'яснення) — "знання, отримані в результаті дослідження, вивчення чи навчання; факти або подробиці про предмет; спілкування або отримання знань чи інтелекту" [21], процес, знання, річ [19, с. 351], "повідомлення, підказка чи інструкція" [24, с. 15].

Українські науковці В. Кремень і В. Биков під "інформаційним простором" розуміють сукупність результатів семантичної діяльності людства, пов'язаної з "формуванням інформаційної картини об'єктивного світу", "багатовимірний простір, об'єктне наповнення якого утворюють інформаційні об'єкти різного предметного призначення" [4, с. 11—12]. Японський соціолог Й. Масуда розглядає інформаційний простір як "простір без регіональних меж", "простір, заповнений інформаційними мережами" [22, с. 70]; на думку американського вченого Г. Ньюбі, "інформаційний простір — це сукупність понять і відносин між ними, що утримуються інформаційною системою" [23, с. 1]; згідно з Кембридзьким словником, "інформаційний простір — це місце, особливо веб-сайт, де доступна інформація" [20].

З урахуванням зазначеного *інформаційний простір як родову категорію* можна трактувати "як засіб пізнання людиною реального світу, суть якого зводиться до побудови, за допомогою сучасних інформаційних моделей — текстових, візуальних: статичних та динамічних, звукових тощо, інформаційно-комунікаційних технологій і засобів, структурованої системи перманентних станів і процесів семантичного відображення об'єктивної дійсності (реального об'єктного простору) і результатів людського мислення щодо цього" [17, с. 174]. Складниками інформаційного простору є видові або цільові інформаційні підпростори, серед яких — інформаційний простір книжкової індустрії, що охоплює Цифрову платформу книжкової індустрії. Його структурними компонентами є засадничі нормативно-правові документи, інформаційне поле, інформаційна інфраструктура, суб'єкти інформаційної взаємодії, інформаційне середовище, інформаційна діяльність, репрезентація та ринок динамічного спектра книжкової індустрії.

Нормативно-правові основи інформаційного простору книжкової індустрії закладено в Конституції України, законах України "Про видавничу справу", "Про стандартизацію", "Про обов'язковий примірник документів", Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" тощо.

Інформаційне поле (як вид матерії) цільового підпростору охоплює сукупність усієї інформації книжкової індустрії на фізичних і цифрових носіях (інформаційне наповнення [10, с. 3]).

Інформаційну інфраструктуру складає сукупність інформаційних ресурсів (даних, відомостей, знань) на електронних чи інших носіях і в інтернет-мережі, аналітичних та інших додаткових сервісів, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж зв'язку, програмно-технічних засобів тощо.

За основу ресурсної бази Цифрової платформи книжкової індустрії М. Сенченко пропонує взяти галузевий інструментарій, напрацьований у Книжковій палаті України, зокрема:

— електронний бібліографічний каталог "Книги за роки незалежної України", який постійно поповнюється завдяки внесенню бібліографічних записів про видання, що надходять до Книжкової палати України.

— тематичні електронні каталоги нотних, образотворчих, картографічних та електронних видань, літописні й тематичні бази;

— бази даних ретроспективної бібліографії, зокрема "Персональні бібліографічні посібники 1926—1930 років";

— тематичні бази даних, зокрема "Лауреати Національної премії імені Тараса Шевченка", "Голодомор 1932—1933 років в Україні";

— екосистема інформаційної взаємодії, що охоплює: Універсальну десяткову класифікацію (УДК), Міжнародні стандартні номери ISBN і ISMN, статистику друку, ідентифікатори, форми, систематизацію, стандартизацію тощо [10, с. 3—4].

До інфраструктури цільового інформаційного простору варто також віднести:

— відскановані у графічних форматах DjVu, PDF, JPEG, TIFF тощо засадничі наукові узагальнення науковців минулих епох;

— оцифровані історичні й сучасні наукові, освітні та інші джерела;

— галузеві та дотичні лексикографічні джерела: словники, довідкова література, бібліографічні видання;

— результати сучасних теоретичних і прикладних наукових досліджень у вигляді монографій, навчальних посібників, дисертацій тощо;

— окремі наукові статті та розвідки, ресурсні регіональні матеріали, оприлюднені для широкого загалу у віртуальній електронній мережі;

— електронні копії фахових періодичних видань, збірників наукових праць, матеріалів наукових і науково-популярних заходів: конференцій, конгресів, семінарів, круглих столів, дистанційного обговорення проблем;

— іншу статичну й динамічно змінну інформацію, дотичну до певної наукової проблематики, що поширюється за допомогою сервісу Google, соціальних мереж Facebook, Pablik.in, програм для дистанційних заходів Meet, Zoom та інших, а також методики використання електронних засобів і ресурсів.

Суб'єктами інформаційної взаємодії єдино інформаційного простору книжкової індустрії є видавці, видавництва й видавничі організації та їхні громадські спілки, бібліотеки, суб'єкти книжкового ринку, "мікросервіси з усіх секторів компетенцій, знань і книг" [10, с. 6], окремі автори, науковці, студенти, кафедральні, редакційні та інші колективи, книжкові посередники, користувачі соціальних мереж, зацікавлені особи й популяризатори книжкових джерел.

Інформаційне середовище — штучно побудована, суворо структурована та внутрішньо організована система взаємопов'язаних і взаємозалежних змістових, інформаційних, матеріаль-

них, ресурсних, технологічних об'єктних складників і суспільних відносин (партнерських, на засадах креативності й толерантності) між суб'єктами інформаційної взаємодії, що забезпечує ефективність збирання, зберігання, автоматичного опрацювання, передавання й поширення інформації.

Інформаційна діяльність реалізується через безпосереднє діяльнісне, практично-прикладне використання суб'єктами інформаційного простору різних видів інформації та інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному середовищі.

Репрезентація інформаційних продуктів і послуг книжкової індустрії здійснюється за напрацьованими методиками в реальних та електронних бібліотеках, на вебсайтах наукових установ, у цифрових репозиторіях закладів освіти тощо.

Сучасна **електронна бібліотека** як один з основних інфраструктурних інформаційних об'єктів Цифрової платформи книжкової індустрії сприяє інтеграції інформаційних ресурсів, ефективній навігації до джерел і зручному доступу до них завдяки глобальним мережам. Для цього, наприклад, у відділі "Ресурси" Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) виділено підрозділи: "Електронні ресурси", "Наукові ресурси", "Інформаційно-аналітичні ресурси", "Історико-культурні ресурси", "Бібліографічні ресурси", "Спеціалізовані е-бібліотеки", "Електронні виставки", "Інтернет-ресурси", "Бази даних" [8]. Цифрові реалії уможливили створення на базі бібліотеки "електронної України" — інтегрованого бібліографічного та цифрового ресурсу документальної спадщини України з організацією доступу до оригіналів документів у цифровому форматі [14].

В інтернет-мережі утворено широкий спектр **інформаційних вебсайтів** наукових, освітніх та інших установ. Для зручності користувачів, на одному з них — вебсайті Інституту історії України НАН України, джерельну наукову базу диференційовано за позиціями: "Енциклопедія" (електронна "Енциклопедія історії України"), "Електронна бібліотека", "Періодичні та серійні видання", "e-Каталог бібліотеки", "Інтернет-ресурси", "Проекти", "Історики України" [3].

У науковій бібліотеці Національного університету водного господарства та природокористування (НУВГП), як і в інших закладах вищої освіти держави, працює **цифровий репозиторій**, що забезпечує зберігання цифрових дослідницьких та освітніх матеріалів, підготовлених ви-

кладачами й студентами університету (авторефератів, дисертацій, монографій, наукових статей, навчально-методичних видань, нормативних документів, студентських праць, бібліотечних видань). Головною перевагою інституційного репозиторію є забезпечення відкритого доступу світовій спільноті до результатів наукових досліджень, що проводяться в університеті. Інформаційні матеріали структуровано за прізвиськом автора, шифром, типом, темою [16].

Продуктивними формами сучасної кодифікації й каталогізації в зазначених реальних і віртуальних структурах книжкової індустрії, що забезпечують безперешкодний і швидкий доступ до інформаційних джерел, є бібліографічні покажчики, довідники й путівники, колекції оцифрованих документів, тематичні інформаційні кейси, електронні тематичні портфоліо, віртуальні виставки тощо.

Національна бібліографія, започаткована 1919 р. Головною Книжною Палатою, як зазначає М. Сенченко, у "стислному виді відбиває культуру, інтелектуальні надбання, які будуть доступними майбутнім поколінням" [9, с. 7]. Масштабними формами бібліографічних описів є **науково-бібліографічні покажчики**. Поміж них варто виокремити два тематичних покажчики:

1. "Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: видання бібліотеки та літератури про її діяльність (2004—2018)", присвячений 100-річчю НБУВ. Продовжуване видання хронологічно структуровано у 14 розділів і містить відомості щодо праць загального характеру, теоретичні та науково-методичні публікації співробітників бібліотеки, а також інших авторів, в яких висвітлено її історію й діяльність у царині бібліотечної та архівної справи, книгознавства, бібліографознавства, біографістики, архівознавства, документознавства, дослідження фондів [5].

2. Перший бібліографічний довідник з української ономастики "Українська ономастика: бібліографічний покажчик", що випущений авторським колективом Інституту української мови НАН України 2013 р., покликаний удосконалити "зацікавленому читачеві важливу інформацію з того чи іншого напрямку назвознавчих досліджень" [15, с. 4]. Покажчик містить бібліографічний опис індивідуальних і колективних праць українських мовознавців, істориків, краєзнавців із назвознавства від другої половини ХІХ ст. до 2000 р. включно, а також різноманітні ономастичні довідники, опубліковані в Україні та за її межами [15].

Варто зазначити, якщо 1960 р. було опубліковано результати 20 наукових досліджень, то 2000 р. — 318. Стрімке зростання потоків інформації та кількості друкованих видань ускладнює подальшу хронологічну каталогізацію ономастичних довідників. Ефективним засобом розв'язання цієї проблеми є переведення традиційної бібліографії на цифрові платформи. Зауважимо, що обидва зазначені покажчики оцифровані й доступні за відповідними навігаційними параметрами у віртуальній мережі.

Оцифровування традиційних видань покликано забезпечити доступ до всіх цифрових публікацій на основі повнотекстового індексування й пошуку або використання метаданих. В інтернет-мережі оцифровані джерела співіснують зі значним масивом різноманітної, щораз більшої, але не завжди якісної й достовірної інформації. З огляду на цю проблему ускладнюється або практично унеможливується повномасштабна каталогізація віртуальних інформаційних джерел; акцент зміщується у бік малих або видових форм кодифікації інформаційних ресурсів.

Перспективним напрямом діяльності, який має сприяти поліпшенню навігації користувачів в основних джерелах інформації та який кожна бібліотека спроможна розвивати самостійно, є укладення бібліографічного навігатора або посібника у вигляді **галузевого чи проблемно-тематичного путівника** у друкованій або електронній формі, що об'єднує ресурси інтернет-мережі, власні фонди, приватні зібрання та колекції, оригінальні видання, краєзнавчі матеріали тощо. У професійному середовищі, як зазначає провідна наукова співробітниця НБУВ Г. Солоїденко, електронні путівники мають широкий спектр назв: "Електронний путівник", "Онлайн-покажчик", "Довідник інтернет-ресурсами", "Корисні посилання" тощо. Основний їх масив — "це перелік анованих посилань для переходу на інші сайти та портали або перелік мережеских адрес без будь-яких коментарів", що реалізує принципи актуальності, науковості, доступності й авторської належності [12, с. 27]. Дослідниця наводить приклад путівника змішаного типу, створеного в паперовому й електронному варіантах зусиллями фахівців Національної академії наук України й Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського — "Держава і право: електронні бібліографічні ресурси", що покликаний допомогти користувачам знайти необхідну правову інформацію та спростити її пошук в онлайн-просторі. Видання містить частко-

во анотовані бібліографічні описи вебсайтів органів державної влади та управління, наукових установ, законодавчі бази даних, бібліографічні посібники з права та юридичних наук, а також допоміжні матеріали: "Іменний покажчик", "Алфавітний покажчик установ та організацій", "Література" [2]. На офіційному вебсайті Одеської національної наукової бібліотеки розміщено електронний "Путівник по найцікавіших електронних бібліотеках України та світу", що містить стислі відомості про репрезентовані бібліотеки та їхні електронні адреси [7].

Важливим аспектом формування Цифрової платформи книжкової індустрії є створення тематичних *сховищ інформаційних ресурсів* у вигляді конвертованих у цифровий формат *електронних колекцій* опублікованих матеріалів та архівних документів, рідкісних книг, карт, фотографій, творів мистецтва, аудіо- та відео-записів тощо. На формуванні одного з таких сховищ з історії Києво-Печерської лаври в однойменному Національному заповіднику—електронної бібліотеки "Документальна пам'ять Києво-Печерської лаври" — зосереджує увагу провідна наукова співробітниця науководослідного відділу історії та археології Національного заповідника "Києво-Печерська лавра" Н. Сенченко [11]. Мета цифрової колекції полягає у збереженні документальної спадщини монастиря. Дослідниця розробила алгоритм процесу створення цифрових колекцій [11, с. 23]. На першому етапі документи 21 опису фонду 128 Центрального державного історичного архіву України Н. Сенченко пропонує диференціювати за назвами: "Загальні справи", "Алфавіт послушницьких справ", "Банківські справи", "Благочинницькі справи", "Бухгалтерські справи", "Вотчинні справи", "Грамоти", "Друкарські справи", "Канцелярія Духовного собору", "Маловажні справи", "Чернецькі справи" [11, с. 19].

Потреба людини в охопленні, систематизації й подальшому прикладному використанні значного фактологічного масиву актуалізує до розгляду проблематику кодифікації й інформацій-

ного наповнення вузькогалузевих тематичних інформаційних потоків, певних реперних видань і пов'язаних джерел. Природно в цьому контексті вести мову про видову й підвидову диференціацію родового інформаційного простору, інформаційне занурення "у глибину", філософський шлях пізнання від загального до конкретного й окреслення як інформаційних моделей *тематичних інформаційних кейсів* у загальній системі книжкової індустрії як складової частини єдиного інформаційного простору.

Авторка пропонованої наукової розвідки активно педалює прикладну проблематику формування тематичних інформаційних кейсів. Варто зауважити, наприклад, про динамічність наповнення інформаційного *антропонімного кейса історичної Рівненщини* — старожитнього краю з глибокою архаїкою та мовною диференційованістю. Започаткований він науковими й науково-популярними працями місцевих дослідників Я. Пури (словник "Сучасні прізвища Рівненщини"), Н. Мандрик (аналітичні статті "Сучасний стан та історія української антропоніміки (на матеріалі прізвищ Рівненщини) та "Українські прізвища з суфіксами ('ук), -чук на Рівненщині").

Проблематику формування цілісної системи лінгвістичних знань про власні назви людей, зокрема пов'язані з історичною територією Рівненщини, актуалізовано в наукових розвідках авторки. Зокрема, в інтернет-мережі оприлюднено наукові статті за результатами системних досліджень антропонімії краю давньоруського періоду: "Структурні особливості давньоруських особових назв історичної Рівненщини", "Особливості давньоруського жіночого іменника історичної Рівненщини" та інші [17, с. 177; 18, с. 616—617]. Перспективи подальшого наповнення інформаційного галузевого кейса пов'язані з вивчення особливостей регіонального антропонімікону інших історичних епох.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 14 квітня 2022 року